UNIT - I

୧

ଅନୁମାନ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ମିଳିଥାଏ।
- ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ଅନୁମାନଜନିତ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଉ।
- ସାଧାରଣତଃ, ଅଧିଗତ ଜ୍ଞାନରୁ ଅନଧିଗତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ।
- ଏହା ଆମର ପୂର୍ବ ଅନୁଭୂତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ।
- ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ନ ହୋଇ ପରୋକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ହୋଇଥାଏ।
- ଅନୁମାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ରହିଛି। ଏହାକୁ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ।
- ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଅଧିଗତ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାକୁ ହେତୁବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଅଧିଗତ ଜ୍ଞାନଲବ୍ଧ ନୂତନ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ।
- ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଅନୁମାନ ଏକ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା। ଏହା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ।
- ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହିଁ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ। eSikhya.in
- ଅନୁମାନ ଯେତେବେଳେ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ **ଯୁକ୍ତି** କୁହାଯାଏ।
- ଅନୁମାନ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– (କ) ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ (ଖ) ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ।

ଅବ୍ୟବହିତ ଓ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ

- **ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ :** ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉପନୀତ କରାଯାଏ।
- **ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ :** ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କହନ୍ତି; ଯଥା–

  ସବୁ ଲୋକ ମରଣଶୀଳ।

  ରାମ ଜଣେ ଲୋକ।

  ∴ ରାମ ମରଣଶୀଳ।

- ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ୪ ପ୍ରକାରର– ସମବର୍ତ୍ତନ ଓ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ, ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ, ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ।

'କ-ବିଭାଗ' : ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ / ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଚାରୋଟି ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟି ବାଛି ଲେଖ।

୧ । ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ, ତାହାକୁ କେଉଁ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ଅବ୍ୟବହିତ (ଖ) ବ୍ୟବହିତ

(ଗ) ମିଶ୍ର (ଘ) ଅମିଶ୍ର

ଉ : (କ) ଅବ୍ୟବହିତ

୨ । ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉପନୀତ ହୁଏ, ତାହା କେଉଁ ଅନୁମାନ ?

(କ) ବ୍ୟବହିତ (ଖ) ଅବ୍ୟବହିତ

(ଗ) ମିଶ୍ର (ଘ) ପରାର୍ଥ

ଉ : (ଖ) ଅବ୍ୟବହିତ

୩ । ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୨ (ଖ) ୩

(ଗ) ୪ (ଘ) ୬

ଉ : (ଗ) ୪ ପ୍ରକାରର

୪ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ ହେତୁବାକ୍ୟକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ (ଖ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ

(ଗ) ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ

୫ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ ଗୁଣ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ବଦଳେ (ଖ) ବଦଳେ ନାହିଁ

(ଗ) କିଛି ହୁଏନି (ଘ) ନିଶ୍ଚିତ ରହେ

ଉ : (ଖ) ବଦଳେ ନାହିଁ

୬ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ ଇ-ତର୍କବାକ୍ୟ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ଏ ହୁଏ (ଖ) ଆ ହୁଏ

(ଗ) ଇ ହୁଏ (ଘ) ଓ ହୁଏ

ଉ : (ଗ) ଇ ହୁଏ

୭ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତିତ (ଖ) ସମବର୍ତ୍ତିତ

(ଗ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ (ଘ) ବିପରୀତା ବର୍ତ୍ତନୀୟ

ଉ : (ଖ) ସମବର୍ତ୍ତିତ

୮ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାର କ'ଣ ?

(କ) ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ (ଖ) ଅଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ

(ଗ) ଆନୁମାନିକ ଜ୍ଞାନ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ

୯ । କେଉଁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ହେତୁବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ଯଥାକ୍ରମେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ?

(କ) ସମବର୍ତ୍ତନ (ଖ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

(ଗ) ବିପରୀତବର୍ତ୍ତନ (ଘ) ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ

ଉ : (କ) ସମବର୍ତ୍ତନ

୧୦ । ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ଆଦୌ ଅନୁମାନ ନୁହେଁ ବୋଲି କିଏ କହିଥିଲେ ?

(କ) ଯୋଶେପ୍ (ଖ) ଓ୍ୱେଲଟନ୍

(ଗ) ମିଲ୍ (ଘ) ରୀଡ୍

ଉ : (ଗ) ମିଲ୍

୧୧ । ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ସମବର୍ତ୍ତିତ (ଖ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ

(ଗ) ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତିତ (ଘ) ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନୀୟ

ଉ : (ଗ) ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତିତ

୧୨ । କେଉଁ ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ?

(କ) A (ଖ) E

(ଗ) I (ଘ) O

ଉ : (ଘ) O

୧୩ । ସମବର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ସମବର୍ତ୍ତିତ (ଖ) ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ

(ଗ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ସମବର୍ତ୍ତିତ

୧୪ । A କୁ ସମବର୍ତ୍ତନ କ'ଣ ହେବ ?

(କ) I (ଖ) E

(ଗ) A (ଘ) O

ଉ : (କ) I

୧୫ । କିଏ ସମବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ?

(କ) A (ଖ) I

(ଗ) E (ଘ) O

ଉ : (ଘ) O

୧୬ । E ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତିତ କିଏ ?

(କ) E (ଖ) I

(ଗ) O (ଘ) A

ଉ : (କ) E

୧୭ । A କୁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) E (ଖ) A

(ଗ) I (ଘ) O

ଉ : (କ) E

୧୮ । E କୁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) A (ଖ) I

(ଗ) O (ଘ) E

ଉ : (କ) A

୧୯ । 'O' କୁ ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ରୂପ କ'ଣ ?

(କ) I (ଖ) E

(ଗ) A (ଘ) O

ଉ : (କ) I

୨୦ । କେଉଁ ସମବର୍ତ୍ତନରେ ଗୁଣ ବଦଳେ ନାହିଁ ?

(କ) ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ (ଖ) ଅସରଳ

(ଗ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ (ଘ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

ଉ : (କ) ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ

୨୧ । କାହାର ପରିମାଣଗତ ପ୍ରଭେଦ ଥାଏ ?

(କ) ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ (ଖ) ଅସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ

(ଗ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ (ଘ) ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ

ଉ : (ଖ) ଅସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ

୨୨ । କିଏ ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର ନାମ ଦେଇଥିଲେ ?

(କ) ବେନ୍ (ଖ) ମିଲ୍

(ଗ) ପ୍ଲାଟୋ (ଘ) କାଣ୍ଟ୍

ଉ : (କ) ବେନ୍

୨୩ । 'ଯୁଦ୍ଧ ଦୁଃଖଦାୟକ', 'ଶାନ୍ତି ଆରାମଦାୟକ' ଏହା କାହାର ଉକ୍ତି ?

(କ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ (ଖ) ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

(ଗ) ସମବର୍ତ୍ତନ (ଘ) ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ

ଉ : (କ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

୨୪ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର କେତୋଟି ପଦ ଥାଏ ?

(କ) ୩ଟି (ଖ) ୪ଟି

(ଗ) ୬ଟି (ଘ) ୭ଟି

ଉ : (କ) ୩ଟି

୨୫ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କେଉଁ ଅନୁମାନ ?

(କ) ସ୍ୱାର୍ଥ (ଖ) ପରାର୍ଥ

(ଗ) ବ୍ୟବହିତ (ଘ) ପୂର୍ବବତ୍

ଉ : (ଗ) ବ୍ୟବହିତ

୨୬ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ ?

(କ) ୩ଟି (ଖ) ୬ଟି

(ଗ) ୭ଟି (ଘ) ୨ଟି

ଉ : (କ) ୩ ଟି

୨୭ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ?

(କ) ୨ଟି (ଖ) ୧ଟି

(ଗ) ୩ଟି (ଘ) କିଛି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ୨ଟି

୨୮ । ଗୋଟିଏ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ କେତୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ ?

(କ) ୧ଟି (ଖ) ୨ଟି (ଗ) ୩ଟି (ଘ) ୫ଟି

ଉ : (କ) ୧ଟି

୨୯ । ଗୋଟିଏ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ହୁଏ ନାହିଁ ?

(କ) ବ୍ୟାପକତର (ଖ) କ୍ଷୀଣ (ଗ) ବ୍ୟାପକ (ଘ) ନିମ୍ନତର

ଉ : (କ) ବ୍ୟାପକତର

୩୦ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ସଂସ୍ଥାନ କାହା ଦ୍ୱାରା ଜଣାପଡ଼େ ?

(କ) ହେତୁପଦର ସ୍ଥାନ (ଖ) ସାଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ (ଗ) ପକ୍ଷପଦର ସ୍ଥାନ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ହେତୁପଦର ସ୍ଥାନ

୩୧ । ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ?

(କ) ଦୁଇ ତର୍କବାକ୍ୟରେ (ଖ) ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ

(ଗ) ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ (ଘ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ

ଉ : (କ) ଦୁଇ ତର୍କବାକ୍ୟରେ

୩୨ । ସାଧ୍ୟପଦ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ (ଖ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟ

(ଗ) ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ (ଘ) ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟର ବିଧେୟ

ଉ : (ଖ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟ

୩୩ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ପକ୍ଷପଦ (ଖ) ସାଧ୍ୟପଦ (ଗ) ମଧ୍ୟପଦ (ଘ) କିଛି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ପକ୍ଷପଦ

୩୪ । ପକ୍ଷପଦ କେଉଁ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଥାଏ ?

(କ) ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ (ଖ) ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ (ଗ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ

୩୫ । ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନପଦ କାହା ସହିତ ଥାଏ ?

(କ) ମଧ୍ୟପଦ (ଖ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ (ଗ) ପକ୍ଷପଦ (ଘ) ପ୍ରଧାନପଦ

ଉ : (କ) ମଧ୍ୟପଦ

୩୬ । ସଂସ୍ଥାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୨ (ଖ) ୩ (ଗ) ୪ (ଘ) ୬

ଉ : (ଗ) ୪ ପ୍ରକାରର

୩୭ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୨ (ଖ) ୩ (ଗ) ୪ (ଘ) ୫

ଉ : (କ) ୨ ପ୍ରକାରର

୩୮ । ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୪ (ଖ) ୩ (ଗ) ୨ (ଘ) ୫

ଉ : (କ) ୪ ପ୍ରକାରର

୩୯ । ସଂସ୍ଥାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୪ (ଖ) ୨ (ଗ) ୩ (ଘ) ୫

ଉ : (କ) ୪ ପ୍ରକାରର

୪୦ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ?

(କ) ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ଭାବେ (ଖ) ଉଭୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

(ଗ) ଉଭୟ ବିଧେୟ (ଘ) ବିଧେୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ଉ : (କ) ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ଭାବେ

୪୧ । କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ସଂସ୍ଥାନ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୪ର୍ଥ

ଉ : (କ) ୧ମ

୪୨ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି କାହା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ?

(କ) ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ (ଖ) ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନ (ଗ) ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନ (ଘ) ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ

ଉ : (କ) ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ

୪୩ । ପ୍ରତି ସଂସ୍ଥାନରେ କେତୋଟି ନ୍ୟାୟରୂପ ଥାଏ ?

(କ) ୧୬ଟି (ଖ) ୧୫ଟି (ଗ) ୧୨ଟି (ଘ) ୧୦ଟି

ଉ : (କ) ୧୬ଟି

୪୪ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ପଦ ଥାଏ ?

(କ) ୩ ଟି (ଖ) ୪ଟି (ଗ) ୨ଟି (ଘ) ୫ଟି

ଉ : (କ) ୩ ଟି

୪୫ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ଥାଏ ?

(କ) ୧୯ଟି (ଖ) ୧୬ଟି (ଗ) ୧୮ଟି (ଘ) ୧୭ଟି

ଉ : (କ) ୧୯ଟି

୪୬ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନରେ କେତୋଟି ବୈଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ?

(କ) ୪ଟି (ଖ) ୩ଟି (ଗ) ୬ଟି (ଘ) ୫ଟି

ଉ : (କ) ୪ଟି

୪୭ । ବାର୍ବାରା କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୪ର୍ଥ

ଉ : (କ) ୧ମ

୪୮ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅଛି ?

(କ) ୧୦ଟି (ଖ) ୯ଟି (ଗ) ୮ଟି (ଘ) ୭ଟି

ଉ : (କ) ୧୦ଟି

୪୯ । ସିଲାରେଣ୍ଟ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୪ର୍ଥ

ଉ : (କ) ୧ମ

୫୦ । ସେସାରେ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୨ୟ (ଖ) ୧ମ (ଗ) ୪ର୍ଥ (ଘ) ୩ୟ

ଉ : (କ) ୨ୟ

୫୧ । ବ୍ରାମାଣ୍ଟିପ୍ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୪ର୍ଥ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୧ମ

ଉ : (କ) ୪ର୍ଥ

୫୨ । ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୩ (ଖ) ୨ (ଗ) ୪ (ଘ) ୬

ଉ : (ଖ) ୨ ପ୍ରକାରର

୫୩ । କେଉଁଟି ସିଦ୍ଧ ଅଟେ ?

(କ) ବାର୍ବାରା (ଖ) ଫେସାପୋ (ଗ) ବ୍ରାମାଣ୍ଟିପ୍ (ଘ) ବୋକାର୍ଡୋ

ଉ : (କ) ବାର୍ବାରା

୫୪ । ଫେରିସନ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୪ର୍ଥ

ଉ : (ଗ) ୩ୟ

୫୫ । ଫେସାପୋ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୪ର୍ଥ (ଘ) ୩ୟ

ଉ : (ଗ) ୪ର୍ଥ

୫୬ । ବୋକାର୍ଡ଼ୋ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୪ର୍ଥ (ଖ) ୧ମ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୨ୟ

ଉ : (ଗ) ୩ୟ

୫୭ । କିଏ ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମର ପ୍ରଣୟିତା ?

(କ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ (ଖ) ବେନ୍ (ଗ) କାଣ୍ଟ୍ (ଘ) ରସେଲ

ଉ : (କ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୫୮ । ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ନଞର୍ଥକ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ସଦର୍ଥକ (ଖ) ନଞର୍ଥକ (ଗ) ଅବୈଧ (ଘ) ବୈଧ

ଉ : (ଗ) ଅବୈଧ

୫୯ । ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ସଦର୍ଥକ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ବୈଧ (ଖ) ଅବୈଧ (ଗ) ସଦର୍ଥକ (ଘ) କିଛି ନୁହେଁ

ଉ : (ଗ) ସଦର୍ଥକ

୬୦ । ବାରାକୋକୁ ସାକ୍ଷାତ ରୂପାନ୍ତର କଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ଫେରିଓ (ଖ) ବାର୍ବାରା (ଗ) ସେସାରେ (ଘ) ବ୍ରାମାଣ୍ଟିପ୍

ଉ : (କ) ଫେରିଓ

୬୧ । ଡିସାମିସ୍ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୪ର୍ଥ

ଉ : (ଘ) ୪ର୍ଥ

୬୨ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ ଅନୁସାରେ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନ ବୈଧ ?

(କ) ୧ମ (ଖ) ୨ୟ (ଗ) ୩ୟ (ଘ) ୪ର୍ଥ

ଉ : (କ) ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ

(B) ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

୧ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ପଦ ଥାଏ ?

ଉ : ୩ଟି

୨ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ ?

ଉ : ତିନୋଟି

୩ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କେଉଁ ଅନୁମାନ ?

ଉ : ବ୍ୟବହିତ

୪ । ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାର ?

ଉ : ୪ ପ୍ରକାରର

୫ । ସମବର୍ତ୍ତନ କେଉଁ ଅନୁମାନ ?

ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ

୬ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କେଉଁ ଅନୁମାନ ?

ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ

୭ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଓ ହେତୁବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରୂପେ ଏବଂ ବିଧେୟକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ତାହାକୁ ବ୍ୟବର୍ତ୍ତିତ କହନ୍ତି ।

୮ । ସମବର୍ତ୍ତିତ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ହେତୁବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ଥାନ ବଦଳାନ୍ତି ଏବଂ ଗୁଣ ସମାନ ରଖନ୍ତି, ତାହାକୁ ସମବର୍ତ୍ତିତ କହନ୍ତି ।

୯ । ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନରେ କ'ଣ ବଦଳେ ନାହିଁ ?

ଉ : ପରିମାଣ

୧୦ । ଅସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନରେ କ'ଣ ବଦଳେ ?

ଉ : ପରିମାଣ

୧୧ । କାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଧେୟ ସ୍ଥାନ ବଦଳାନ୍ତି ?

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନର

୧୨ । କାହାର ବିଧେୟ ବିରୁଦ୍ଧାତ୍ମକ ହୁଏ ?

ଉ : ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟର

୧୩ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନରେ କ'ଣ ବଦଳେ ନାହିଁ ?

ଉ : ପରିମାଣ

୧୪ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ କ'ଣ ବଦଳି ଯାଏ ?

ଉ : ପରିମାଣ

୧୫ । ଏ କୁ ସମବର୍ତ୍ତନ କଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?

ଉ : ଇ

୧୬ । ଓ କୁ ସମବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଏ କି ନାହିଁ ?

ଉ : ନାହିଁ

୧୭ । ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ?

ଉ : ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରେ

୧୮ । ପକ୍ଷାବୟବରେ କେଉଁ କେଉଁ ପଦ ଥାଆନ୍ତି ?

ଉ : ପକ୍ଷପଦ ଓ ମଧ୍ୟପଦ

୧୯ । ସାଧ୍ୟାବୟବରେ କେଉଁ କେଉଁ ପଦ ଥାଆନ୍ତି ?

ଉ : ସାଧ୍ୟପଦ ଓ ମଧ୍ୟପଦ

୨୦ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ପକ୍ଷପଦ

୨୧ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସାଧ୍ୟପଦ

୨୨ । ସଂସ୍ଥାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ୪ ପ୍ରକାରର

୨୩ । ୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ କେଉଁଠି ଥାଏ ?

ଉ : ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ।

୨୪ । କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସର୍ବଦା ବିଶେଷ ହୁଏ ?

ଉ : ୩ୟ

୨୫ । କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନ ବୈଧ ଅଟେ ?

ଉ : ୧ମ

୨୬ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନରେ କେତୋଟି ନ୍ୟାୟରୂପ ବୈଧ ?

ଉ : ୪ ଟି

୨୭ । ଫେଲାପଟୋନ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

ଉ : ୩ୟ

୨୮ । ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କେତେ ପ୍ରକାର ?

ଉ : ୨ ପ୍ରକାର

୨୯ । କେଉଁ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧ ହୁଏ ?

ଉ : ପରୋକ୍ଷ

୩୦ । ବ୍ରାମାଣ୍ଟିପ୍ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

ଉ : ୪ର୍ଥ

୩୧ । ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ କିପରି ?

ଉ : ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

୩୨ । ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ?

ଉ : ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

୩୩ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି କାହାପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ?

ଉ : ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ

୩୪ । ସାମେଷ୍ଟ୍ରେସକୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?

ଉ : ସିଲାରେଣ୍ଟ

୩୫ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ କାହିଁକି ଦରକାର ?

ଉ : ସଂସ୍ଥାନର ବୈଧତା ପାଇଁ

୩୬ । ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟପଦଟି କୌଣସି ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ।

୩୭ । ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ କେତେବେଳେ ମିଳେ ?

ଉ : ଯଦି ପକ୍ଷପଦ ପକ୍ଷାବୟବରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ, ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ମିଳେ।

୩୮ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ପ୍ରତି ପଦ କେତେଥର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ?

ଉ : ୨ ଥର

୩୯ । ଯେଉଁ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ସାଧ୍ୟ ପଦ ଥାଏ, ତାହା କ'ଣ ?

ଉ : ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟ

୪୦ । ଯେଉଁ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ପକ୍ଷପଦ ଥାଏ, ତାହା କ'ଣ ?

ଉ : ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟ

୪୧ । କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନକୁ ବୈଧ ସଂସ୍ଥାନ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ୧ମ

୪୨ । ସଂସ୍ଥାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ୪ ପ୍ରକାରର

୪୩ । ମଧ୍ୟପଦ ଦ୍ୱିବିଧ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ କେଉଁ ଦୋଷ ମିଳେ ?

ଉ : ଦ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ

୪୪ । ସାଧ୍ୟପଦ ଦ୍ୱିବିଧ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ କେଉଁ ଦୋଷ ମିଳେ ?

ଉ : ଦ୍ୟର୍ଥକ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ

୪୫ । ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ କେତେବେଳେ ମିଳେ ?

ଉ : ତ୍ରିପଦୀ ଯୁକ୍ତିରେ ୪ଟି ପଦ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ ମିଳେ ।

୪୬ । କିଏ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସଂସ୍ଥାନ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି ?

ଉ : ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୪୭ । ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ହେଲେ କ'ଣ ହୁଏ ?

ଉ : ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବାହାରିବ ନାହିଁ ।

୪୮ । ଦୁର୍ବଳ ନ୍ୟାୟରୂପ କେତୋଟି ?

ଉ : ୫ଟି

୪୯ । ସବଳ ନ୍ୟାୟରୂପ କେତୋଟି ?

ଉ : ୧୪ଟି

୫୦ । ୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ କେତୋଟି ବୈଧ ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ?

ଉ : ୪ଟି

୫୧ । ବୋକାର୍ଡୋ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

ଉ : ୩ୟ

୫୨ । ସିଲାରେଣ୍ଟ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ?

ଉ : ୧ମ

୫୩ । ମଧ୍ୟପଦ କେତେଥର ବ୍ୟାପ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ?

ଉ : ଅତି କମ୍‌ରେ ଥରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ।

୫୪ । ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉ : କୌଣସି ଭାରତୀୟ ହିଂସୁକ ନୁହନ୍ତି ।

ସବୁ ଭାରତୀୟ ଧାର୍ମିକ ।

∴ କୌଣସି ଧାର୍ମିକ ହିଂସୁକ ନୁହନ୍ତି ।

୫୫ । ଅବୈଧ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉ : ସବୁ କ ଖ ଅଟେ ।

କୌଣସି ଗ କ ନୁହନ୍ତି ।

∴ କୌଣସି ଗ ଖ ନୁହନ୍ତି ।

୫୬ । ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷର ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉ : ତୁଷାର ଧବଳ ଅଟେ ।

କ୍ଷୀର ଧବଳ ଅଟେ ।

∴ କ୍ଷୀର ତୁଷାର ଅଟେ ।

୫୭ । ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଶବ୍ଦ ଦୋଷର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉ : ନେହରୁ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ।

ଗାନ୍ଧୀ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ।

∴ ଗାନ୍ଧୀ ନେହରୁ ଅଟନ୍ତି ।

୫୮ । ବ୍ରାମାଣ୍ଟିପ୍‌ର ସାକ୍ଷାତ୍ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କ'ଣ ?

ଉ : ବାର୍ବାରା

୫୯ । ବୋକାର୍ଡ୍ରୋର ସାକ୍ଷାତ୍ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କ'ଣ ?

ଉ : ଦାରିଇ

୬୦ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୧ମ ନିୟମଟି ଲେଖ ।

ଉ : ପ୍ରତି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟି ମାତ୍ର ପଦ ଥାଏ ।

୬୧ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୧ମ ନିୟମକୁ ଲଙ୍ଘନ କଲେ କି ଦୋଷ ମିଳେ ?

ଉ : ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ

୬୨ । ନ୍ୟାୟରୂପ କାହା ସାହାଯ୍ୟରେ ଜଣାପଡ଼େ ?

ଉ : ତର୍କବାକ୍ୟର ଗୁଣ ଓ ପରିମାଣରୁ ଜଣାପଡ଼େ ।

୬୩ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତିର ମୂଳମନ୍ତ୍ର କ'ଣ ?

ଉ : ଯାହା ଗୋଟିଏ ଜାତି ପାଇଁ ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତାହା ତାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉପଜାତି ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

୬୪ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ କେଉଁ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ ?

ଉ : ୨ୟ, ୩ୟ, ୪ର୍ଥ

୬୫ । ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ହୁଏ ?

ଉ : ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ବିଶେଷ ହେବ ।

୬୬ । ତର୍କବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ସଦର୍ଥକ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ହୁଏ ?

ଉ : ସଦର୍ଥକ

(C) ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

୧ । ଅନୁମାନରୁ ଆମକୁ ______ ମିଳେ ।

ଉ : ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ

୨ । ଅନୁମାନ ଏକ ______ ଜ୍ଞାନ ।

ଉ : ଆତ୍ମଲବ୍ଧ

୩ । ଅନୁମାନ ଶବ୍ଦ ______ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ଉ : କୌଣସି ବସ୍ତୁ

୪ । ଅନୁମାନ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ______ ହୁଏ ।

ଉ : ଯୁକ୍ତି

୫ । ଅନୁମାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୬ । ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୪

୭ । ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ______ ଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ ।

ଉ : ୧

୮ । ସମବର୍ତ୍ତନ ଏକ ______ ଅନୁମାନ ।

ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ

୯ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଏକ ______ ଅନୁମାନ ।

ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ

୧୦ । ସମବର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ

୧୧ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ

୧୨ । A ର ସମବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : I

୧୩ । E ର ସମବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : E

୧୪ । I ର ସମବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : I

୧୫ । A ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : E

୧୬ । E ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : A

୧୭ । I ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : O

୧୮ । O ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ______ ।

ଉ : I

୧୯ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ ______ ବଦଳେ ନାହିଁ ।

ଉ : ଗୁଣ

୨୦ । ସମବର୍ତ୍ତନରେ ______ ମାନେ ସ୍ଥାନ ବଦଳାନ୍ତି ।

ଉ : ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ

୨୧ । ସମବର୍ତ୍ତନର ______ ବଦଳେ ।

ଉ : ପରିମାଣ

୨୨ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଏକ ______ ଅନୁମାନ ।

ଉ : ବ୍ୟବହିତ

୨୩ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ______ ଟି ପଦ ଥାଏ ।

ଉ : ୩

୨୪ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ______ ଟି ସାଧାରଣ ନିୟମ ଥାଏ ।

ଉ : ୧୦

୨୫ । ତ୍ରିପଦୀ ଯୁକ୍ତିରେ ______ ଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ ।

ଉ : ୩

୨୬ । ତ୍ରିପଦୀ ଯୁକ୍ତିର ତର୍କବାକ୍ୟ ______ ।

ଉ : ୩ଟି

୨୭ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟକୁ ______ ପଦ କହନ୍ତି ।

ଉ : ପ୍ରଧାନ

୨୮ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ______ ପଦ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ଅପ୍ରଧାନ

୨୯ । ମଧ୍ୟପଦ _____ ଜାଗାରେ ଥାଏ ।

ଉ : ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ

୩୦ । ମଧ୍ୟପଦର ଅନ୍ୟ ନାମ _____ ।

ଉ : ଲିଙ୍ଗ ବା ହେତୁପଦ

୩୧ । ସଂସ୍ଥାନ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୪

୩୨ । ଯେଉଁ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ସାଧ୍ୟପଦ ଓ ହେତୁପଦ ଥାଏ, ତାହା _____ ।

ଉ : ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ

୩୩ । ଯେଉଁ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ପକ୍ଷପଦ ଓ ହେତୁପଦ ଥାଏ, ତାହା _____ ।

ଉ : ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ

୩୪ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ _____ ଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ ।

ଉ : ୨

୩୫ । _____ ର ସ୍ଥାନ ଅନୁସାରେ ସଂସ୍ଥାନ ହୁଏ ।

ଉ : ମଧ୍ୟପଦ

୩୬ । ସଂସ୍ଥାନ _____ ର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ ।

ଉ : ତ୍ରିପଦୀ

୩୭ । ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ପକ୍ଷାବୟବ _____ ହେବ ।

ଉ : ସଦର୍ଥକ

୩୮ । _____ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ହେଲେ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ ।

ଉ : ମଧ୍ୟପଦ

୩୯ । _____ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ହେଲେ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ମିଳେ ।

ଉ : ପକ୍ଷପଦ

୪୦ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର _____ ସଂସ୍ଥାନକୁ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସଂସ୍ଥାନ କହନ୍ତି ।

ଉ : ୧ମ

୪୧ । ବାର୍ବାରା _____ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୪ର୍ଥ

୪୨ । ସିଲାରେଣ୍ଟ _____ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୧ମ

୪୩ । ବୋକାର୍ଡୋ _____ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୩ୟ

୪୪ । ଫେରିଓ _____ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୧ମ

୪୫ । ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୪୬ । _____ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ ସିଧାସଳଖ କରାଯାଏ ।

ଉ : ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ

୪୭ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ _____ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ଉ : ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ

୪୮ । ଫେସାପୋ _____ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୪ର୍ଥ

୪୯ । _____ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନର ଦୁର୍ବଳ ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ସାମେନୋସ

୫୦ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମର ପ୍ରଣେତା _____ ।

ଉ : ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୫୧ । _____ ତର୍କବାକ୍ୟ ସମବର୍ତ୍ତନ ହେବ ନାହିଁ ।

ଉ : ଓ

୫୨ । ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ନଞର୍ଥକ ହେଲେ _____ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଉ : ସିଦ୍ଧାନ୍ତ

୫୩ । ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ _____ ଟି ବୈଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ଅଛି ।

ଉ : ୬

୫୪ । ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନରେ _____ ଟି ବୈଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ଅଛି ।

ଉ : ୫

୫୫ । ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ହେଲେ _____ ମିଳେ ନାହିଁ ।

ଉ : ସିଦ୍ଧାନ୍ତ

୫୬ । ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ଯେକୌଣସି ହେତୁବାକ୍ୟ _____ ହେବା ଜରୁରୀ ।

ଉ : ସାମାନ୍ୟ

୫୭ । ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନର ସାଧ୍ୟାବୟବ _____ ହେବ ।

ଉ : ସାମାନ୍ୟ

୫୮ । ଫେଲାପ୍‌ଟୋନକୁ ସାକ୍ଷାତ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କଲେ ତାହା ୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ ______ ହୁଏ।
ଉ : ଫେରିଓ

୫୯ । ଗୋଟିଗୋଟି ପଦକୁ ବିଗରକୁ ନେଲେ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ______ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ।
ଉ : ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ

୬୦ । ଯେଉଁ ସଂସ୍ଥାନର ହେତୁପଦ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ, ତାହା ______ ସଂସ୍ଥାନ।
ଉ : ୩ୟ

୬୧ । ______ ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟର ସ୍ଥାନ ବଦଳେ।
ଉ : 'ମ' ଦ୍ୱାରା

୬୨ । 'S' ଦ୍ୱାରା ______ ହୁଏ।
ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନ

୬୩ । 'K' ଦ୍ୱାରା ______ ହୁଏ।
ଉ : ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ

୬୪ । ବାରୋକୋକୁ ଅନ୍ୟ ______ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଏ।
ଉ : ଫାକ୍‌ସୋକୋ

୬୫ । ବୋକାର୍ଡୋକୁ ______ ନାମରେ ନାମିତ କରାଯାଏ।
ଉ : ଡୋକ୍‌ସାମୋସକ୍

୬୬ । ବ୍ୟାମେନେସ୍ ______ ସଂସ୍ଥାନର ବୈଧ ନ୍ୟାୟରୂପ।
ଉ : ୪ର୍ଥ

(D) ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କର ।

୧ । **ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ୪ଟି ପଦ ଥାଏ ?**
ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ୩ଟି ପଦ ଥାଏ।

୨ । **ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଏକ ସ୍ୱାର୍ଥ ଅନୁମାନ।**
ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଏକ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ।

୩ । **ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୪ଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ।**
ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୩ଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ।

୪ । **ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନର ତର୍କବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି।**
ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନର ତର୍କବାକ୍ୟ ୧ଟି।

୫ । **ସମବର୍ତ୍ତନ ଏକ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ।**
ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନ ଏକ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ।

୬ । **ବ୍ୟବର୍ତ୍ତନର ଗୁଣ ବଦଳେ ନାହିଁ ।**

ଉ : ବ୍ୟବର୍ତ୍ତନର ଗୁଣ ବଦଳେ ।

୭ । **ସମବର୍ତ୍ତନର ଗୁଣ ବଦଳେ ।**

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନର ଗୁଣ ବଦଳେ ନାହିଁ ।

୮ । A ର ସମବର୍ତ୍ତନ E ।

ଉ : I ର ସମବର୍ତ୍ତନ E ।

୯ । O ସମବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ।

ଉ : O ସମବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୧୦ । **ସମବର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ କହନ୍ତି ।**

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସମବର୍ତ୍ତିତ କହନ୍ତି ।

୧୧ । **ବାର୍ବାରା ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।**

ଉ : ବାର୍ବାରା ୧ମ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପ ।

୧୨ । **ଫେରିଓ ଏକ ଅସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ।**

ଉ : **ଫେରିଓ ଏକ ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ।**

୧୩ । **ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ୭ଟି ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅଛି ।**

ଉ : **ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ୧୦ଟି ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅଛି ।**

୧୪ । **ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନ ସଦୋଷ ସଂସ୍ଥାନ ।**

ଉ : **ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନ** ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ **ସଂସ୍ଥାନ ।**

୧୫ । **ତର୍କବାକ୍ୟ ଦ୍ୱୟରେ ପକ୍ଷପଦ ଥାଏ ।**

ଉ : ତର୍କବାକ୍ୟ ଦ୍ୱୟରେ ମଧ୍ୟପଦ ଥାଏ

୧୬ । **ପକ୍ଷପଦ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଥାଏ ।**

ଉ : ପକ୍ଷପଦ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଥାଏ ।

୧୭ । **ସମବର୍ତ୍ତନ ୩ ପ୍ରକାରର ।**

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନ ୨ ପ୍ରକାରର

୧୮ । **ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ ୩ ପ୍ରକାରର ।**

ଉ : **ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ** ୨ ପ୍ରକାରର ।

୧୯ । **ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷରେ ୫ଟି ପଦ ଥାଏ ।**

ଉ : ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷରେ ୪ଟି ପଦ ଥାଏ ।

୨୦ । **ବୋକାର୍ଡୋ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।**

ଉ : ବୋକାର୍ଡୋ ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ।

୨୧ । ୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ ୬ଟି ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ ୪ଟି ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ।

୨୨ । ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ୩ଟି ନ୍ୟାୟରୂପ ।

ଉ : ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ୪ଟି ନ୍ୟାୟରୂପ ।

୨୩ । ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

ଉ : ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ।

୨୪ । ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ।

ଉ : ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ ଦୁଇ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ।

୨୫ । ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ପକ୍ଷପଦ ଥାଏ ।

ଉ : ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ସାଧ୍ୟପଦ ଥାଏ ।

୨୬ । ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ସଦର୍ଥକ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନଞର୍ଥକ ହୁଏ ।

ଉ : ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ସଦର୍ଥକ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସଦର୍ଥକ ହୁଏ ।

୨୭ । ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ।

ଉ : ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ହେଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ ନାହିଁ

୨୮ । ପକ୍ଷପଦ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ହେଲେ ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ହୁଏ ।

ଉ : ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ହେଲେ ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ହୁଏ ।

୨୯ । ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ପଦ ଦୋଷ ୪ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ପଦ ଦୋଷ ତିନି ପ୍ରକାରର ।

୩୦ । ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୫ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୪ ପ୍ରକାରର ।

୩୧ । ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୩ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତ ୪ ପ୍ରକାରର ।

୩୨ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ପ୍ରତିପଦ ଥରେ ମାତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।

ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ପ୍ରତିପଦ ୨ ଥର ମାତ୍ର ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ ।୨ ଥର

୩୩ । ତର୍କବାକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟପଦ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହେଲେ ଚଳିବ ।

ଉ : ତର୍କବାକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟପଦ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହେବା ଦରକାର ।

୩୪ । ପରୋକ୍ଷ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣରେ ଦତ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଏ ।

ଉ : ପରୋକ୍ଷ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣରେ ଦତ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରାଏ

୩୫ । ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଉ : ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୋଇଥାଏ ।

UNIT – II

২

ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି, ତର୍କଦୋଷ, ଅବରୋହ ଓ ଆରୋହ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- **ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର ତାକୁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ ।
- ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–
  (କ) ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି ବା ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି ।
  (ଖ) ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି ବା ବୈକଳ୍ପିକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି ।
  (ଗ) ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି ବା ବିଯୋଜକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି ।
  (ଘ) କୂଟନ୍ୟାୟ ବା ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ।
- **ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ ।
- ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା–
  (କ) ଅମିଶ୍ର ନିରପେକ୍ଷ
  (ଖ) ଅମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ
  (ଗ) ଅମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ
  (ଘ) ଅମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ

eSikhya.in

- **ମିଶ୍ର-ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାବୟବ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ, ପକ୍ଷାବୟବ ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ, ତାକୁ ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

  ବର୍ଷା ହେଲେ ମଞ୍ଜୁ କଲେଜ ଯିବନି ।
  ବର୍ଷା ହେଉଛି ।
  ∴ ମୁଁ କଲେଜ ଯିବିନି ।

- **ନିୟମ–** ୧ । ପକ୍ଷାବୟବରେ ପୂର୍ବଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନୁଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।
  ୨ । ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅନୁଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୂର୍ବଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

'କ-ବିଭାଗ' : ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ / ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଚାରୋଟି ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟି ବାଛି ଲେଖ।

୧। ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ କେଉଁ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ଏକ ପ୍ରକାରର (ଖ) ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର (ଗ) ଏକ କିମ୍ବା ଏକାଧିକ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର

୨। ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ଦୁଇ (ଖ) ତିନି (ଗ) ଚାରି (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ଦୁଇ

୩। ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ଅଟେ ?

(କ) ନିରପେକ୍ଷ (ଖ) ଅନିରପେକ୍ଷ (ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଘ) ସଠିକ୍

ଉ : (କ) ନିରପେକ୍ଷ

୪। ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ କ'ଣ ଅଟେ ?

(କ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ (ଖ) ବିଯୋଜକ (ଗ) ବୈକଳ୍ପିକ (ଘ) ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ

ଉ : (କ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ

୫। ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ କ'ଣ ?

(କ) ନିରପେକ୍ଷ (ଖ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଗ) ବିଯୋଜକ (ଘ) ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ

ଉ : (କ) ନିରପେକ୍ଷ

୬। ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର କେତୋଟି ନିୟମ ଅଛି ?

(କ) ୨ଟି (ଖ) ୩ଟି (ଗ) ୪ଟି (ଘ) ୫ଟି

ଉ : (କ) ୨ଟି

୭। ହେତୁବାକ୍ୟ ବା ପକ୍ଷାବୟବର ସ୍ୱୀକାର କଲେ ତାହା କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ (ଖ) ଅସ୍ୱୀକରଣ (ଗ) ସ୍ୱୀକରଣ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ

୮। ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ତାହା କ'ଣ ହୁଏ ?

(କ) ଅସ୍ୱୀକରଣେ ଅସ୍ୱୀକରଣ (ଖ) ଅସ୍ୱୀକରଣ

(ଗ) ସ୍ୱୀକରଣ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ଅସ୍ୱୀକରଣେ ଅସ୍ୱୀକରଣ

୯ । ଭାବାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ଅନ୍ୟ ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ସ୍ୱୀକାରଭିତ୍ତିକ (ଖ) ଅସ୍ୱୀକାର ଯୁକ୍ତି (ଗ) ବିଯୋଜକଭିତ୍ତିକ (ଘ) କଳ୍ପନାଭିତ୍ତିକ

ଉ : (କ) ସ୍ୱୀକାରଭିତ୍ତିକ

୧୦ । ଅସ୍ୱୀକାରଭିତ୍ତିକ ଯୁକ୍ତିର ଅନ୍ୟ ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ନିଷେଧାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ (ଖ) ଭାବାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ

(ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଘ) ବ୍ୟାହର୍ଥମୂଳକ

ଉ : (କ) ନିଷେଧାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ

୧୧ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ଦୋଷ କେତୋଟି ଅଛି ?

(କ) ୨ଟି (ଖ) ୩ଟି (ଗ) ୪ଟି (ଘ) ୬ଟି

ଉ : (କ) ୨ଟି

୧୨ । ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ କ'ଣ ଅଟେ ?

(କ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ (ଖ) ବୈକଳ୍ପିକ (ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଘ) ବିଯୋଜକ

ଉ : (ଖ) ବୈକଳ୍ପିକ

୧୩ । ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ କ'ଣ ଅଟେ ?

(କ) ବିଯୋଜକ (ଖ) ବୈକଳ୍ପିକ (ଗ) ଅସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଘ) କାଳ୍ପନିକ

ଉ : (କ) ବିଯୋଜକ

୧୪ । ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସ୍ୱରୂପ କ'ଣ ?

(କ) ନିରପେକ୍ଷ (ଖ) ଅନିରପେକ୍ଷ (ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଘ) ଆନୁମାନିକ

ଉ : (କ) ନିରପେକ୍ଷ

୧୫ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ କ'ଣ ?

(କ) ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି (ଖ) ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି (ଗ) ସମ୍ଭାବନାଯୁକ୍ତି (ଘ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

ଉ : (କ) ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି

୧୬ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୪ (ଖ) ୨ (ଗ) ୬ (ଘ) ୫

ଉ : (କ) ୪ ପ୍ରକାରର

୧୭ । କୂଟ ନ୍ୟାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ?

(କ) ନିରପେକ୍ଷ (ଖ) ସମ୍ଭାବ୍ୟ (ଗ) କାଳ୍ପନିକ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ନିରପେକ୍ଷ

୧୮ । ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ଅଟେ ?

(କ) ନିରପେକ୍ଷ (ଖ) ସାପେକ୍ଷ (ଗ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ (ଘ) ବୈକଳ୍ପିକ

ଉ : (କ) ନିରପେକ୍ଷ

୧୯ । ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ କ'ଣ ଅଟେ ?

(କ) ଦୁଇଟି ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି (ଖ) ୧ଟି ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

(ଗ) ୨ଟି ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି (ଘ) ୩ଟି ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଉକ୍ତି

ଉ : (କ) ଦୁଇଟି ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

୨୦ । ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସ୍ୱରୂପ କ'ଣ ?

(କ) ଭାବାତ୍ମକ (ଖ) ନିଷେଧାତ୍ମକ (ଗ) ସମ୍ଭାବ୍ୟିକ (ଘ) ଅସମ୍ଭାବ୍ୟିକ

ଉ : (କ) ଭାବାତ୍ମକ

୨୧ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗାଭିମର୍ଦ୍ଦନଦ୍ୱାରା କ'ଣ କରାଯାଏ ?

(କ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଖଣ୍ଡନ (ଖ) ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ଖଣ୍ଡନ (ଗ) ତର୍କବାକ୍ୟ ଖଣ୍ଡନ (ଘ) ଅମିଶ୍ର ତର୍କବାକ୍ୟ ଖଣ୍ଡନ

ଉ : (ଖ) ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ଖଣ୍ଡନ

୨୨ । ଯଦି ବର୍ଷା ହୁଏ, ମୁଁ କଲେଜ ଯିବିନି ?

ବର୍ଷା ହେଲା ।

∴ ମୁଁ କଲେଜ ଗଲିନି– ଏ କାହାର ଉଦାହରଣ ?

(କ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି (ଖ) ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି (ଗ) ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି (ଘ) ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ

ଉ : (କ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

୨୩ । କେଉଁଟି ଆରୋହ ତର୍କଦୋଷ ନୁହେଁ ?

(କ) ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର (ଖ) ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ (ଗ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଗ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ

୨୪ । ବୋହୂର ପ୍ରବେଶ, ଶାଶୁର ମୃତ୍ୟୁ– କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) କାକତାଳୀୟ ଦୋଷ (ଖ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ

(ଗ) ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ (ଘ) ଲୋକ ଉତ୍ତେଜିତ ଦୋଷ

ଉ : (କ) କାକତାଳୀୟ

୨୫ । ତୁମେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ପିଟିବା ଛାଡ଼ିଲଣି କି ? ଏହା କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର (ଖ) ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁବାକ୍ୟ

(ଗ) ଆପ୍ତଦ୍ୱାହି ଦୋଷ (ଘ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ

ଉ : (ଘ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ

୨୬ । ଅନାକାରିକ ଦୋଷ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୨ (ଖ) ୩ (ଗ) ୪ (ଘ) ୫

ଉ : (ଖ) ୩ ପ୍ରକାରର

୨୭ । ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ଦୋଷର ଅନ୍ୟ ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ଚକ୍ରକ ଦୋଷ (ଖ) ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦୋଷ

(ଗ) ଅନୁଚିତ ହେତୁବାକ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ (ଘ) ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁଦୋଷ

ଉ : (କ) ଚକ୍ରକ ଦୋଷ

୨୮ । କୂଟନ୍ୟାୟର ଅନ୍ୟ ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ (ଖ) ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି (ଗ) ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି (ଘ) କାଳ୍ପନିକ ଯୁକ୍ତି

ଉ : (କ) ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ

୨୯ । ଆରୋହ ତର୍କଦୋଷ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୨ (ଖ) ୩ (ଗ) ୫ (ଘ) ୪

ଉ : (କ) ୨ ପ୍ରକାରର

୩୦ । ଅତଃ ପରଂ ତସ୍ମାଦତଃ ଦୋଷ– ଏହାର ଅର୍ଥ କ'ଣ ?

(କ) ଏହି ହେତୁରୁ (ଖ) ସେହି ଯୋଗୁଁ (ଗ) କୌଣସି କାରଣରୁ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ଏହି ହେତୁରୁ

୩୧ । ଧୂମକେତୁ ଦେଖାଯିବା-ବଡ଼ ଲୋକର ମୃତ୍ୟୁ- କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) କାକତାଳୀୟ ଦୋଷ (ଖ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ

(ଗ) ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ (ଘ) ଲୋକ ଉତ୍ତେଜିତ ଦୋଷ

ଉ : (କ) କାକତାଳୀୟ

୩୨ । ଶିଢ଼ିରୁ ପଡ଼ି ମୃତ୍ୟୁ– ଏହା କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) କାରଣ ସ୍ଥାନରେ ଉପକାରଣ ଦୋଷ (ଖ) କାରଣାଭାସ

(ଗ) ଆପ୍ତଦ୍ୱାହି ଦୋଷ (ଘ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ

ଉ : (କ) କାରଣ ସ୍ଥାନରେ ଉପକାରଣ ଦୋଷ

୩୩ । ଆକାଶଟି ମେଘାଛନ୍ନ, ତେଣୁ ବର୍ଷା ହେବ– କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ (ଖ) ଆପ୍ତଦ୍ୱାହି

(ଗ) ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁଦୋଷ (ଘ) ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ

ଉ : (ଗ) ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁଦୋଷ

୩୪ । ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଦୋଷ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁଟି ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ପଦଦୋଷଜନିତ ଦୋଷ ନୁହେଁ ?

(କ) ସଦୃଶ ସାଧିତ ଦୋଷ (ଖ) ନାନାର୍ଥ ବାକ୍ୟ ଦୋଷ

(ଗ) ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ (ଘ) ବ୍ୟକ୍ତିକରଣ ଦୋଷ

ଉ : (ଗ) ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ

୩୫ । ଫାଲାସିଆ ଶବ୍ଦଟି ଏକ–

(କ) ଗ୍ରୀକ୍ ଶବ୍ଦ (ଖ) ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦ (ଗ) ଫରାସୀ ଶବ୍ଦ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦ

୩୬ । ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ପଦ ଦୋଷ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ଦୁଇ (ଖ) ତିନି (ଗ) ଚାରି (ଘ) ଛଅ

ଉ : (ଖ) ତିନି

୩୭ । ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର କେତୋଟି ଦୋଷ ଅଛି ?

(କ) ୨ଟି (ଖ) ୩ଟି (ଗ) ୪ଟି (ଘ) ୬ଟି

ଉ : (କ) ୨ଟି

୩୮ । ଜଳ ତରଳ, ବରଫ ଜଳ– ଏହା କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) ଔପାଧିକତା ଦୋଷ(ଖ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ (ଗ) କାକତାଳୀୟ ଦୋଷ (ଘ) ଉଚ୍ଚାରଣଜନିତ ଦୋଷ

ଉ : (କ) ଔପାଧିକତା ଦୋଷ

୩୯ । ରାତ୍ରିବେଳା ଥଣ୍ଡା କାରଣ ଦିନବେଳା ଗରମ– ଏହା କେଉଁ ଦୋଷ ?

(କ) ଚତୁଷ୍ପଦୀ (ଖ) ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ

(ଗ) ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ (ଘ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ

ଉ : (ଘ) ବସ୍ତୁଗତ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ

୪୦ । ବାକ୍ୟର ପ୍ରକାଶ ଭଙ୍ଗୀରେ ଶ୍ଳେଷ ରଖିଲେ କେଉଁ ଦୋଷ ମିଳେ ?

(କ) ତୁଲ୍ୟ ବିଗ୍ରହ (ଖ) ନାନାର୍ଥ ବାକ୍ୟ ଦୋଷ

(ଗ) ପଦଦୋଷଜନିତ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ନାନାର୍ଥ ବାକ୍ୟ ଦୋଷ

୪୧ । ମଧ୍ୟପଦ ଦ୍ୱିବିଧ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କଲେ କ'ଣ ମିଳେ ?

(କ) ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ (ଖ) ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ

(ଗ) ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ (ଘ) ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନ ଦୋଷ

ଉ : (କ) ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ

(B) ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

୧ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୨ । ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୪

୩ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ _____ ।

ଉ : ସରଳ

୪ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ _____ ।

ଉ : ନିରପେକ୍ଷ

୫ । ଭାବାତ୍ମକ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ _____ ।

ଉ : ନିରପେକ୍ଷ

୬ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୩

୭ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର _____ ପ୍ରକାରର ଦୋଷ ।

ଉ : ୨

୮ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକର ଅନ୍ୟ ନାମ _____ ।

ଉ : କୂଟନ୍ୟାୟ

୯ । କୂଟନ୍ୟାୟ ଏକ _____ ।

ଉ : ମିଶ୍ରିତ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି

୧୦ । କୂଟନ୍ୟାୟ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୪

୧୧ । ସରଳ କୂଟନ୍ୟାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ _____ ।

ଉ : ନିରପେକ୍ଷ

୧୨ । ସରଳ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରକୃତି _____ ।

ଉ : ସରଳ

୧୩ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗ ଯୁକ୍ତି ଏକ _____ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ।

ଉ : ମିଶ୍ରିତ

୧୪ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ _____ ଏବଂ _____ ହୁଏ ।

ଉ : ନିରପେକ୍ଷ ଓ ସରଳ

୧୫ । ଅନୁଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପୂର୍ବଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିବା ଯୁକ୍ତିକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ନିଷେଧାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ

୧୬ । ଅନୁଗ ସ୍ୱୀକୃତିଭିତ୍ତିକ ଦୋଷରେ ଅନୁଗକୁ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ______ କରାଯାଏ ।

ଉ : ସ୍ୱୀକାର

୧୭ । ପୂର୍ବଗ ନିଷେଧଭିତ୍ତିକ ଦୋଷରେ ପୂର୍ବଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ______ କରାଯାଏ ।

ଉ : ଅସ୍ୱୀକାର

୧୮ । ଫାଲାସି ଶବ୍ଦଟି ମୂଳ ଶବ୍ଦ ______ ରୁ ଆସିଅଛି ।

ଉ : ଫାଲାସିଆ

୧୯ । ଫାଲାସୀ ଶବ୍ଦଟି ______ ଭାଷାର ଶବ୍ଦ ।

ଉ : ଲାଟିନ୍

୨୦ । ଫାଲାସିର ଅର୍ଥ ______ ।

ଉ : ତ୍ରୁଟି ବା ସଂଶୟ

୨୧ । ଏଟନଙ୍କ ମତରେ ତର୍କଦୋଷ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୩

୨୨ । ମିଲଙ୍କ ମତରେ ତର୍କଦୋଷ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୨୩ । ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ମତରେ ତର୍କଦୋଷ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୩

୨୪ । ସାଧାରଣ ଭାବେ ତର୍କଦୋଷ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୨୫ । ଅବରୋହ ତର୍କଦୋଷ ମୁଖ୍ୟତଃ ______ ଏବଂ ______ ହୁଏ ।

ଉ : ଅନୁମାନ ସଂପର୍କୀୟ ଏବଂ ଅନନୁମାନ ସଂପର୍କୀୟ

୨୬ । ଗୋଟିଏ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନିରୁ ଅଧିକ ପଦ ରହିଲେ ______ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ ।

ଉ : ଚତୁଷ୍ପଦୀ

୨୭ । କୂଟନ୍ୟାୟର ଗୋଟିଏ ଶୃଙ୍ଗ ଦୁର୍ବଳ ହେଲେ ଯୁକ୍ତିଟି ବାସ୍ତବ କ୍ଷେତ୍ରରେ ______ ଅଟେ ।

ଉ : ଶୃଙ୍ଗଦ୍ୱୟାନ୍ତରାଳେ ପଳାୟନ

୨୮ । ସଦୃଶ ସାଧିତ ଦୋଷକୁ _____ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ଦ୍ୟର୍ଥକ ପଦଜନିତ ତର୍କଦୋଷ

୨୯ । ଔପାଧିକତା ଦୋଷ _____ ତର୍କଦୋଷର ଏକ ଆକାର ।

ଉ : ପ୍ରାକ୍-ସ୍ୱୀକୃତିଭିତ୍ତିକ

୩୦ । ବାକ୍ୟର ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଦୋଷାବହ ହେଲେ _____ ଦୋଷ ମିଳେ ।

ଉ : ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ

୩୧ । ବନ୍ଧ୍ୟା ନାରୀର ପୁତ୍ର _____ ତର୍କଦୋଷର ଉଦାହରଣ ।

ଉ : ଅନୁଚିତ ହେତୁବାକ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର

୩୨ । ଆରୋହ ତର୍କଦୋଷ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୩୩ । ଏହା ଯୋଗୁଁ ଏହା ଘଟିଲା, _____ ଦୋଷ ।

ଉ : କାକତାଳୀୟ

୩୪ । ଉପକାରଣ ଗ୍ରହ ଦୋଷ _____ ଯୋଗୁଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଉ : ଉପକାରଣର ଅନୁପସ୍ଥିତି

୩୫ । ସହାବସ୍ଥିତି କାରଣତା ଦୋଷ _____ ଯୋଗୁଁ ହୁଏ ।

ଉ : ଅନ୍ୟର କାରଣ

୩୬ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ୪ଟି ପଦ ଥିଲେ _____ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ ।

ଉ : ଚତୁଷ୍ପଦୀ

୩୭ । _____ କୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାର କଲେ ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁଦୋଷ ହୁଏ ।

ଉ : ସିଦ୍ଧାନ୍ତ

୩୮ । ନାନୁମିତିକ ତର୍କଦୋଷର ଅର୍ଥ _____ ।

ଉ : ଅଯୁକ୍ତାନୁମାନ ବା ଅନୁମେୟ ନୁହେଁ

୩୯ । _____ ତର୍କଦୋଷର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଏହାପରେ, ତେଣୁ ଏହି ହେତୁରୁ ।

ଉ : କାକତାଳୀୟ

୪୦ । ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉପକାରଣକୁ କାରଣ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲେ _____ ତର୍କଦୋଷ ମିଳିଥାଏ ।

ଉ : ଉପକାରଣଗତ

୪୧ । _____ ଙ୍କ ମତରେ କାରଣାଭାସରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଟି ଅସଙ୍ଗତ ହୁଏ ।

ଉ : ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୪୨ । ଦିନ ରାତ୍ରିର କାରଣ । ଏହା _____ ଦୋଷର ଉଦାହରଣ ।

ଉ : ସହକାର୍ଯ୍ୟ କାରଣତା

୪୩ । ହେତୁବାକ୍ୟକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଦ୍ୱାରା ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ହେତୁବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରମାଣ କରାଗଲେ _____ ଦୋଷ ମିଳିଥାଏ ।

ଉ : ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର

୪୪ । ପ୍ରସଙ୍ଗକୁ ବାଦ୍ ଦେଇ ଯୁକ୍ତି କଲେ _____ ଦୋଷ ମିଳିଥାଏ ।

ଉ : ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ

୪୫ । ଜୀବନ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ କାରଣ ବୁଦ୍ଧଦେବ ଏହା କହିଛନ୍ତି । ଏହି ଉକ୍ତିରେ _____ ଦୋଷ ଜାତ ହୋଇଛି ।

ଉ : ଆପ୍ତଦ୍ୱାହି

୪୬ । ମିଥ୍ୟା ଧାରଣାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ, ତା'ର ନାମ _____ ।

ଉ : ଅନୁଚିତ ହେତୁବାକ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର

୪୭ । ତୁମେ ମଦପିଆ ଛାଡ଼ିଲଣି କି– ଏଠାରେ _____ ଦୋଷ ଜାତ ।

ଉ : ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନମୂଳକ ତର୍କଦୋଷ

୪୮ । ପ୍ରସଙ୍ଗଜନିତ ତର୍କଦୋଷ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୭

୪୯ । ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ପଦଦୋଷଜନିତ ତର୍କଦୋଷ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୬

୫୦ । ପ୍ରାକ୍-ସ୍ୱୀକୃତିଭିତ୍ତିକ ତର୍କଦୋଷ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୫

୫୧ । ଅନାକାରିକ ତର୍କଦୋଷ _____ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୩

୫୨ । ଅନୁଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ _____ ଦୋଷ ମିଳେ ।

ଉ : ଅନୁଗସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ

୫୩ । ପୂର୍ବଗ ଅସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ _____ ଯୋଗୁଁ ହୋଇଥାଏ ।

ଉ : ପୂର୍ବଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା

୫୪ । ବର୍ଷା ହେଲେ ରାସ୍ତା ଓଦା ହେବ, ଏହା _____ ଦୋଷର ଉଦାହରଣ ।

ଉ : ଅଯୁକ୍ତା ନୁମାନ

UNIT – III

୩

ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କବାକ୍ୟ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କୁ ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଜନକ କୁହାଯାଏ।
- ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଆଧୁନିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଦଣ୍ଡାୟମାନ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ସଂଶୋଧିତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଂସ୍କରଣ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ।
- ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଯୁକ୍ତିର ଆକାରଗତ ବୈଧତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଏ। ଯୁକ୍ତିର ଆକାର ବୁଝିବା ପାଇଁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉପାଦେୟ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟୟଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ।
- ଚିହ୍ନ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯଥା– ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୟଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ।
- ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ବୁଝାଏ।

'କ-ବିଭାଗ' : ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ / ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଚାରୋଟି ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟି ବାଛି ଲେଖ ।

୧ । **କାହାକୁ ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଜନକ କୁହାଯାଏ ?**

(କ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ (ଖ) ଆକ୍ୱିନାସ (ଗ) ପ୍ଲାଟୋ (ଘ) ସାତ୍ୟକୀ

ଉ : (କ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୨ । ଆପାଦକ ଫଳନର ପ୍ରତୀକ କ'ଣ ?

(କ) ⊃ (ଖ) ∨ (ଗ) ∧ (ଘ) ↔

ଉ : (କ) ⊃

୩ । '∨' କାହାର ପ୍ରତୀକ ?

(କ) ବିଯୁକ୍ତ (ଖ) ବୈକଳ୍ପିକ (ଗ) ବିଯୋଜକ (ଘ) ଆପାଦନ

ଉ : (ଖ) ବୈକଳ୍ପିକ

୪ । କେଉଁ ତର୍କବିତ୍ ପରମ୍ପରା ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଜନକ ?

(କ) ପ୍ଲାଟେ (ଖ) ଦୟାନନ୍ଦ ମହର୍ଷି (ଗ) ସ୍ପିନୋଜା (ଘ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ

ଉ : (ଘ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୫ । ସମତୁଲ୍ୟତାର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ?

(କ) ୧୦୦୧ (ଖ) ୧୧୧୦ (ଗ) ୧୦୦୦ (ଘ) ୧୦୧୧

ଉ : (କ) ୧୦୦୧

୬ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର କେଉଁ ପଦ୍ଧତିର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ?

(କ) ଆରୋହ (ଖ) ଅବରୋହ (ଗ) ଗାଣିତିକ (ଘ) ବ୍ୟତିରେକ

ଉ : (ଖ) ଅବରୋହ

୭ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର କେଉଁ ତର୍କବିତ୍ଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଣୀତ ?

(କ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ (ଖ) ପ୍ଲାଟୋ (ଗ) ମିଲ୍ (ଘ) ସି-ରେଡ୍

ଉ : (କ) ଆରିଷ୍ଟଟଲ

୮ । ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ପ୍ରତୀକର ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ସ୍ଥିର ପ୍ରତୀକ (ଖ) ଚଳ ପ୍ରତୀକ (ଗ) ସତ୍ୟ ଫଳନ (ଘ) ସତ୍ୟସାରଣୀ

ଉ : (ଖ) ଚଳ ପ୍ରତୀକ

୯ । ସୂଚକ ସଂଖ୍ୟା ୧୦୦୦ କାହାର ମୂଲ୍ୟ ?

(କ) ଆପାଦନ (ଖ) ସଂଯୋଜକ (ଗ) ବୈକଳ୍ପିକ (ଘ) ବିଯୋଜକ

ଉ : (ଖ) ସଂଯୋଜକ

୧୦ । ଆପାଦକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ?

(କ) ୧୦୧୧ (ଖ) ୧୧୧୦ (ଗ) ୧୦୦୧ (ଘ) ୦୧୧୧

ଉ : (କ) ୧୦୧୧

୧୧ । ତିନୋଟି ଚଳ ଥିଲେ କେତୋଟି ସମନ୍ୱୟ ହେବ ?

(କ) ୮ (ଖ) ୬ (ଗ) ୪ (ଘ) ୯

ଉ : (କ) ୮

(B) ଗୋଟିଏ ବାକ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

୧ । ସଂଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ?

ଉ : ସଂଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦୦ ।

୨ । ବିଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ?

ଉ : ବିଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ୦୧୧୦ ।

୩ । ସମତୁଲ୍ୟତା ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ?

ଉ : ସମତୁଲ୍ୟତା ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦୧ ।

୪ । ବୈକଳ୍ପ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ?

ଉ : ବୈକଳ୍ପ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ୧୧୧୦ ।

୫ । ସଂଯୋଜକ ଫଳନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ଫଳନରେ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ ସାରଣୀର ମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ତାକୁ ସଂଯୋଜକ ଫଳନ କୁହାଯାଏ । ସଂଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦୦ ।

eSikhya.in

୬ । ସମତୁଲ୍ୟତାର ନିୟମ କ'ଣ ?

ଉ : ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏବଂ ମିଥ୍ୟା ହେଉଥିଲେ ଦୁଇଟିକୁ ସମତୁଲ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ସମତୁଲ୍ୟ ଫଳନର ସତ୍ୟ ସାରଣୀର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦୧ ।

୭ । ଆପାଦକ ଫଳନର ନିୟମ କ'ଣ ?

ଉ : ଆପାଦକ ଫଳନର ଆକାର ହେଉଛି ଯଦି କ ତେବେ ଖ । ଏହାକୁ ହୁଏତ କ ମିଥ୍ୟା କିମ୍ବା ଖ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରାଯାଏ । କାରଣ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ସର୍ବନିମ୍ନ ସର୍ତ୍ତ । ଏହା ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ଫଳନ । ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ହେଉଛି ୧୦୧୧ । ଅନୁଗ ଏବଂ ପୂର୍ବଗ ଏହାର ଦୁଇଟି ଅଂଶ ।

୮ । ବିରୁଦ୍ଧ ଫଳନର ସତ୍ୟସାରଣୀ କ'ଣ ?

ଉ : ଯଦି ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧ ମିଥ୍ୟା ହେବ । ସେହିପରି ତର୍କବାକ୍ୟ ପ୍ରତି ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ତାହାର ବିରୁଦ୍ଧ ସତ୍ୟ ହେବ; ଯଥା–

ପ	~ପ
୧	୦
୦	୧

୯ । ବୈକଳ୍ପର ନିୟମ କ'ଣ ?

ଉ : ଅନ୍ତତଃ ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ବିକଳ୍ପ ସତ୍ୟ ହେଲେ, ବୈକଳ୍ପିକ ତର୍କବଚନଟି ସତ୍ୟ ହୁଏ ।

୧୦ । ଷ୍ଟ୍ରୋକ କ୍ରିୟାର ନିୟମ କ'ଣ ?

ଉ : ଦୁଇଟିଯାକ ମିଥ୍ୟା ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

୧୧ । ସତ୍ୟସାରଣୀ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସତ୍ୟ ସାରଣୀ ଗୋଟିଏ ତାର୍କିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ଉପାୟ ।

୧୨ । ସତ୍ୟଫଳନ କ'ଣ ?

ଉ : ଅନେକ ସମୟରେ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ୧ମଟିକୁ ୨ୟର ସତ୍ୟଫଳନ କୁହାଯାଏ ।

୧୩ । ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ୨ ପ୍ରକାରର ।

୧୪ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ କ'ଣ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ?

ଉ : ସଂକେତ ବା ପ୍ରତୀକ

୧୫ । ଚଳ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଚଳ ହେଉଛି ଏକ ସଂକେତ, ଯାହାର ମୂଲ୍ୟ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।

୧୬ । ଚଳର ସ୍ୱରୂପ କ'ଣ ?

ଉ : ଏହା ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ।

୧୭ । ପୁନରୁକ୍ତିକ କ'ଣ ?

ଉ : ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯଦି ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସଂପୃକ୍ତ ତର୍କବାକ୍ୟର ସତ୍ୟ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ଏହାକୁ ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ ପୁନରୁକ୍ତିକ କୁହାଯାଏ ।

୧୮ । ଆପାତିକ ତର୍କ କ'ଣ ?

ଉ : ସଂପୃକ୍ତ ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କ ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ଅନୁଯାୟୀ ଯଦି ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ସତ୍ୟ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ କେତେବେଳେ ସତ୍ୟ ଓ କେତେବେଳେ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ଏହାକୁ ଆପାତିକ ତର୍କ କୁହାଯାଏ ।

୧୯ । ବିରୁଦ୍ଧ ତର୍କ କ'ଣ ?

ଉ : ସଂପୃକ୍ତ ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯଦି ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ସତ୍ୟଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ତେବେ ଏହାକୁ ଏକ ପ୍ରମାଣ ବିରୁଦ୍ଧ ବା ବିରୁଦ୍ଧ ତର୍କ କୁହାଯାଏ ।

୨୦ । $\equiv$ ଏହା କାହାର ପ୍ରତୀକ ?

ଉ : ସମତୁଲ୍ୟତା

(C). ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

୧ । ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ୨

୨ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ______ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ ।

ଉ : ପ୍ରତୀକ

୩ । ସଂଯୋଜକର ପ୍ରତୀକ ______ ।

ଉ : •

୪ । ବିଯୋଜକର ପ୍ରତୀକ ______ ।

ଉ : ^

୫ । ବୈକଳ୍ପିକର ପ୍ରତୀକ ______ ।

ଉ : v

୬ । ସଂଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ______ ।

ଉ : ୦୧୧୦

୭ । ବିଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ______ ।

ଉ : ୧୦୦୦

୮ । ସମତୁଲ୍ୟତାର ମୂଲ୍ୟ ______ ।

ଉ : ୧୦୦୧

୯ । ଆପାଦକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ______ ।

ଉ : ୧୦୧୧

୧୦ । ବିରୁଦ୍ଧ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ______ ।

ଉ : ୦୧୧୧

୧୧ । ୧୦୧୧ ହେଉଛି ______ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ।

ଉ : ଆପାଦକ

୧୨ । ୧୦୦୦ ହେଉଛି ______ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ।

ଉ : ସଂଯୋଜକ

୧୩ । ୦୧୧୧ ହେଉଛି ______ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ।

ଉ : ବିରୁଦ୍ଧ

୧୪ । ⊃ ହେଉଛି ______ ର ସଂକେତ ।

ଉ : ଆପାଦନ

୧୫ । ≡ ______ ର ସଂକେତ ।

ଉ : ସମତୁଲ୍ୟତା

୧୬ । = df ହେଉଛି ______ ର ସଂକେତ ।

ଉ : ସମତୁଲ୍ୟତା

୧୭ । ∨ କାହାର ପ୍ରତୀକ ।

ଉ : ବୈକଳ୍ପିକ

୧୮ । ∧ କାହାର ପ୍ରତୀକ ।

ଉ : ବିଯୋଜକ

୧୯ । ≠ ହେଉଛି ______ ର ପ୍ରତୀକ ।

ଉ : ସମତୁଲ୍ୟତା

୨୦ । "ଯଦି" ______ ଫଳନର ସଙ୍କେତ ।

ଉ : ଆପାଦନ

୨୧ । କ ଏବଂ ଖ ______ ର ଉଦାହରଣ ଅଟେ ।

ଉ : ସଂଯୋଜକ

UNIT – IV & V

୪

ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି, କ୍ରମ, ତନ୍ତ୍ର, ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ, ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନ, ନିଷ୍କାମ କର୍ମ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- କେତେକ ଅନୁରୂପ ଘଟଣାବଳୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହେବା ଆରୋହାନୁମାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ।
- ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ସଂଶ୍ଳେଷାତ୍ମକ ତର୍କବାକ୍ୟ।
- ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନ ସାମାନ୍ୟ ସତ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ।
- ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସମ୍ପର୍କକୁ ଆଧାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ସବୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଆରୋହାନୁମାନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

‘କ-ବିଭାଗ’ : ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ / ଅତି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ସମ୍ଭାବ୍ୟ ଚାରୋଟି ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟି ବାଛି ଲେଖ ।

୧ । କିଏ ପରୀକ୍ଷାମୂଳକ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି ?

(କ) ବେକନ୍ (ଖ) ମିଲ୍

(ଗ) ସି.ରିଡ୍ (ଘ) ଜିଭନ

ଉ : (ଖ) ମିଲ୍

୨ । ନିମ୍ନୋକ୍ତ ମଧ୍ୟରୁ କିଏ ଆବିଷ୍କାର ପଦ୍ଧତି ନୁହେଁ ?

(କ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି (ଖ) ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି

(ଗ) ସହଚାରୀ ପଦ୍ଧତି (ଘ) ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି

ଉ : (କ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

୩ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିକୁ ନିୟମକାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ?

(କ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି (ଖ) ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି

(ଗ) ସହଗ୍ରରୀ ପଦ୍ଧତି (ଘ) ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି

ଉ : (ଗ) ସହଗ୍ରରୀ ପଦ୍ଧତି

୪ । ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ପାଞ୍ଚ (ଖ) ଛଅ

(ଗ) ସାତ (ଘ) ତିନି

ଉ : (କ) ପାଞ୍ଚ

୫ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିକୁ ଏକଧା ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

(କ) ବ୍ୟତିରେକ (ଖ) ସହଗ୍ରରୀ

(ଗ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି (ଘ) ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି

ଉ : (ଗ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

୬ । ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତିକୁ କିଏ ପ୍ରଚଳନ କରିଥିଲେ ?

(କ) ମିଲ୍ (ଖ) ରିଡ୍

(ଗ) କାଣ୍ଟ୍ (ଘ) ସ୍ପିନୋଜା

ଉ : (କ) ମିଲ୍

୭ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିକୁ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

(କ) ବ୍ୟତିରେକ (ଖ) ସହଗ୍ରରୀ ପଦ୍ଧତି

(ଗ) ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି (ଘ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

ଉ : (ଖ) ସହଗ୍ରରୀ ପଦ୍ଧତି

୮ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିକୁ ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

(କ) ଅନ୍ୱୟ (ଖ) ସଂଯୁକ୍ତ

(ଗ) ସହଗ୍ରରୀ ପଦ୍ଧତି (ଘ) ବ୍ୟତିରେକ

ଉ : (ଗ) ସହଗ୍ରରୀ ପଦ୍ଧତି

୯ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିରେ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦରକାର ?

(କ) ଗୋଟିଏ (ଖ) ଦୁଇଟି

(ଗ) ତିନୋଟି (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ଦୁଇଟି

୧୦ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ପଦ୍ଧତିର ରୂପାନ୍ତର ଅଟେ ?

(କ) ଅନ୍ୱୟ　　(ଖ) ସଂଯୁକ୍ତ

(ଗ) ସହଚରୀ　　(ଘ) ଅନ୍ୱୟ ବ୍ୟତିରେକ

ଉ : (କ) ଅନ୍ୱୟ ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି

୧୧ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିରେ ଅନବେକ୍ଷଣ ଦୋଷର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ ?

(କ) ଅନ୍ୱୟ　　(ଖ) ସଂଯୁକ୍ତ

(ଗ) ବ୍ୟତିରେକ　　(ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

୧୨ । କାହାକୁ ଏକଧା ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

(କ) ବ୍ୟତିରେକ　　(ଖ) ଅନ୍ୱୟ

(ଗ) ସହଚରୀ　　(ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ବ୍ୟତିରେକ

୧୩ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିରେ ଅତଃପରଂ ତସ୍ମାଦପି ଦୋଷ ଦେଖାଦେବାର ସମ୍ଭାବନା ବେଶୀ ?

(କ) ବ୍ୟତିରେକ　　(ଖ) ସଂଯୁକ୍ତ

(ଗ) ଅନ୍ୱୟ　　(ଘ) ସହଚରୀ

ଉ : (କ) ବ୍ୟତିରେକ

୧୪ । କାହାକୁ ଦ୍ୱିଧାତ୍ରୟ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

(କ) ସଂଯୁକ୍ତ　　(ଖ) ସହଚରୀ

(ଗ) ଅନ୍ୱୟ　　(ଘ) ପରିଶେଷ

ଉ : (କ) ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି

୧୫ । ମୁଖ୍ୟତଃ ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ପଦ୍ଧତି ?

(କ) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ　　(ଖ) ଆବିଷ୍କାର

(ଗ) ପରୀକ୍ଷଣ　　(ଘ) ଆନୁମାନିକ ପଦ୍ଧତି

ଉ : (କ) ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି

୧୬ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତି କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରମାଣରେ ଅସମର୍ଥ ?

(କ) ସଂଯୁକ୍ତ　　(ଖ) ପରିତୋଷ

(ଗ) ସହଚରୀ　　(ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି

୧୭ । ବିଜ୍ଞାନ ଶବ୍ଦଟି କେଉଁଠୁ ଆସିଛି ?

(କ) ସାଇନ୍‌ଟିଆ (ଖ) ବିଜ୍ଞାନିଆ

(ଗ) ଲଜିକିଆ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ସାଇନ୍‌ଟିଆ

୧୮ । ବିଜ୍ଞାନର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ କ'ଣ ?

(କ) ଜାଣିବା (ଖ) ବୁଝିବା

(ଗ) ପ୍ରମାଣ କରିବା (ଘ) ମନା କରିବା

ଉ : (କ) ଜାଣିବା

୧୯ । ପ୍ରତି ବିଜ୍ଞାନର କେତୋଟି ଲକ୍ଷଣ ଥାଏ ?

(କ) ୪ଟି (ଖ) ୨ଟି

(ଗ) ୩ଟି (ଘ) ୬ଟି

ଉ : (ଖ) ୨ଟି

୨୦ । ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରକୁ କି ବିଜ୍ଞାନ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ଆଦର୍ଶନିଷ୍ଠ (ଖ) ଆକାରନିଷ୍ଠ

(ଗ) ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ (ଘ) ଭାବନିଷ୍ଠ

ଉ : (ଖ) ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ

୨୧ । କେଉଁଟି ସର୍ବୋତ୍ତମ ବିଜ୍ଞାନ ରୂପେ ପରିଗଣିତ ?

(କ) ଆଦର୍ଶନିଷ୍ଠ (ଖ) ଆକାରନିଷ୍ଠ

(ଗ) ପ୍ରାକୃତିକ (ଘ) ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ

ଉ : (ଗ) ପ୍ରାକୃତିକ

୨୨ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଥମ ସୋପାନ କ'ଣ ?

(କ) ପ୍ରକଳ୍ପ ଗଠନ (ଖ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତ

(ଗ) ସମର୍ଥନ (ଘ) ତଥ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

ଉ : (ଘ) ତଥ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

୨୩ । କେଉଁଟି ସର୍ବୋତ୍ତମ କ୍ରମ ?

(କ) ବର୍ଗୀକରଣ କ୍ରମ (ଖ) ଗାଣିତିକ କ୍ରମ

(ଗ) ତତ୍ତ୍ୱଭିତ୍ତିକ କ୍ରମ (ଘ) କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ କ୍ରମ

ଉ : (ଘ) କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ କ୍ରମ

୨୪ । ଯୋଜନା ଅନୁସାରେ ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସଜ୍ଜୀକରଣକୁ କ'ଣ କହନ୍ତି ?

(କ) ପ୍ରକଳ୍ପ (ଖ) ତନ୍ତ୍ର

(ଗ) କ୍ରମ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଗ) କ୍ରମ

୨୫ । ପ୍ରାକୃତିକ ବିଜ୍ଞାନକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ଆଦର୍ଶନିଷ୍ଠ (ଖ) ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ

(ଗ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ (ଘ) ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯୁକ୍ତ ବିଜ୍ଞାନ

ଉ : (ଖ) ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ

୨୬ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିର ଶେଷ ସୋପାନଟି କ'ଣ ?

(କ) ପ୍ରକଳ୍ପ (ଖ) ସମର୍ଥନ

(ଗ) ତଥ୍ୟ (ଘ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତ

ଉ : (ଖ) ସମର୍ଥନ

୨୭ । ବିଜ୍ଞାନର ବିଷୟବସ୍ତୁ କ'ଣ ?

(କ) ଆନୁମାନିକ (ଖ) ତାର୍କିକ

(ଗ) ଦାର୍ଶନିକ (ଘ) ଘଟଣାବଳୀ

ଉ : (ଘ) ଘଟଣାବଳୀ

୨୮ । କ୍ରମ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୩ (ଖ) ୨

(ଗ) ୪ (ଘ) ୮

ଉ : (ଗ) ୪ ପ୍ରକାରର

୨୯ । ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଜ୍ଞାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୬ (ଖ) ୨

(ଗ) ୪ (ଘ) ୮

ଉ : (ଗ) ୪ ପ୍ରକାରର

୩୦ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିର କେତୋଟି ସୋପାନ ଅଛି ?

(କ) ୪ଟି (ଖ) ୫ଟି

(ଗ) ୩ଟି (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ୫ଟି

୩୧ । ତନ୍ତ୍ର କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ଦୁଇ (ଖ) ଚାରି

(ଗ) ଛଅ (ଘ) ସାତ

ଉ : (କ) ଦୁଇ

୩୨ । କେଉଁ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରବିତ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଚାରି ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ ?

(କ) ମିଲ୍ (ଖ) କାଣ୍ଟ

(ଗ) ନାଗେଲ (ଘ) କୋପି

ଉ : (ଗ) ନାଗେଲ

୩୩ । ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ତିନି (ଖ) ଦୁଇ

(ଗ) ଚାରି (ଘ) କିଛି ନୁହେଁ

ଉ : (ଖ) ଦୁଇ

୩୪ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନକୁ କେତେ ଶ୍ରେଣୀରେ ଭାଗ କରାଯାଏ ?

(କ) ୨ (ଖ) ୩

(ଗ) ୪ (ଘ) ୬

ଉ : (ଗ) ୪ ଶ୍ରେଣୀରେ

୩୫ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର କେତୋଟି ଲକ୍ଷଣ ଅଛି ?

(କ) ୮ଟି (ଖ) ୯ଟି

(ଗ) ୭ଟି (ଘ) ୪ଟି

ଉ : (ଖ) ୯ଟି

୩୬ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୩ (ଖ) ୪

(ଗ) ୨ (ଘ) ୮

ଉ : (କ) ୩ ପ୍ରକାରର

୩୭ । କିଏ ନ୍ୟାୟଦର୍ଶନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ?

(କ) ଗୌତମ ମହର୍ଷି (ଖ) ମହର୍ଷି ଦୟାନନ୍ଦ

(ଗ) କଣ୍ୱ ମହର୍ଷି (ଘ) କେହି ଜଣେ ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ଗୌତମ ମହର୍ଷି

୩୮ । ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନରେ ଜ୍ଞାନ ଲାଭର କେତୋଟି ପ୍ରଣାଳୀ ଅଛି ?

(କ) ୪ଟି (ଖ) ୩ଟି

(ଗ) ୬ଟି (ଘ) ୭ଟି

ଉ : (କ) ୪ଟି

୩୯ । କେତୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟକୁ ନେଇ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନ ଗଠିତ ?

(କ) ୩ଟି (ଖ) ୫ଟି

(ଗ) ୪ଟି (ଘ) ୭ଟି

ଉ : (ଖ) ୫ଟି

୪୦ । କାହାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ ?

(କ) ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକର ସମ୍ପର୍କ (ଖ) ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସମ୍ପର୍କ

(ଗ) ବ୍ୟାପକ ଓ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (କ) ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକର ସମ୍ପର୍କ

୪୧ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ କେତୋଟି ପଦ ଥାଏ ?

(କ) ୩ଟି (ଖ) ୭ଟି

(ଗ) ୪ଟି (ଘ) ୨ଟି

ଉ : (କ) ୩ଟି

୪୨ । ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନରେ କେତୋଟି ଅବୟବ ଥାଏ ?

(କ) ୪ (ଖ) ୫

(ଗ) ୩ (ଘ) ୭

ଉ : (ଖ) ୫

୪୩ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ଅନ୍ୟ ନାମ କ'ଣ ?

(କ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି (ଖ) କୂଟ ନ୍ୟାୟ

(ଗ) ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି (ଘ) ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟ

ଉ : (ଘ) ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟ

୪୪ । ପ୍ରକୃତି ଅନୁଯାୟୀ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୪ (ଖ) ୩

(ଗ) ୬ (ଘ) ୭

ଉ : (ଖ) ୩ ପ୍ରକାରର

୪୫ । ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୬ (ଖ) ୩

(ଗ) ୫ (ଘ) ୭

ଉ : (ଖ) ୩ ପ୍ରକାରର

୪୬ । ଅନ୍ୱୟ ବ୍ୟତିରେକୀରେ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଥାଏ ?

(କ) ୪ଟି (ଖ) ୨ଟି

(ଗ) ୩ଟି (ଘ) କିଛି ଦରକାର ନାହିଁ

ଉ : (ଖ) ୨ଟି

୪୭ । କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି ବ୍ୟାପ୍ତି କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୩ (ଖ) ୨

(ଗ) ୪ (ଘ) କିଛି ନାହିଁ

ଉ : (ଖ) ୨

୪୮ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୩ (ଖ) ୨

(ଗ) ୮ (ଘ) ୪

ଉ : (ଖ) ୨ ପ୍ରକାରର

୪୯ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ସୋପାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୪ (ଖ) ୫

(ଗ) ୬ (ଘ) ୩

ଉ : (ଗ) ୬ ପ୍ରକାରର

୫୦ । ହେତ୍ୱାଭାସ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

(କ) ୩ (ଖ) ୪

(ଗ) ୫ (ଘ) କୌଣସିଟି ନୁହେଁ

ଉ : (ଗ) ୫

୫୧ । ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକର ସମବିସ୍ତୃତି ନ ହୋଇଥିଲେ, ତାକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

(କ) ବିଷମ ବ୍ୟାପ୍ତି (ଖ) ସମବ୍ୟାପ୍ତି

(ଗ) ଉପାଧିନିରାସ (ଘ) ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ

ଉ : (କ) ବିଷମବ୍ୟାପ୍ତି

(B) ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର।

୧। ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଣେତା ହେଉଛନ୍ତି _____ ।

ଉ : ମିଲ୍

୨। ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି _____ ପ୍ରକାରର।

ଉ : ପାଞ୍ଚ

୩। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିରେ _____ ପ୍ରକାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ।

ଉ : ଦୁଇ

୪। ପରୀକ୍ଷଣମୂଳକ ପଦ୍ଧତିଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା _____ ସମ୍ପର୍କଟି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖିଥାଏ।

ଉ : କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ

୫। ନିରସନ ନିୟମାବଳୀ _____ ପରିସ୍ଥିତିଗୁଡ଼ିକୁ ନିରାକରଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ।

ଉ : ଅବାନ୍ତର

୬। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ _____ ।

ଉ : ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ

୭। ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ _____ ପଦ୍ଧତି।

ଉ : ପରୀକ୍ଷଣ

୮। ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିକୁ _____ କୁହାଯାଏ।

ଉ : ପ୍ରମାଣ ପଦ୍ଧତି

୯। _____ କୁ ଏକଧା ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ।

ଉ : ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି

୧୦। ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି _____ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ।

ଉ : ବହୁକାରଣତା

୧୧। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିରେ _____ ଦୋଷ ଦେଖାଯାଏ।

ଉ : ଅନବେକ୍ଷଣ

୧୨। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିରେ _____ ର ପାର୍ଥକ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ ନାହିଁ।

ଉ : କାରଣ ଓ ଉପକାରଣ

୧୩। _____ ପଦ୍ଧତି କାରଣ ଓ ସହକାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଏ ନାହିଁ।

ଉ : ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

୧୪ । _____ ପଦ୍ଧତି କାରଣ ସଂଘାତ ଓ ମିଶ୍ରିତ ଫଳ ମଧ୍ୟରେ ଉପଯୋଗୀ ହୁଏ ନାହିଁ ।
ଉ : ଅନ୍ୱୟ

୧୫ । 'ଅତଃ ପରଂ ତସ୍ମାଦତଃ' ଦୋଷ _____ ପଦ୍ଧତିରେ ଦେଖାଯାଏ ।
ଉ : ବ୍ୟତିରେକ

୧୬ । _____ ଘଟଣାରେ ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।
ଉ : ଅନେକ

୧୭ । _____ ପଦ୍ଧତିକୁ ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ।
ଉ : ସଂଯୁକ୍ତ

୧୮ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି ଏକ _____ ପଦ୍ଧତି ।
ଉ : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ

୧୯ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ _____ ପଦ୍ଧତି ଭାବେ ବିବେଚନା କରାଯାଏ ।
ଉ : ପ୍ରମାଣ

୨୦ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ _____ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।
ଉ : ପରୀକ୍ଷଣ

୨୧ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି _____ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ।
ଉ : ବହୁକାରଣତା

୨୨ । _____ ପଦ୍ଧତିକୁ ପରିସଂଖ୍ୟାନ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ।
ଉ : ସହଗରୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ

୨୩ । _____ ପଦ୍ଧତିକୁ ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ।
ଉ : ସହଗରୀ

୨୪ । _____ ପଦ୍ଧତିରେ କାରଣ ଓ ସହକାର୍ଯ୍ୟର ପାର୍ଥକ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ନୁହେଁ ।
ଉ : ପରିଶେଷ

୨୫ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ _____ କାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିବା କଷ୍ଟକର ।
ଉ : ନିୟତ

୨୬ । _____ ପଦ୍ଧତି ଅନ୍ୱୟ ବା ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ରୂପାନ୍ତର ।
ଉ : ସହଗରୀ

୨୭ । ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି ଏକ _____ ପଦ୍ଧତି ।
ଉ : ଆବିଷ୍କାର

୨୮ । ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି କାରଣର ______ ଉପରେ ଆଧାରିତ ।

ଉ : ପରିମାଣାତ୍ମକ ଲକ୍ଷଣ

୨୯ । ______ ପଦ୍ଧତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ।

ଉ : ସହଗରୀ

୩୦ । ______ କୁ ଆବିଷ୍କାର ପଦ୍ଧତି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ ।

ଉ : ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି

୩୧ । ______ ପଦ୍ଧତି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୀମା ଉପରେ କାମ କରିଥାଏ ।

ଉ : ସହଗରୀ

୩୨ । ଗୁଣାତ୍ମକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ______ ପଦ୍ଧତିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଉ : ସହଗରୀ

୩୩ । ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି ______ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ ।

ଉ : ବହୁକାରଣତା

୩୪ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ମୁଖ୍ୟତଃ ______ ପଦ୍ଧତି ।

ଉ : ଆବିଷ୍କାର

୩୫ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ ______ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରକାରଭେଦ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ।

ଉ : ବ୍ୟତିରେକ

୩୬ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ଯଥାର୍ଥରେ ଏକ ______ ପଦ୍ଧତି ।

ଉ : ଅବରୋହ

୩୭ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ ଅନେକ ______ ଘଟଣାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ।

ଉ : ଜଟିଳ

୩୮ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିରେ ______ ଘଟଣା ପରିହାର କରାଯାଏ ।

ଉ : ଅବାନ୍ତର

୩୯ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ______ କାରଣର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରେ ।

ଉ : ଅଜ୍ଞାନ

୪୦ । ______ ଦୋଷରୁ ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ମୁକ୍ତ ।

ଉ : ବହୁକାରଣତା

୪୧ । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ ______ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଉ : ପ୍ରୟୋଗ

୪୨ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିରେ ଅନେକ ସମୟରେ ______ ବିଷୟକୁ ଉପେକ୍ଷା କରାଯାଏ ।

ଉ : ଆବଶ୍ୟକୀୟ

୪୩ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପଦ୍ଧତିର ______ ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ର ଅଛି ।

ଉ : ନିଜସ୍ୱ

୪୪ । ମିଲ୍‌ଙ୍କ ପରମଲକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତିଗୁଡ଼ିକୁ ______ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ ବା ଆରୋହ

୪୫ । ______ ପଦ୍ଧତିଟି ଅଧିକ ବିଜ୍ଞାନସମ୍ମତ ଓ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ ।

ଉ : ସହଗରୀ ପରିବର୍ତ୍ତନ

୪୬ । କେତେକ ପଦ୍ଧତି ଅନ୍ୟ ପଦ୍ଧତି ଠାରୁ ______ ହୋଇପାରିବ ।

ଉ : ରୂପାନ୍ତରିତ

୪୭ । ______ ପଦ୍ଧତି ମୌଳିକ ଅଟେ ।

ଉ : ବ୍ୟତିରେକ

୪୮ । Science ଶବ୍ଦଟି ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦ ______ ରୁ ଆନୀତ ।

ଉ : ସାଇନ୍‌ଟିଆ

୪୯ । ଗଣିତ ଓ ______ କୁ ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର

୫୦ । ______ ହେଉଛି ନିମ୍ନସ୍ତରୀୟ କ୍ରମ ।

ଉ : ଶ୍ରେଣୀକରଣ

୫୧ । Polymer Science ଏକ ______ ବିଜ୍ଞାନ ।

ଉ : ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ

୫୨ । ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନକୁ ______ ବିଜ୍ଞାନ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତିମୂଳକ

୫୩ । କ୍ରମାନୁବନ୍ଧ ନିମିତ୍ତ ______ ଓ ______ ର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି ।

ଉ : ଉପାଦାନ ଓ ଯୋଜନା

୫୪ । ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ଅବରୋହଟି ______ ଅଟେ ।

ଉ : ଶୁଦ୍ଧ

୫୫ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ କୁ ସହଜ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିଥାଏ ।

ଉ : ଘଟଣାଟି

୫୬ । ଘଟଣାକୁ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୫୭ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଏକ ______ ଓ ______ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

ଉ : ଏକୀକରଣ ଓ ପୃଥକୀକରଣ

୫୮ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଏକ ______ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

ଉ : ଅନୁମାନ

୫୯ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଘଟଣାଟିର ______ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରେ ।

ଉ : କାରଣ

୬୦ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ଦୁଇ

୬୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ହେଉଛି ______ ଓ ______ ।

ଉ : ଲୌକିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ

୬୨ । ଲୌକିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ହେଉଛି ______ ଓ ______ ।

ଉ : ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସୁ ଓ ଆଗ୍ରହର ବିଧାନ

୬୩ । ଲୌକିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନରେ ______ କୁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଆଯାଏ ।

ଉ : ଆଧିଭୌତିକ ସତ୍ତା

୬୪ । ଲୌକିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ ନୁହେଁ ।

ଉ : ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ

୬୫ । ବାହ୍ୟ ସାଦୃଶ୍ୟ ଉପରେ ______ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ।

ଉ : ଲୌକିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୬୬ । ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ______ କରେ ନାହିଁ ।

ଉ : ଲୌକିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୬୭ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ ଧାରଣା ପ୍ରଦାନ କରେ ।

ଉ : ସ୍ପଷ୍ଟ

୬୮ । ମୌଳିକ ସାଦୃଶ୍ୟ ଉପରେ ______ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ।

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୬୯ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ସଦାବେଳେ ______ ଓ ______ ।

ଉ : ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ, ସାର୍ବିକ, ସମନ୍ୱିତ

୭୦ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ତିନି

୭୧ । ସଂଯୁକ୍ତକରଣ ______ ର ଅଂଶ ।

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୭୨ । ନାଗେଲଙ୍କ ମତରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ଚାରି

୭୩ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ______ ବୃଦ୍ଧି କରେ ।

ଉ : ଜ୍ଞାନ

୭୪ । ______ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟର ଉଦ୍‌ଘାଟନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଉ : ଅବରୋହମୂଳକ

୭୫ । ______ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଦ୍ୱାରା ଘଟଣାର କାରଣଟି ପ୍ରମାଣଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ

୭୬ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଏକ ଏକୀକରଣ ଓ ______ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

ଉ : ପୃଥକୀକରଣ

୭୭ । ______ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ସର୍ବଦା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଓ ସାର୍ବିକ ।

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ

୭୮ । ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନରେ ______ ଟି ପଦ ଥାଏ ।

ଉ : ତିନି

୭୯ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ଦୁଇ

୮୦ । ଯାହା ବ୍ୟାପିଥାଏ, ତାକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ବ୍ୟାପକ

୮୧ । ପକ୍ଷ ______ ପଦକୁ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ଅପ୍ରଧାନ

୮୨ । ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ନିଗମନ

୮୩ । ସାଧ୍ୟ ______ ପଦକୁ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ପ୍ରଧାନ

୮୪ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ସମବିସ୍ତୃତିମୂଳକ ହୋଇଥିଲେ ତାକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ସମବ୍ୟାପ୍ତି

୮୫ । ଉଦାହରଣ ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟର ______ ସୋପାନ ।

ଉ : ତୃତୀୟ

୮୬ । ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟରେ ______ ଟି ଅବୟବ ଥାଏ ।

ଉ : ପାଞ୍ଚ

୮୭ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ଦୁଇ

୮୮ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ପ୍ରକୃତି ଅନୁଯାୟୀ ଅନୁମାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ତିନି

୮୯ । ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ତିନି

୯୦ । ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପଦ୍ଧତି ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ତିନି

୯୧ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ______ ଟି ସୋପାନ ଅଛି ।

ଉ : ଛଅ

୯୨ । ହେତ୍ୱାଭାସ ______ ପ୍ରକାରର ।

ଉ : ପାଞ୍ଚ

୯୩ । ଯେଉଁ ଲକ୍ଷଣ ଯୋଗୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ ତାହାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାକୁ ______ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ।

୯୪ । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କର ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପଦ୍ଧତିକୁ ______ କହନ୍ତି ।

ଉ : ପଞ୍ଚକାରଣୀ

୯୫ । କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି କାରଣକୁ ଅନୁମାନ କରିବାକୁ ______ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ ।

ଉ : ଶେଷବତ୍

୯୬ । ଅନୁମାନ ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ______ ଆକାରରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ।

ଉ : ଯୁକ୍ତି

୯୭ । ବ୍ୟାପ୍ତି ଏକ ______ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଉ : ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ

୯୮ । ବ୍ୟାପ୍ତି ଏକ ନିତ୍ୟ ______ ସମ୍ବନ୍ଧ ।

ଉ : ସାହଚର୍ଯ୍ୟ

୯୯ । ______ ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ ।

ଉ : ମହର୍ଷି ଗୌତମ

୧୦୦ । ନ୍ୟାୟ ଦର୍ଶନରେ ଅନୁମାନକୁ ______ ଭାବେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି ।

ଉ : ପ୍ରମାଣ

(C) ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ଉତ୍ତର ଦିଅ ।

୧ । ମିଲ୍ କେତୋଟି ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି ?

ଉ : ପାଞ୍ଚ

୨ । ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଣେତା କିଏ ?

ଉ : ଜେ. ଏସ୍. ମିଲ୍

୩ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି ଆବିଷ୍କାର ନା ପ୍ରାମାଣିକ ?

ଉ : ଆବିଷ୍କାର

୪ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିରେ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦରକାର ?

ଉ : ଦୁଇଟି

୫ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିର ପରିସର ବ୍ୟାପକ ?

ଉ : ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର

୬ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି ଏକଧା ନା ଦ୍ୱିବିଧ ?

ଉ : ଏକଧା

୭ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିରେ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦରକାର ?

ଉ : ଦୁଇ ପ୍ରକାର

୮ । ମିଲ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ମୌଳିକ ପଦ୍ଧତି କେତୋଟି ?

ଉ : ଦୁଇଟି

୯ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଏକଧା ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

୧୦ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି ମୁଖ୍ୟତଃ କେଉଁ ପଦ୍ଧତି ?

ଉ : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି

୧୧ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ?

ଉ : ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ

୧୨ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ର କିପରି ?

ଉ : ବ୍ୟାପକ

୧୩ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତି କାର୍ଯ୍ୟରୁ କାରଣ ଓ କାରଣରୁ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯାଏ ?

ଉ : ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି

୧୪ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ ?

ଉ : ବହୁକାରଣଜନିତ ଦୋଷ

୧୫ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିରେ କେଉଁ ଦୋଷ ଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ?

ଉ : ଅନବେକ୍ଷଣ ଦୋଷ

୧୬ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କେଉଁଥିରେ ଅସମର୍ଥ ?

ଉ : କାରଣ ଓ ସହକାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବାରେ

୧୭ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କେଉଁଥିରେ ଉପଯୋଗୀ ହୁଏ ନାହିଁ ?

ଉ : କାରଣ ସଂଘାତ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ

୧୮ । ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କ'ଣ ?

ଉ : ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ

୧୯ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିକୁ ଏକଧା ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି

୨୦ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି କ'ଣ ଅଟେ ?

ଉ : ମୁଖ୍ୟତଃ ପରୀକ୍ଷଣ

୨୧ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିକୁ କି ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ପ୍ରମାଣ ପଦ୍ଧତି

୨୨ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିରେ କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦରକାର ?

ଉ : ଦୁଇଟି

୨୩ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିରେ କେଉଁ ଦୋଷ ଲାଗେ ?

ଉ : କାକତାଳୀୟ ଦୋଷ

୨୪ । ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ର କିପରି ?

ଉ : ସୀମିତ

୨୫ । କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବ ନାହିଁ ?

ଉ : ନିୟତକାରଣ

୨୬ । ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ

୨୭ । ମୁଖ୍ୟତଃ ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି କି ପଦ୍ଧତି ?

ଉ : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି

୨୮ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କିପରି ?

ଉ : ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ

୨୯ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ?

ଉ : ବହୁକାରଣତା ଦୋଷରୁ

୩୦ । ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି କେଉଁଥିରେ ଅସମର୍ଥ ?

ଉ : କାରଣ ଓ ସହାବସ୍ଥିତି ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବାରେ ।

୩୧ । କେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବ ନାହିଁ ?

ଉ : ପରୀକ୍ଷଣ

୩୨ । ନିୟତକାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିର ଭୂମିକା କ'ଣ ?

ଉ : ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ ।

୩୩ । କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିର କାମ କ'ଣ ?

ଉ : ଅସମର୍ଥ

୩୪ । ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ପଦ୍ଧତି ?

ଉ : ଆବିଷ୍କାର

୩୫ । ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି କାହା ଉପରେ ଆଧାରିତ ?

ଉ : କାରଣର ପରିମାଣାତ୍ମକ ଲକ୍ଷଣ

୩୬ । ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତିକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ପରିସଂଖ୍ୟାନ ପଦ୍ଧତି

୩୭ । ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତି

୩୮ । ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କିପରି ?

ଉ : ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ

୩୯ । ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତିକୁ କିପରି ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରେ ?

ଉ : ପ୍ରମାଣ ଭାବରେ

୪୦ । କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତିର ଭୂମିକା କ'ଣ ?

ଉ : ଉପଯୋଗୀ ହୁଏ

୪୧ । ଗୁଣାତ୍ମକ ଲକ୍ଷଣ ଉପରେ ଏହାର ଭୂମିକା କ'ଣ ?

ଉ : ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ

୪୨ । ରେଖାଚିତ୍ର ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ ?

ଉ : ବହୁକାରଣତା

୪୩ । କେଉଁ ପଦ୍ଧତିର ସବୁ ଦୋଷ ସହଗରୀ ପଦ୍ଧତିରେ ଦେଖାଯାଏ ?

ଉ : ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି ଓ ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି

୪୪ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ପଦ୍ଧତି ?

ଉ : ଆବିଷ୍କାର ପଦ୍ଧତି

୪୫ । ଆବିଷ୍କାର ପଦ୍ଧତି କେଉଁ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରକାରଭେଦ ?

ଉ : ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି

୪୬ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଏକ ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତି

୪୭ । କେଉଁ ଘଟଣାରେ ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ?

ଉ : ଜଟିଳ ଘଟଣାରେ

୪୮ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିରେ କ'ଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରାଯାଏ ?

ଉ : କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ପର୍କ

୪୯ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି କ'ଣ କରେ ?

ଉ : ପ୍ରକଳ୍ପ ପ୍ରଣୟନ ଓ ଅଜ୍ଞାତ କାରଣର ଅନୁସନ୍ଧାନ

୫୦ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି କାହାକୁ ଉପେକ୍ଷା କରେ ?

ଉ : ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବିଷୟ

୫୧ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତିର କେତୋଟି ସୋପାନ ଅଛି ?

ଉ : ୫ଟି

୫୨ । ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ?

ଉ : ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର

୫୩ । କ୍ରମାନୁବନ୍ଧ ତଥ୍ୟାବଳୀକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ତତ୍ତ୍ୱ

୫୪ । ବିଜ୍ଞାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ଘରି

୫୫ । ତଥ୍ୟାବଳୀର ସଜ୍ଜୀକରଣକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : କ୍ରମ

୫୬ । କ୍ରମ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ୪ ପ୍ରକାରର

୫୭ । କେଉଁ କ୍ରମକୁ କାଳିକ କ୍ରମ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : କାରଣଭିତ୍ତିକ କ୍ରମ

୫୮ । କେଉଁ ପ୍ରକାର ବିଜ୍ଞାନ ଅବରୋହ ଗତି ?

ଉ : ଆକାରନିଷ୍ଠ

୫୯ । ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର କେଉଁ ପ୍ରକାରର ବିଜ୍ଞାନ ?

ଉ : ଆଦର୍ଶଗତ

୬୦ । ଅବରୋହ ତତ୍ତ୍ୱ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ଦୁଇ

୬୧ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କ'ଣ କରେ ?

ଉ : ଘଟଣାକୁ ବୋଧଗମ୍ୟ କରେ ।

୬୨ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କ'ଣ ?

ଉ : ଏକୀକରଣ ଓ ପୃଥକୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ।

୬୩ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଘଟଣାର କ'ଣ କରେ ?

ଉ : ଘଟଣାର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରେ ।

୬୪ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କ'ଣ ?

ଉ : ଆଗ୍ରହର ପରିତୁଷ୍ଟି

୬୫ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ଦୁଇ ପ୍ରକାରର

୬୬ । କେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ପରିସର ବ୍ୟାପକ ?

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର

୬୭ । କେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ପ୍ରାମାଣିକ ତଥ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ କରେ ?

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୬୮ । ମିଲ୍ ଓ କାର୍ଭେଥ୍ ରିଡ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କେତେ ଶ୍ରେଣୀର ?

ଉ : ତିନି ଶ୍ରେଣୀର

୬୯ । କେଉଁ ନିୟମର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ?

ଉ : ମୌଳିକ ନିୟମର

୭୦ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ତିନି ପ୍ରକାରର

୭୧ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକର ପରୀକ୍ଷା ନିରୀକ୍ଷା କରି ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାକୁ କେଉଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସଂଯୁକ୍ତିକରଣ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ

୭୨ । ଦୁଇଟି ଘଟଣାର ନିରୁପାଧିକ ସମ୍ପର୍କକୁ କ'ଣ କହନ୍ତି ?

ଉ : ବ୍ୟାପ୍ତି

୭୩ । ହେତୁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର କେଉଁ ପଦକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ମଧ୍ୟପଦକୁ

୭୪ । ନିଜର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସାରଣ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁମାନକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସ୍ୱାର୍ଥ ଅନୁମାନ

୭୫ । ହେତ୍ୱାଭାସ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ୫ ପ୍ରକାରର

୭୬ । ବ୍ୟାପ୍ତିକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟ

୭୭ । ପଞ୍ଚାବୟବୀ ନ୍ୟାୟର ଶେଷ ଅବୟବ ନାମ କ'ଣ ?

ଉ : ନିଗମାନ

୭୮ । ପଞ୍ଚକାରଣ୍ୟ ପଦ୍ଧତିରେ କେତୋଟି ସୋପାନ ଅଛି ?

ଉ : ପାଞ୍ଚ

୭୯ । କେଉଁ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନଟି ମିଲ୍‌ଙ୍କର ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି ସହ ସମତୁଲ୍ୟ ?

ଉ : କେବଳାନ୍ୱୟି

୮୦ । ଆକାଶପଦ୍ମ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ, କାରଣ ତାହା ପଦ୍ମ– ଏହା କାହାର ଉଦାହରଣ ।

ଉ : ଅସିଦ୍ଧର

୮୧ । ଅଗ୍ନି ଶୀତଳ, କାରଣ ଏହା ଏକ ପଦାର୍ଥ । ଏହା କାହାର ଉଦାହରଣ ?

ଉ : ବାଧିତର

୮୨ । ବ୍ୟାପ୍ତିର କେତୋଟି ସୋପାନ ଅଛି ?

ଉ : ଛଅଟି

୮୩ । ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର କେତୋଟି ପଦ୍ଧତି ?

ଉ : ତିନିଟି

୮୪ । ବ୍ୟାପ୍ତି କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ଦୁଇ ପ୍ରକାରର

୮୫ । ଧୂଆଁ ଓ ନିଆଁର ସମ୍ପର୍କକୁ କ'ଣ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ନିରୁପାଧିକ

୮୬ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ଦୁଇ ପ୍ରକାରର

୮୭ । ଅନ୍ୱୟ-ବ୍ୟତିରେକୀର କେତୋଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଥାଏ ?

ଉ : ଦୁଇଟି

୮୮ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ସ୍ୱରୂପ ଅନୁଯାୟୀ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ତିନି ପ୍ରକାରର

୮୯ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ତିନି ପ୍ରକାରର

୯୦ । ହେତୁ ପଦଟି ସ୍ୱୟଂ ଅସିଦ୍ଧ ବା ଅପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ କେଉଁ ହେତ୍ୱାଭାସ ଜାତ ହୁଏ ?

ଉ : ବାଧିତ ହେତ୍ୱାଭାସ

୯୧ । ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ଦୁଇଟି ପଦ୍ଧତିର ନାମ ଲେଖ ?

ଉ : ବୌଦ୍ଧିକ ପଦ୍ଧତି ଓ ନ୍ୟାୟିକ ପଦ୍ଧତି ।

୯୨ । ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ ଏକ କ'ଣ ?

ଉ : ବ୍ୟାପ୍ତିର ଏକ ସୋପାନ

୯୩ । ବ୍ୟାପ୍ତିକୁ କାହା ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ ?

ଉ : ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ମାଧ୍ୟମରେ

୯୪ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ଚତୁର୍ଥ ଅବୟବ ନାମ କ'ଣ ?

ଉ : ଉପନୟ

UNIT – I

୧

ଅନୁମାନ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ମିଳିଥାଏ।
- ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ଅନୁମାନଜନିତ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଉ।
- ସାଧାରଣତଃ, ଅଧିଗତ ଜ୍ଞାନରୁ ଅନଧିଗତ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ।
- ଏହା ଆମର ପୂର୍ବ ଅନୁଭୂତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ।
- ଏହା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ନ ହୋଇ ପରୋକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ହୋଇଥାଏ। eSikhya.in
- ଅନୁମାନ ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ରହିଛି। ଏହାକୁ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ।
- ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଅଧିଗତ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହାକୁ ହେତୁବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ବାକ୍ୟ ଅଧିଗତ ଜ୍ଞାନଲବ୍ଧ ନୂତନ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାହା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ।
- ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ଅନୁମାନ ଏକ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା। ଏହା ମନୋବିଜ୍ଞାନର ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ।
- ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହିଁ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ।
- ଅନୁମାନ ଯେତେବେଳେ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।
- ଅନୁମାନ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– (କ) ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ (ଖ) ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ।

ଅବ୍ୟବହିତ ଓ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ

- **ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ :** ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉପନୀତ କରାଯାଏ।
- **ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ :** ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କହନ୍ତି; ଯଥା–

  ସବୁ ଲୋକ ମରଣଶୀଳ।

  ରାମ ଜଣେ ଲୋକ।

  ∴ ରାମ ମରଣଶୀଳ।

- ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ୪ ପ୍ରକାରର– ସମବର୍ତ୍ତନ ଓ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ, ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ, ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ।

'ଖ-ବିଭାଗ' : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ୨/୩ଟି ବାକ୍ୟରେ ଲେଖ।

୧ ।　ଅନୁମାନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଅନୁମାନ ଏକ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା। ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ମିଳିଥାଏ। ଅନୁମାନ ଯେତେବେଳେ ଭାଷାରେ ରୂପାୟିତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।

୨ ।　ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ; ଯଥା– ସବୁ ମିଠା ଜିନିଷ ଆମ୍ବ ନୁହେଁ, କେତେକ ମିଠା ଜିନିଷ ଆମ୍ବ।

୩ ।　ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କେତେ ପ୍ରକାରର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ସମବର୍ତ୍ତନ, ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ, ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ।

୪ ।　ସମବର୍ତ୍ତନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନ ଏକ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ, ଯାହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଧେୟ ହୁଏ ଏବଂ ବିଧେୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ କରାଯାଏ।

୫ ।　ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ହେତୁବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାବେ ଏବଂ ହେତୁ ବାକ୍ୟର ବିଧେୟ ପଦକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ନ କରି ବିରୁଦ୍ଧ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କହନ୍ତି।

୬ ।　ସମବର୍ତ୍ତନର ନିୟମାବଳୀରୁ ଗୋଟିଏ ଲେଖ।

ଉ : ସମବର୍ତ୍ତନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମବର୍ତ୍ତିତରେ ସମାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ରହେ।

୭ ।　ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଲେଖ।

ଉ : ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟର ବିଧେୟର ବିରୁଦ୍ଧପଦ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରେ ବିଧେୟପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

୮ ।　ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେଉଁ ସମବର୍ତ୍ତନରେ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ଓ ସମବର୍ତ୍ତିତର ପରିମାଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ନ ଥାଏ, ତାହା ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ; ଯଥା– E ତର୍କବାକ୍ୟ ଏବଂ I ତର୍କବାକ୍ୟ।

୯ ।　ଅସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେଉଁ ସମବର୍ତ୍ତନରେ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ଓ ସମବର୍ତ୍ତିତର ପରିମାଣଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଥାଏ, ତାହାକୁ ଅସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ; ଯଥା– A ଏବଂ I ତର୍କବାକ୍ୟ।

୧୦ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉପନ୍ନ କରାଯାଏ, ତାହା ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଅଟେ;

ଯଥା– All M is P. ସବୁ ଲୋକ ମରଣଶୀଳ ।

All S is M. ରାମ ଜଣେ ଲୋକ ।

∴ All S is P. ∴ ରାମ ମରଣଶୀଳ ।

୧୧ । ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉପନ୍ନ କରାଯାଏ, ତାକୁ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

All M is P.
All S is M.
∴ All S is P.

୧୨ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଗଠନ ଲେଖ ।

ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ପଦ ଥାଏ । ସେହି ତିନୋଟି ପଦ ହେଲା– ହେତୁପଦ, ସାଧ୍ୟପଦ ଓ ପକ୍ଷପଦ । ପ୍ରତିପଦ ୨ ଥର ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି । ପ୍ରତି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ । ମଧ୍ୟପଦ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ନ ଥାଏ । ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ପକ୍ଷପଦ ଏବଂ ବିଧେୟକୁ ସାଧ୍ୟପଦ କୁହାଯାଏ ।

୧୩ । ସଂସ୍ଥାନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ସଂସ୍ଥାନ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ, ଯାହାକି ତର୍କବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ ମଧ୍ୟପଦର ଅବସ୍ଥିତିରୁ ଜଣାପଡ଼େ ।

୧୪ । ସଂସ୍ଥାନର ପ୍ରକାରଭେଦକୁ ବୁଝାଇ ଲେଖ ।

ଉ : ସଂସ୍ଥାନ ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ, ୨ୟ ସଂସ୍ଥାନ, ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନ ଏବଂ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ ।

୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୁଏ ।

୨ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ । ୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ଏବଂ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ ।

୧୫ । ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି କ'ଣ ?

ଉ : ନ୍ୟାୟମୂର୍ତ୍ତି ତର୍କବାକ୍ୟର ଏକ ଅଂଶ, ଯାହାକି ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୁଣ ଓ ପରିମାଣରୁ ଜଣାପଡ଼େ ।

୧୬ । ନ୍ୟାୟରୂପ କିପରି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ ?

ଉ : (କ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସାଧାରଣ ନିୟମାବଳୀଦ୍ୱାରା

(ଖ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂସ୍ଥାନର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିୟମାବଳୀଦ୍ୱାରା

(ଗ) ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ମୌଳିକ ନିୟମଦ୍ୱାରା

୧୭ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୩ୟ ନିୟମ କ'ଣ ?

ଉ : ମଧ୍ୟପଦ ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅତି କମ୍‌ରେ ଥରେ ମାତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ।

୧୮ । ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟପଦ ଯେକୌଣସି ତର୍କବାକ୍ୟରେ କିମ୍ବା ଦୁଇଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଆଦୌ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ ।

୧୯ । ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଶବ୍ଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ସାଧାରଣତଃ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ମାତ୍ର ପଦ ଥାଏ । ଯଦି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପଦକୁ ସଂଯୋଗ କରାଯାଏ, ତେବେ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ଗାନ୍ଧି ଜଣେ ଭାରତୀୟ ।

ନେହରୁ ଜଣେ ଭାରତୀୟ ।

∴ ନେହରୁ ଗାନ୍ଧୀ ଅଟନ୍ତି ।

୨୦ । ଦ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ହେତୁପଦଟି କେବଳ ହେତୁବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ଏହି ପଦଟିର ଅର୍ଥ ଯଦି ହେତୁବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ ଦ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ରାଶି ତୈଳବୀଜ ଅଟେ ।

କନ୍ୟା ଏକ ରାଶି ।

∴ କନ୍ୟା ତୈଳବୀଜ ଅଟେ ।

୨୧ । ଦ୍ୟର୍ଥକ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ସାଧ୍ୟପଦଟି ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଦ୍ୟର୍ଥକ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ପିତା ସମ୍ମାନନୀୟ ଅଟନ୍ତି ।

ନିମ୍ବ ସମ୍ମାନନୀୟ ନୁହେଁ ।

∴ ନିମ୍ବ ପିତା ନୁହେଁ ।

୨୨ । ଦ୍ୟର୍ଥକ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ପକ୍ଷପଦଟି ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥରେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ, ସେତେବେଳେ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ପଦ୍ମ ନୁହେଁ ।

ଅରବିନ୍ଦ ପଦ୍ମ ନୁହେଁ ।

∴ ଅରବିନ୍ଦ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୨୩ । ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ପକ୍ଷପଦଟି ପକ୍ଷାବୟବରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ସମସ୍ତ ଓକିଲ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ।

ସମସ୍ତ ଓକିଲ ଶିକ୍ଷିତ।

∴ ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ମିଥ୍ୟାବାଦୀ।

୨୪। ଅବୈଧ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ସାଧ୍ୟପଦ ସାଧାବୟବରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ, ସେତେବେଳେ ଏହି ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା-

ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରାଣୀ ଅଟନ୍ତି।

କୌଣସି ଗାଈ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି।

∴ କୌଣସି ଗାଈ ପ୍ରାଣୀ ନୁହନ୍ତି।

୨୫। ନଞର୍ଥକ ହେତୁବାକ୍ୟ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ଯଦି ଦୁଇଟିଯାକ ହେତୁବାକ୍ୟ ନଞର୍ଥକ ହୁଏ, ତେବେ ଯୁକ୍ତିଟି ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୁଏ ଏବଂ ଏ ପ୍ରକାର ଦୋଷକୁ ନଞର୍ଥକ ଦୋଷ କୁହାଯାଏ; ଯଥା-

କୌଣସି ଠିକାଦାର ସାଧୁ ନୁହନ୍ତି।

କେତେକ ବ୍ୟବସାୟୀ ସାଧୁ ନୁହନ୍ତି।

∴ କେତେକ ବ୍ୟବସାୟୀ ଠିକାଦାର ନୁହନ୍ତି।

୨୬। ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ କ'ଣ ?

ଉ : ଯାହା ଗୋଟିଏ ଜାତି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯିବ, ତାହା ତତ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଉପଜାତି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ।

(କ) ସବୁ କ ଖ ଅଟେ।

ସବୁ ଗ କ ଅଟେ।

∴ ସବୁ ଗ ଖ ଅଟେ।

(ଖ) କୌଣସି ଲୋକ ସାଧୁ ନୁହନ୍ତି।

ରାମ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ।

∴ ରାମ ସାଧୁ ନୁହେଁ।

୨୭। ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କେତେ ପ୍ରକାରର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

ଉ : ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ ଓ ପରୋକ୍ଷ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ।

୨୮। ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଅବୈଧ ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟରୂପଗୁଡ଼ିକୁ ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥଳେ ସମବର୍ତ୍ତନ, ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ, ବୀପରିତାବର୍ତ୍ତନ କିମ୍ବା ହେତୁବାକ୍ୟର ସ୍ଥାନ ବିନିମୟଦ୍ୱାରା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନର ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପରେ ପରିଣତ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ସାକ୍ଷାତ ବା ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରୂପାନ୍ତରୀକରଣ କୁହାଯାଏ।

୨୯ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୮ମ ନିୟମଟି ଲେଖ ।

ଉ : ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଶେଷ ହେଲେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବ ନାହିଁ ।

୩୦ । ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନର ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

ଉ : ବାର୍ବାରା, ସିଲାରେଣ୍ଟ, ଦାରିଇ, ଫେରିଓ ।

୩୧ । ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନର ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପଗୁଡ଼ିକ ଲେଖ ।

ଉ : ବ୍ରାମାଣ୍ଟିପ୍, ଡିମାରିସ୍, ଫ୍ରେସିସନ୍, ସାମେନେସ୍, ଫେସାପୋ ।

୩୨ । ୧ମ ସଂସ୍ଥାନର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନିୟମାବଳୀ ଲେଖ ।

ଉ : (କ) ସାଧ୍ୟାବୟବ ସାର୍ବିକ ହେବା ଦରକାର ।

(ଖ) ପକ୍ଷାବୟବ ସଦର୍ଥକ ହେବା ଦରକାର ।

୩୩ । ୧ମ, ୨ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନର ଦୁର୍ବଳ ନ୍ୟାୟରୂପ ନାମ ଲେଖ ।

ଉ : ୧ମ ସଂସ୍ଥାନ– ବାର୍ବାରା, ସେଲାରେଣ୍ଟ

୨ୟ ସଂସ୍ଥାନ– ସେସାରେ, ସାମେଷ୍ଟ୍ରୋପ୍

୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ – ସାମେନୋପ୍

୩୪ । ବୋକାର୍ଡୋର ଏକ ମୂର୍ତ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉ : କେତେକ ଛାତ୍ର ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ନୁହନ୍ତି– O

ସମସ୍ତ ଛାତ୍ର ଆଜ୍ଞାଧୀନ ଅଟନ୍ତି – A

∴ କେତେକ ଆଜ୍ଞାଧୀନ ଛାତ୍ର ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ନୁହନ୍ତି – O

(B) ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ (୬ଟି ବାକ୍ୟରେ ସୀମିତ ରଖ) ।

୧ । **ବ୍ୟବହିତ ଏବଂ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ :**

ଉ : ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତାକୁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ;
ଯଥା– ସବୁ ଚକ୍ ଚକ୍ କରୁଥିବା ଜିନିଷ ସୁନା ନୁହେଁ ।

କେତେକ ଚକ୍ ଚକ୍ ଜିନିଷ ସୁନା ଅଟେ ।

ଯେଉଁ ଅନୁମାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ, ତାହାକୁ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ ।
ଉଦାହରଣ– ସବୁ ଲୋକ ଧନୀ ।

ରାମ ଜଣେ ଲୋକ ।

∴ ରାମ ଧନୀ ଅଟେ ।

୨ । **ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ :**

ଉ : ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟପଦଟି ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଥାଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି, ଅବୈଧ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ଯଥା– ରାଶି ତୈଳବୀଜ ଅଟେ।
କର୍କଟ ଏକ ରାଶି।
∴ କର୍କଟ ତୈଳବୀଜ ଅଟେ।

୩। ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମ :

ଉ : ଯାହା ଗୋଟିଏ ଜାତି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯିବ, ତାହା ସେହି ଜାତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ୱୀକାର ବା ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇପାରେ; ଯଥା–

ସବୁ ଲୋକ ମରଣଶୀଳ।
ରାମ ଜଣେ ଲୋକ।
∴ ରାମ ମରଣଶୀଳ ଅଟେ।

କୌଣସି ଛାତ୍ର ଭଲ ନୁହନ୍ତି।
ହରି ଜଣେ ଛାତ୍ର।
∴ ହରି ଭଲ ନୁହେଁ।

୪। ସଦୋଷ ସଂସ୍ଥାନ :

ଉ : ତ୍ରିପଦୀ ଯୁକ୍ତିର ୨ୟ, ୩ୟ, ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନକୁ ସଦୋଷ ସଂସ୍ଥାନ କୁହାଯାଏ। ଏହାର କାରଣ ହେଲା ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମଟି ଏହି ତିନୋଟି ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ। ଏହି ତିନୋଟି ସଂସ୍ଥାନର ନ୍ୟାୟ ରୂପଗୁଡ଼ିକ ସିଦ୍ଧ ନୁହନ୍ତି।

୫। ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଗଠନ :

ଉ : ୧। ପ୍ରତି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ମାତ୍ର ପଦ ଥାଏ।
୨। ପ୍ରତି ପଦ ଦୁଇଥର ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଛି।
୩। ପ୍ରତି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ।
୪। ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ତର୍କବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ।
୫। ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରେ; କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ନୁହେଁ।
୬। ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ପଦ ଓ ମଧ୍ୟପଦ ଥାଏ।
୭। ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଅପ୍ରଧାନପଦ ଓ ହେତୁପଦ ଥାଏ।
୮। ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ପକ୍ଷପଦ ଓ ବିଧେୟକୁ ସାଧ୍ୟପଦ କୁହାଯାଏ।

୬। ସାଧ୍ୟପଦ ଓ ପକ୍ଷପଦ :

ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉପନୀତ ହୁଏ। ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ପକ୍ଷପଦ ଓ ବିଧେୟକୁ ସାଧ୍ୟପଦ କୁହାଯାଏ। ସାଧାରଣତଃ, ସାଧ୍ୟପଦ ସାଧ୍ୟାବୟବରେ ହେତୁପଦ ସହିତ ମିଶିକରି ଥାଏ ଏବଂ ପକ୍ଷପଦ ପକ୍ଷାବୟବରେ ହେତୁପଦ ସହିତ ମିଶିକରିଥାଏ।

୭ । **ନ୍ୟାୟରୂପ ଓ ସଂସ୍ଥାନ :**

ଉ : ସଂସ୍ଥାନ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ, ଯାହାକି ତର୍କବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ ମଧ୍ୟପଦର ଅବସ୍ଥିତିରୁ ଜଣାପଡ଼େ। ସଂସ୍ଥାନ ଚାରିପ୍ରକାରର; ଯଥା– ୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ।

୧ମ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୁଏ।

୨ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ୨ଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୋଇଥାଏ।

୩ୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ୨ଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ।

୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ଏବଂ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୁଏ।

ନ୍ୟାୟରୂପ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ, ଯାହାକି ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୁଣ ଓ ପରିମାଣରୁ ଜଣାଯାଏ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂସ୍ଥାନରେ ୧୬ଟି ଲେଖାଏଁ ନ୍ୟାୟରୂପ ସମ୍ଭବପର ହେଲେ ୪ଟି ସଂସ୍ଥାନରେ ୬୪ଟି ନ୍ୟାୟରୂପ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥାଏ।

୮ । **ଅମିଶ୍ର ଓ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :**

ଉ : ଯେଉଁ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକା ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ। ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– (୧) ଅମିଶ୍ର ନିରପେକ୍ଷ (୨) ଅମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ (୩) ଅମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ (୪) ଅମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ।

ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର, ତାହା ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଅଟେ। ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣାଯାଏ ଯେ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥାଏ। ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

୧ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

୨ । ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

୩ । ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି

୪ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ବା କୂଟ ନ୍ୟାୟ

୯ । **ମୌଳିକ ନ୍ୟାୟରୂପ :**

ଉ : ଯଦି କୌଣସି ପଦ ଅନାବଶ୍ୟକ ରୂପେ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ନ ଥାଏ, ତେବେ ସେହି ପ୍ରକାର ନ୍ୟାୟରୂପକୁ ମୌଳିକ ନ୍ୟାୟରୂପ କୁହାଯାଏ। ଅର୍ଥାତ୍ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସାଧାରଣ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟପଦ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଥରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଯେଉଁ ପଦଟି ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ ତାହା ହେତୁବାକ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ। ଏଥିରୁ ବିଚାର କଲେ ୧୯ଟି ସିଦ୍ଧ ନ୍ୟାୟରୂପ ମଧ୍ୟରୁ ୧୫ଟି ମୌଳିକ ନ୍ୟାୟରୂପ ମିଳିଥାଏ।

୧୦ । **୧ମ ସଂସ୍ଥାନର ବୈଧ ରୂପ 'ଫେରିଓ'ର ଉଦାହରଣ**

ଉ : E = କୌଣସି ଛାତ୍ର ଭଲ ନୁହନ୍ତି।

I = ହରି ଜଣେ ଛାତ୍ର।

∴ O = ହରି ଭଲ ନୁହେଁ।

UNIT – II

9

ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି, ତର୍କଦୋଷ, ଅବରୋହ ଓ ଆରୋହ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- **ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର ତାକୁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।
- ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–
  - (କ) ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି ବା ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି।
  - (ଖ) ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି ବା ବୈକଳ୍ପିକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି।
  - (ଗ) ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି ବା ବିଯୋଜକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି।
  - (ଘ) କୂଟନ୍ୟାୟ ବା ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ।
- **ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।
- ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା–
  - (କ) ଅମିଶ୍ର ନିରପେକ୍ଷ
  - (ଖ) ଅମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ
  - (ଗ) ଅମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ
  - (ଘ) ଅମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ

eSikhya.in

- **ମିଶ୍ର-ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାବୟବ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ, ପକ୍ଷାବୟବ ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ, ତାକୁ ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

  ବର୍ଷା ହେଲେ ମୁଁ କଲେଜ ଯିବନି।
  ବର୍ଷା ହେଉଛି।
  ∴ ମୁଁ କଲେଜ ଯିବିନି।

- **ନିୟମ–** ୧। ପକ୍ଷାବୟବରେ ପୂର୍ବଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନୁଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

  ୨। ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅନୁଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୂର୍ବଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

'ଖ-ବିଭାଗ' : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ୨/୩ଟି ବାକ୍ୟରେ ଲେଖ।

୧ । ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ଉ : ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର, ତାହାକୁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।

୨ । ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ତର୍କବାକ୍ୟ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

ଉ : ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ତର୍କବାକ୍ୟ ସାଧାରଣତଃ ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

(କ) ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

(ଖ) ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି

(ଗ) ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି

(ଘ) କୂଟନ୍ୟାୟ

୩ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ, ତାକୁ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ବର୍ଷା ହେଲେ ମୁଁ କଟକ ଯିବିନି।

ବର୍ଷା ହେଉଛି।

∴ ମୁଁ କଟକ ଯିବିନି।

୪ । ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ନିୟମ ଦୁଇଟି ଲେଖ।

ଉ : (କ) ପୂର୍ବଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ସ୍ୱୀକାରେ କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନୁଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

(ଖ) ଅନୁଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୂର୍ବଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

୫ । ଭାବାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ବା ସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାବୟବର ପୂର୍ବଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ଅନୁଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ, ଆଲୁଅ ଅଛି।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଛି।

∴ ଆଲୁଅ ଅଛି।

୬ । ଅସ୍ୱୀକରଣେ ଅସ୍ୱୀକରଣ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ଉ : ଯେଉଁ ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିରେ ସାଧ୍ୟାବୟବର ଅନୁଗକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପୂର୍ବଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତାକୁ ନିଷେଧାତ୍ମକ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କହନ୍ତି; ଯଥା–

ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ, ଆଲୋକ ଅଛି ।

ଆଲୁଅ ନାହିଁ ।

∴ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।

୭ । ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ଉ : ଯେଉଁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ବୈକଳ୍ପିକ, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ, ତାକୁ ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

କ ହୁଏତ ଖ କିମ୍ବା ଗ ।

କ ଖ ନୁହେଁ ।

∴ କ ଗ ଅଟେ ।

୮ । ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ବିଯୋଜକ, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ ଅଟେ, ତାକୁ ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

କ ଉଭୟ ଖ ଓ ଗ ନୁହେଁ ।

କ ଖ ଅଟେ ।

∴ କ ଗ ନୁହେଁ ।

୯ । କୂଟନ୍ୟାୟ କାହାକୁ କହନ୍ତି ?

ଉ : ଯେଉଁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ତର୍କବାକ୍ୟର ସମଷ୍ଟି, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ବୈକଳ୍ପିକ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ ଅଥବା ବୈକଳ୍ପିକ, ତାକୁ କୂଟନ୍ୟାୟ ବା ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ, ଗ ଘ ହେବ ଏବଂ ଯଦି ଚ ଛ ହୁଏ,

ତେବେ ଜ ଝ ହେବ ।

ହୁଏତ କ ଖ ଅଟେ କିମ୍ବା ଚ ଛ ଅଟେ ।

∴ ଗ ଘ ଅଟେ ।

୧୦ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ କେତେ ପ୍ରକାରର ଓ କ'ଣ କ'ଣ ?

ଉ : ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ, ସରଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ, ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ ଓ ଜଟିଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ ।

୧୧ । ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେଉଁ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟକୁ ସେ ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନୁଗଦ୍ୱୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତାକୁ ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଯଦି ପୁଅ ଯୋଗ୍ୟ, ଧନ ସଞ୍ଚିବା ଅନାବଶ୍ୟକ

ଏବଂ ଯଦି ପୁଅ ଅଯୋଗ୍ୟ ତେବେ ଧନ ସଞ୍ଚିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

ହୁଏତ ପୁଅ ଯୋଗ୍ୟ କିମ୍ୱା ଅଯୋଗ୍ୟ ।

∴ ଧନ ସଞ୍ଚିବା ଅନାବଶ୍ୟକ ।

୧୨ । ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀର ମୂର୍ତ୍ତ ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଉ : ଯଦି ମୁଁ ବାପା ମା'ଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବି, ମୋ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଃଖ କରିବ

ଏବଂ ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଭଲ ପାଇଲେ ବାପା ମାଆ ଦୁଃଖ କରିବେ ।

ହୁଏତ ମୁଁ ବାପା ମାଆ ବା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଭଲ ପାଏ ।

∴ ହୁଏତ ପତ୍ନୀ ବା ବାପାମାଆ ଦୁଃଖିତ ହେବେ ।

୧୩ । ଅନୁଗ ସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟର ଅନୁଗକୁ ସ୍ୱୀକାର ଯଦି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୂର୍ବଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଅନୁଗ ସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲେ ପଦ୍ମ ଫୁଟେ ।

ପଦ୍ମ ଫୁଟି ଅଛି ।

∴ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

୧୪ । ପୂର୍ବଗ ଅସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟର ପୂର୍ବଗକୁ ଅପ୍ରଧାନ ବାକ୍ୟରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଅନୁଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ପୂର୍ବଗ ଅସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ଯଦି କ ଖ ତେବେ ଗ ଘ ।

କ ଖ ନୁହେଁ ।

∴ ଗ ଘ ନୁହେଁ ।

୧୫ । ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତିରୋଧୀ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : କୌଣସି ଏକ କୂଟନ୍ୟାୟକୁ ଅପ୍ରାମାଣିକ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାର ତୃତୀୟ ପନ୍ଥା ହେଉଛି, ପ୍ରଦତ୍ତ ଯୁକ୍ତିକୁ ଏକ ଅକାଟ୍ୟ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବିପରୀତ ଯୁକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଖଣ୍ଡନ କରିବା । ଏହାଦ୍ୱାରା ମୂଳ କୂଟନ୍ୟାୟ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତଟି ଅଯଥାର୍ଥ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ । କାରଣ ପ୍ରତିରୋଧୀ କୂଟନ୍ୟାୟର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରଦତ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିପରୀତ ହୁଏ, ଏହାକୁ ପ୍ରତିରୋଧୀ ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ଯୁକ୍ତି କହନ୍ତି ।

୧୬। କୂଟନ୍ୟାୟ ଯୁକ୍ତି ପ୍ରତିରୋଧ ପ୍ରଣାଳୀ କ'ଣ ?

ଉ : (କ) ପ୍ରଥମତଃ ଗୋଟିଏ ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟର ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ କରା ନ ଯାଉ।

(ଖ) ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ଅନୁଗଦ୍ୱୟର ସ୍ଥାନ ବଦଳାଯାଉ।

(ଗ) ସ୍ଥାନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଅନୁଗଦ୍ୱୟର ଗୁଣ ମଧ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଯାଉ।

୧୭। ଅସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାବୟବର ଗୋଟିଏ ବିକଳ୍ପକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ଅନ୍ୟ ବିକଳ୍ପଟିକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ। ଏହି ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଅସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ସୀତା ସରଳ କିମ୍ବା ଜ୍ଞାନୀ।

ସୀତା ସରଳ ନୁହେଁ।

∴ ସୀତା ଜ୍ଞାନୀ ଅଟେ।

୧୮। ସ୍ୱୀକରଣେ ଅସ୍ୱୀକରଣ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତିର ନିୟମ ଅନୁସାରେ ସାଧ୍ୟାବୟବର ଗୋଟିଏ ବିକଳ୍ପକୁ ପକ୍ଷାବୟବରେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଅନ୍ୟ ବିକଳ୍ପଟିକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ। ଏହି ପ୍ରଣାଳୀକୁ ସ୍ୱୀକରଣ ଅସ୍ୱୀକରଣ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଦହି ଉଭୟ ମିଠା ଓ ଖଟା ନୁହେଁ।

ଦହି ଖଟା ଅଟେ।

∴ ଦହି ମିଠା ନୁହେଁ।

୧୯। ଏଟନ୍‌ଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ତର୍କଦୋଷର ଶ୍ରେଣୀକରଣ ଲେଖ।

ଉ : (କ) ଅନୁମାନ ସମ୍ପର୍କୀୟ ତର୍କଦୋଷ– ଏହା ଯୁକ୍ତିର ଆକାର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ତ୍ରୁଟି ବା ଅନୁମାନର ନିୟମ ଲଂଘନଜନିତ ତର୍କଦୋଷକୁ ବୁଝାଏ।

(ଖ) ଆପାତଃ ତର୍କଦୋଷ– ଏହା ଯୁକ୍ତି ସନ୍ନିହିତ ପଦଦୋଷଜନିତ ତର୍କଦୋଷକୁ ବୁଝାଏ।

(ଗ) ତର୍କବହିର୍ଭୂତ ଦୋଷ – ଏହା ଯୁକ୍ତିର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ବିଧିବିଧାନରେ ଥିବା ଦୋଷକୁ ବୁଝାଏ।

୨୦। 'O' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ନିୟମ ଅନୁସାରେ 'O' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ। ତେଣୁ ସମବର୍ତ୍ତନ ପ୍ରକ୍ରିୟାଦ୍ୱାରା ଓ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା-

କେତେକ ଝିଅ ସରଳ ନୁହନ୍ତି – ଓ।

କେତେକ ସରଳ ପ୍ରାଣୀ ଝିଅ ନୁହନ୍ତି – ଓ।

୨୧। 'ଆ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଆ– ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ।

ଆ– ସମସ୍ତ ମରଣଶୀଳ ପ୍ରାଣୀ ମନୁଷ୍ୟ ଅଟନ୍ତି।

ଏଠାରେ ମରଣଶୀଳ ପଦଟି ସମବର୍ତ୍ତିତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ବି ସମବର୍ତ୍ତନୀୟରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ। ତେଣୁ ସାଧାରଣ ନିୟମଟି ଲଂଘନ କରାଯାଇଥିବାରୁ ଏହି ତର୍କଦୋଷ ଜାତ ହୋଇଛି।

୨୨। ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ଦୋଷ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଉ : ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ସମବର୍ତ୍ତନ, ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ, ଅନ୍ତରାବର୍ତ୍ତନ ଓ ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ। ଏହି ଚାରି ପ୍ରକାର ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନର ବିଭିନ୍ନ ନିୟମ ଲଂଘିତ ହେଲେ ଯୁକ୍ତି ଅସିଦ୍ଧ ହୁଏ ଏବଂ ତର୍କଦୋଷ ଘଟେ। ଏହାକୁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ ଦୋଷ କୁହାଯାଏ।

୨୩। 'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟର ପ୍ରଥମେ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରି ତା' ପରେ ସମବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହୁଏ। ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ 'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟ ହୁଏ; କିନ୍ତୁ 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ହେଉ ନ ଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମୂଳ 'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟର ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।

ହେତୁବାକ୍ୟ– ଇ – କେତେକ ପିଲା ଭାବପ୍ରବଣ ଅଟନ୍ତି।

ବିପରୀତାବର୍ତ୍ତିତ – କେତେକ ଅଣ-ଭାବପ୍ରବଣ ପ୍ରାଣୀ ପିଲା ଅଟନ୍ତି।

୨୪। ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ଗୋଟିଏ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର କେବଳ ତିନୋଟି ପଦ ରହିବା ଉଚିତ। ଯଦି କୌଣସି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ଚାରିଗୋଟି ପଦ ଥାଏ, ତେବେ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ମୋ ହାତ ଟେବୁଲକୁ ଛୁଇଁଛି।
ଟେବୁଲ ଭୂଇଁକୁ ଛୁଇଁଛି।
∴ ମୋ ହାତ ଭୂଇଁକୁ ଛୁଇଁଛି।

ଏଠାରେ ଚାରୋଟି ପଦ– ମୋ ହାତ, ଯାହା ଟେବୁଲକୁ ଛୁଇଁଛି, ଟେବୁଲ, ଭୂଇଁ।

୨୫। ଅବ୍ୟାପ୍ତ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କ'ଣ ?

ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ୩ୟ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟପଦ ଅନ୍ୟୂନ ଥରେ ମାତ୍ର ବ୍ୟାପ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ। ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟପଦ ଆଦୌ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେଠାରେ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ସବୁ ଛାତ୍ର ବୁଦ୍ଧିଆ।
ସବୁ ଛାତ୍ରୀ ବୁଦ୍ଧିଆ।
∴ ସବୁ ଛାତ୍ରୀ ଛାତ୍ର ଅଟନ୍ତି।

ଏଠାରେ ମଧ୍ୟପଦ 'ବୁଦ୍ଧିଆ' ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ। ତେଣୁ ଯୁକ୍ତିଟି ଦୋଷଯୁକ୍ତ।

୨୬। ଅବୈଧ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ :

ଉ : ଯଦି ସାଧ୍ୟପଦ ସାଧ୍ୟାବୟବରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ଏହି ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଇଗୋଡ଼ିଆ।
କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ମନୁଷ୍ୟ ନୁହନ୍ତି।
∴ କୌଣସି ପକ୍ଷୀ ଦୁଇଗୋଡ଼ିଆ ନୁହନ୍ତି।

ଏଠାରେ ସାଧ୍ୟପଦ 'ଦୁଇଗୋଡ଼ିଆ' ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହି ଦୋଷ ମିଳେ।

୨୭ । **ଅବୈଧ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ :**

ଉ : ପକ୍ଷପଦ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅବ୍ୟାପ୍ତ ରହିଲେ ଏହି ଦୋଷ ମିଳିଥାଏ; ଯଥା–

କୌଣସି ବାଘ ମଣିଷ ନୁହେଁ।
ସମସ୍ତ ବାଘ ପ୍ରାଣୀ ଅଟନ୍ତି।
∴ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ ମଣିଷ ନୁହନ୍ତି।

ଏଠାରେ ପକ୍ଷପଦ 'ପ୍ରାଣୀ' ପକ୍ଷାବୟବରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ନ ହୋଇ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଏହି ଦୋଷ ମିଳେ।

୨୮ । **ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ :**

ଉ : ଯେତେବେଳେ ମଧ୍ୟପଦଟି ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେତେବେଳେ ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ମଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ଅଜା ବଳିପଶୁ ଭାବେ ପରିଗଣିତ।
ମାଆଙ୍କ ବାପା ଅଜା ଅଟନ୍ତି।
∴ ମାଆଙ୍କ ବାପା ବଳିପଶୁ ଭାବେ ପରିଗଣିତ।

୨୯ । **ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ :**

ଉ : ଯେତେବେଳେ ପକ୍ଷପଦଟି ପକ୍ଷାବୟବ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ, ସେତେବେଳେ ପକ୍ଷପଦ ଦୋଷ ମିଳିଥାଏ। ଉଦାହରଣ–

ଦୁର୍ଗା ନକ୍ଷତ୍ର ନୁହେଁ।
ତାରା ଦୁର୍ଗା ଅଟନ୍ତି।
∴ ତାରା ନକ୍ଷତ୍ର ନୁହେଁ।

ପକ୍ଷାବୟବରେ 'ତାରା' ଅର୍ଥ ଦୁର୍ଗା; କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ 'ତାରା'ର ଅର୍ଥ ନକ୍ଷତ୍ର।

୩୦ । **ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ :**

ଉ : ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନପଦ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅର୍ଥ ପ୍ରକାଶ କରେ, ତାକୁ ଦ୍ୱ୍ୟର୍ଥକ ସାଧ୍ୟପଦ ଦୋଷ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

କନକ ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ।
ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦେବତାଙ୍କର ପ୍ରିୟ ନୁହେଁ।
∴ ସୁବର୍ଣ୍ଣ କନକ ନୁହେଁ।

ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ 'କନକ' ଅର୍ଥ ଶିବ; କିନ୍ତୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ 'କନକ' ଅର୍ଥ ସୁନା ଅଟେ।

୩୧ । **ସମଷ୍ଟିକରଣ ଦୋଷ :**

ଉ : ଯାହା ବ୍ୟଷ୍ଟି ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, ତାହା ସମଷ୍ଟି ପ୍ରତି ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୁହେଁ। ଅର୍ଥାତ୍ ଗୋଟିଏ ଗୋଷ୍ଠୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଭାବେ ଯାହା ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁର ସମଷ୍ଟି ପ୍ରତି ଏକା ଅର୍ଥରେ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ ସମଷ୍ଟିକରଣ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ନଅ ଏବଂ ସାତ ଅଯୁଗ୍ମ ସଂଖ୍ୟା।
ନଅ ଏବଂ ସାତ ସତର ଅଟେ।
∴ ସତର ଅଯୁଗ୍ମ ସଂଖ୍ୟା।

୩୨ । **ବ୍ୟଷ୍ଟିକରଣ ଦୋଷ :**

ଉ : ଯାହା ସମଷ୍ଟି ଅର୍ଥରେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଯଦି ବ୍ୟଷ୍ଟିଗତ ଅର୍ଥରେ ସମାନ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ଫଳଗୁଡ଼ିକ ମିଠା।
ତେନ୍ତୁଳି ଏକ ଫଳ।
∴ ତେନ୍ତୁଳି ମିଠା।

୩୩ । **ଔପାଧିକତା ଦୋଷ :**

ଉ : ଉପାଧି କହିଲେ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ଅବସ୍ଥା ବା ସର୍ତ୍ତକୁ ବୁଝାଇଥାଏ। ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ବସ୍ତୁ ବିଷୟରେ ସାଧାରଣ ଭାବେ ଯାହା କୁହାଯିବ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଶେଷ ବା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ। ଏପରି କଲେ ଯୁକ୍ତିଟି ଅବୈଧ ହେବ ଏବଂ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହେବ; ଯଥା–

(କ) ଜଳ ତରଳ।
ବରଫ ଜଳ।
∴ ବରଫ ତରଳ।

(ଖ) ମିଥ୍ୟା କହିବା ପାପ।
ଜଣଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେଲେ ମିଥ୍ୟା କହିବାକୁ ହୁଏ।
∴ ଜଣଙ୍କର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କରିବା ପାପ ଅଟେ।

୩୪ । **ଅତଃପରଂ ତସ୍ମାଦତଃ ଦୋଷ** (Fallacy of Post hoc ergo Propter hoc) :

ଉ : ଏହି ଦୋଷର ଅର୍ଥ ହେଲା ଏହା– "ଏହା ଯୋଗୁଁ ଏହା ଘଟିଲା"। କାରଣ କାର୍ଯ୍ୟର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣା; କିନ୍ତୁ ଯେ କୌଣସି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣା କାର୍ଯ୍ୟର କାରଣ ନୁହେଁ। ଆମେ ଯଦି ଯେକୌଣସି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଘଟଣାକୁ କାରଣ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିବା, ତେବେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହେବ। ଏହାକୁ କାକତାଳୀୟ ଦୋଷ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ବୋହୂ ଘରେ ପ୍ରବେଶ, ଶାଶୁର ମୃତ୍ୟୁ।

୩୫ । **ଅବୈଧ ସାମାନ୍ୟୀକରଣ ଦୋଷ** (Fallacy of Illicit Generalisation) :

ଉ : ଅଳ୍ପ କେତୋଟି ଘଟଣାକୁ ବିଚାରକୁ ନେଇ ତରବରରେ ସାମାନ୍ୟୀକରଣ କରିବାଦ୍ୱାରା ଏହି ତର୍କଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ। ସରଳ ଗଣନାଭିତ୍ତିକ ଆରୋହାନୁମାନରେ ସାଧାରଣତଃ ଏହି ପ୍ରକାର ତର୍କଦୋଷ ଘଟିଥାଏ। ଏହାକୁ ତ୍ୱରିତ ବ୍ୟାପ୍ତି ଦୋଷ ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଜଣେ ବିଦେଶୀ ପର୍ଯ୍ୟଟକ ଭାରତର କେତୋଟି ଭଦ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷିତ ପରିବାରର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ସମସ୍ତ ଭାରତୀୟଙ୍କୁ ଭଦ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷିତ ବୋଲି ବିଚାର କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ।

୩୬ । **ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ** (Fallacy of Petitio Principii) :

ଉ : ଏହାର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଲା ଯାହା ସାଧ୍ୟ ବା ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ, ତାହାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଯୁକ୍ତିର ଅବତାରଣା କରିବା।

ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାଦ୍ୱାରା ଏହି ପ୍ରକାର ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ଏହି ବସ୍ତୁଟି ଦୃଶ୍ୟ, କାରଣ ଆମେ ତାକୁ ଦେଖିପାରୁଛୁ।

୩୭। ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁ ଦୋଷ (Fallacy of Falsity of Premise) :

ଉ : ଯଦି ହେତୁବାକ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ତେବେ ତହିଁରୁ ପ୍ରତିପାଦିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଟି ମିଥ୍ୟା ହୋଇଥାଏ, କାରଣ ହେତୁ ବାକ୍ୟରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଟି ନିଃସୃତ ହୋଇଥାଏ। ଯଦି ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁବାକ୍ୟରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତେବେ ଏହି ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ଆକାଶଟି ମେଘାଚ୍ଛନ୍ନ।

ତେଣୁ ବର୍ଷା ହେବ।

୩୮। ଅନୁଚିତ ହେତୁବାକ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ (Fallacy of Undue Assumption) :

ଉ : କୌଣସି ଯୁକ୍ତିରେ ଗୋଟିଏ ଅଗ୍ରହଣୀୟ ହେତୁବାକ୍ୟରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ। ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ ଏବଂ ଅସିଦ୍ଧ ହେତୁବାକ୍ୟ ଦୋଷଦ୍ୱୟକୁ ଏହି ଦୋଷର ପ୍ରକାର ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ପ୍ରତିପାଦ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ପରୋକ୍ଷ ବା ଅପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ହେତୁବାକ୍ୟ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଥିବାରୁ ସେଥିରେ ଅନୁଚିତ ହେତୁବାକ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର ଦୋଷ ଜାତ ହେଉଛି। ଅସିଦ୍ଧି ହେତୁ ଦୋଷରେ ଗୋଟିଏ ମିଥ୍ୟା ହେତୁବାକ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉଥିବାରୁ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ।

ଉଦାହରଣ : ଆମେରିକାବାସୀ ଧନୀ, କାରଣ ସେମାନେ ପରିଶ୍ରମୀ ଅଟନ୍ତି।

୩୯। ଅବାନ୍ତର ପ୍ରସଙ୍ଗ ଦୋଷ (Fallacy of Ignoratio Elenchi) :

ଉ : ଏହି ଦୋଷର ଅର୍ଥ ହେଲା ପ୍ରସଙ୍ଗର ଅବାନ୍ତରତା ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ନ ଦେଇ ପ୍ରତିପକ୍ଷର ମତ ଖଣ୍ଡନ କରିବା ଏବଂ ସ୍ୱପକ୍ଷର ମତ ସ୍ଥାପନ କରିବା। ମତ ଖଣ୍ଡନ ପଦ୍ଧତି ବିଷୟରେ ଆମର ଅଜ୍ଞତା ଯୋଗୁଁ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ। କୌଣସି ମତ ଖଣ୍ଡନ କରିବା ପାଇଁ ତାହାର ବିପରୀତ ବା ବିରୁଦ୍ଧ ମତକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରିବା; ଯଥା–

ପିଲାମାନେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ପାଇବା ଉଚିତ। ବର୍ତ୍ତମାନର ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟୟବହୁଳ ହୋଇଥିବା ଯୋଗୁଁ ଝିଅ ପିଲାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଅନୁଚିତ।

୪୦। ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଦୋଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ ତର୍କଦୋଷ (Argumentum ad Hominem) :

ଉ : ପ୍ରତିପକ୍ଷର ଯୁକ୍ତିକୁ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ଖଣ୍ଡନ ନ କରି ତା' ବିରୋଧରେ ନାନା ଅବାନ୍ତର ବିଷୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ସ୍ୱମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଦୋଷ ପ୍ରଦର୍ଶନ ତର୍କଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ। ଏଠାରେ ପ୍ରତିପକ୍ଷର ଯୁକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡନ ନ କରି ତାଙ୍କ ଆଚରଣ, ଚରିତ୍ର ସହିତ ତାଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟର ଅସଙ୍ଗତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଏ। ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଏହି ଦୋଷ ଘଟିଥାଏ; ଯଥା–

ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ତା'ର ଅପରାଧ ପାଇଁ ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ ଓକିଲକୁ ଅଯୋଗ୍ୟ କହିବା ଦୋଷଯୁକ୍ତ।

୪୧। ଲୋକ ଉତ୍ତେଜକ ତର୍କଦୋଷ (Argumentum ad Populum) :

ଉ : କୌଣସି ଯୁକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ ନ କରି କେବଳ ଆବେଗପ୍ରବଣ ହୋଇ ଉତ୍ତେଜିତ ଭାଷାର ପ୍ରୟୋଗଦ୍ୱାରା ଶ୍ରୋତାମାନଙ୍କ ଭାବାବେଗ ଉଦ୍ରେକ କରାଇ ନିଜର ମତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ।

ଉଦାହରଣ : ସାଧାରଣତଃ, ରାଜନୈତିକ ନେତାମାନଙ୍କର ଭାଷଣରେ ଏହି ଦୋଷ ଘଟିଥାଏ।

୪୨ । ଆପ୍ତବ୍ୱାହି ତର୍କଦୋଷ (Argumentum ad Vercundium) :

ଉ : କୌଣସି ମତର ସପକ୍ଷରେ ବା ବିପକ୍ଷରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଯୁକ୍ତି ଉପସ୍ଥାପନ ନ କରି କେବଳ ବେଦ, ପୁରାଣ ଆଦି ଆପ୍ତବଚନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ସଂସାର ମିଥ୍ୟା, କାରଣ ଏହା ଶଙ୍କର କହିଛନ୍ତି ।

୪୩ । ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଜ୍ଞାନଭିତ୍ତିକ ଦୋଷ (Argumentum ad Ignoratiam) :

ଉ : ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଅଜ୍ଞାନର ସୁଯୋଗ ନେଇ ନିଜର ମତକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଇନେବା ପ୍ରୟାସକୁ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଜ୍ଞାନଭିତ୍ତିକ ତର୍କଦୋଷ କୁହାଯାଏ । ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସ୍ୱମତକୁ ଖଣ୍ଡନ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଉପରେ ଲଦି ଦିଆଯାଏ, ଯଥା–

ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନାହିଁ । ଏହି ଯୁକ୍ତିକୁ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଯଦି ଖଣ୍ଡନ ନ କରିପାରେ, ତେବେ ତାହା ସତ୍ୟ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରାଯାଏ ।

୪୪ । ମୁଦ୍‌ଗର ପ୍ରଦର୍ଶନ ଦୋଷ (Argumentum ad Baculum) :

ଉ : ପ୍ରତିପକ୍ଷକୁ ଯୁକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ପରାସ୍ତ ନ କରି, ଯଦି ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ନିଜ ମତକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରାଯାଏ, ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି, ତାହା ସତ ବୋଲି ଏହି କାଗଜରେ ଲେଖିଦିଅ, ନଚେତ୍ ମାଡ଼ଖାଇବା ନିଶ୍ଚିତ ।

୪୫ । ଦୈନ୍ୟଯୁକ୍ତିକ ତର୍କଦୋଷ (Argumentum ad Misericordiam) :

ଉ : କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଦୁଃଖ, ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ପ୍ରତି ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ତାକୁ ଦଣ୍ଡରୁ ଅବ୍ୟାହତି ଦେବା ସକାଶେ ଅବାନ୍ତର ଯୁକ୍ତି କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଦାହରଣ– ବାପାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗୁଁ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇପାରି ନ ଥିବାରୁ ରାଜେଶକୁ ବାର୍ଷିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାସ୍ ନମ୍ବର ଦେବା ଉଚିତ ।

୪୬ । ନାନୁମିତିକ ତର୍କଦୋଷ (Fallacy of Non-Sequitor) :

ଉ : ଏହି ତର୍କଦୋଷର ଅର୍ଥ ହେଲା ଯାହା ଅନୁମେୟ ନୁହେଁ । ସାଧାରଣତଃ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଐକାନ୍ତିକ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲେ କାରଣରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟରୁ କାରଣ ଅନୁମେୟ କରାଯାଏ । କାର୍ଯ୍ୟର ବିକଳ୍ପ କାରଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ସହ ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୋଇଥାଏ;

ଯଥା– ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ ଆଲୁଅ ଅଛି ।
ଆଲୁଅ ଅଛି ।
∴ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

୪୭ । ବହୁ ପ୍ରଶ୍ନମୂଳକ ତର୍କଦୋଷ (Fallacy of Many Questions) :

ଉ : ପ୍ରତିପକ୍ଷଠାରୁ ହଁ କି ନାହିଁ ଉତ୍ତର ପାଇବାର ସର୍ତ୍ତ ରଖି ଏକାଧିକ ଉତ୍ତର ଉପଯୋଗୀ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ଏହି ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

୧ । ତୁମେ ତୁମ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବାଡ଼େଇବା ଛାଡ଼ିଲଣି କି ?

୨ । ତୁମେ ମଦ ଖାଇବା ଛାଡ଼ିଲଣି କି ?

୩ । ଗାନ୍ଧୀ, ଗୋପବନ୍ଧୁ, ନେହରୁ, ଟାଗୋର ଏମାନେ କ'ଣ ସାମ୍ୟବାଦୀ କି ?

UNIT – III

୩

ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କବାକ୍ୟ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କୁ ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଜନକ କୁହାଯାଏ।
- ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଆଧୁନିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଦଣ୍ଡାୟମାନ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ସଂଶୋଧିତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଂସ୍କରଣ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ।
- ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଯୁକ୍ତିର ଆକାରଗତ ବୈଧତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଏ। ଯୁକ୍ତିର ଆକାର ବୁଝିବା ପାଇଁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉପାଦେୟ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟୟଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ।
- ଚିହ୍ନ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯଥା– ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୟଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ।
- ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ବୁଝାଏ।
- ସମସ୍ତ ଅକ୍ଷର ଧ୍ୱନିସୂଚକ ଚିହ୍ନ। eSikhya.in
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟୟନ ତର୍କବଚନୀୟ ନ୍ୟାୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରାରମ୍ଭ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ।

ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ :

- ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର।
- ଏଥିରେ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ ବଦଳରେ ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ।
- କଥିତ ଭାଷା ବଦଳରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ।
- ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ।
- ଏହି ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ହେତୁବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତଥ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ।
- ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର।
- ଗୋଟିଏ ଚଳର ବିନିମୟରେ ଯେକୌଣସି ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ।
- P, Q, R, S, X, Y, Z ଏମାନଙ୍କୁ ଚଳ କୁହାଯାଏ।

'ଖ-ବିଭାଗ' : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଟିପ୍ପଣୀ ଲେଖ ।

୧ । **ସତ୍ୟସାରଣୀ :**

ଉ : ସତ୍ୟସାରଣୀ ଗୋଟିଏ ତାର୍କିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣର ଉପାୟ ।

୨ । **ସତ୍ୟଫଳନ :**

ଉ : ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ୧ମଟିକୁ ୨ୟର ସତ୍ୟଫଳନ କୁହାଯାଏ ।

୩ । **ଟଟୋଲୋଜି ବା ପୁନଃରୁକ୍ତିକ :**

ଉ : ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯଦି ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସଂଯୁକ୍ତ ତର୍କବାକ୍ୟର ସତ୍ୟ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ଏହାକୁ ପ୍ରମାଣସିଦ୍ଧ ପୁନଃରୁକ୍ତିକ କୁହାଯାଏ ।

୪ । **ବିରୁଦ୍ଧ :**

ଉ : ସଂପୃକ୍ତ ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଯଦି ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ ଏକ ସତ୍ୟଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ତେବେ ଏହାକୁ ଏକ ପ୍ରମାଣ ବିରୁଦ୍ଧ ବା ବିରୁଦ୍ଧ ତର୍କ କୁହାଯାଏ।

୫ । **ସଂଯୋଜକ କ୍ରିୟା :**

ଉ : ଯେଉଁ ଫଳନରେ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ ସାରଣୀର ମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମିଥ୍ୟା ହୁଏ, ତାକୁ ସଂଯୋଜକ ଫଳନ କୁହାଯାଏ। ସଂଯୋଜକ ଫଳନର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦୦।

୬ । **ବିଯୋଜକ କ୍ରିୟା :**

ଉ : ଅନ୍ତତଃ ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ବିକଳ୍ପ ମିଥ୍ୟା ହେଲେ ବିଯୋଜକ ତର୍କବଚନଟି ମିଥ୍ୟା ହେବ।

୭ । **ବୈକଳ୍ପିକ କ୍ରିୟା :**

ଉ : ଅନ୍ତତଃ ପକ୍ଷେ ଗୋଟିଏ ବିକଳ୍ପ ସତ୍ୟ ହେଲେ ବୈକଳ୍ପିକ ତର୍କବଚନଟି ସତ୍ୟ ହୁଏ।

୮ । **ସମତୁଲ୍ୟତା :**

ଉ : ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ଏବଂ ମିଥ୍ୟା ହେଉଥିଲେ ଦୁଇଟିକୁ ସମତୁଲ୍ୟ କୁହାଯାଏ। ସମତୁଲ୍ୟ ଫଳନର ସତ୍ୟ ସାରଣୀର ମୂଲ୍ୟ ୧୦୦୧।

୯ । **ଆପାଦକ ଫଳନ :**

ଉ : ଆପାଦକ ଫଳନର ଆକାର ହେଉଛି ଯଦି କ ତେବେ ଖ। ଏହାକୁ ହୁଏତ କ ମିଥ୍ୟା କିମ୍ବା ଖ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଅର୍ଥ କରାଯାଏ। କାରଣ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ସର୍ବନିମ୍ନ ସର୍ତ୍ତ। ଏହା ସର୍ତ୍ତମୂଳକ ଫଳନ। ଏହାର ମୂଲ୍ୟ ହେଉଛି ୧୦୧୧। ଅନୁଗ ଏବଂ ପୂର୍ବଗ ଏହାର ଦୁଇଟି ଅଂଶ।

୧୦ । **ସଂଯୋଜକ କ୍ରିୟା :**

ଉ : ଯେଉଁ କ୍ରିୟାରେ ଉଭୟ ଚଳର ମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ଥାଏ, ସେହି ଜାଗାରେ ସତ୍ୟ ସାରଣୀୟ ମୂଲ୍ୟ ସତ୍ୟ ହେବ। ଅନ୍ୟସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମୂଲ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହେବ।

UNIT – IV & V

୪

ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି, କ୍ରମ, ତନ୍ତ୍ର, ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ, ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନ, ନିଷ୍କାମ କର୍ମ

eSikhya.in

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- କେତେକ ଅନୁରୂପ ଘଟଣାବଳୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହେବା ଆରୋହାନୁମାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

'ଖ-ବିଭାଗ' : ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

(A) ନିମ୍ନଲିଖିତ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ୨/୩ଟି ବାକ୍ୟରେ ଲେଖ।

୧। ଟିପ୍ପଣୀ ଲେଖ – ନିରସନ ନିୟମାବଳୀ।

ଉ : ଯେଉଁ ମୌଳିକ ସୂତ୍ର ସାହାଯ୍ୟରେ ଅବାନ୍ତର ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକର ନିରାକରଣ କରାଯାଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ନିରୂପଣ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ନିରସନ ନିୟମାବଳୀ କୁହାଯାଏ।

୨। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ଉଦାହରଣ।

ଉ :

ପୂର୍ବଗାମୀ	ଅନୁଗାମୀ
କ ଖ ଗ	ଖ ପ ଫ
କ ଚ ଛ	ଖ ବ ଭ
କ ଢ ଟ	ଖ ଟ ଠ

∴ କ ଖ ର କାରଣ କିମ୍ବା ଖ କର କାର୍ଯ୍ୟ।

୩। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ଉତ୍କର୍ଷ।

(କ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗକ୍ଷେତ୍ର ବ୍ୟାପକ

(ଖ) ଏହି ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା କାର୍ଯ୍ୟରୁ କାରଣ ଏବଂ କାରଣରୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯିବାକୁ ହୋଇଥାଏ।

(ଗ) ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି ପ୍ରକଳ୍ପ ରଚନା କରେ।

୪। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ।

ଉ : (କ) ଏହା ଏକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି।

(ଖ) ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ଏକଧା ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ।

(ଗ) ଏହାକୁ ଆବିଷ୍କାର ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ।

୫। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିର ଅପକାରିତା

ଉ : (କ) ଏଥିରେ ବହୁକାରଣ ଦୋଷ ଥାଏ।

(ଖ) ଏହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ।

(ଗ) ଏହା କାରଣ ଓ ସହକାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବାରେ ଅସମର୍ଥ ଅଟେ।

୬। ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ମୂର୍ତ୍ତ ଉଦାହରଣ।

ଉ : ଆଲୁଅ ଥିଲେ ଘରର ଜିନିଷସବୁ ଦେଖାଯାଏ। ଆଲୋକର ଭିତ୍ତି ପରେ କୋଠରିର ସବୁ ଜିନିଷପତ୍ର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ। ତେଣୁ ଆଲୋକ ହିଁ ଜିନିଷପତ୍ର ଦେଖାଯିବାର କାରଣ।

୭ । **ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ବୈଶିଷ୍ୟ।**

ଉ : (କ) ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିକୁ ଏକଧା ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ।

(ଖ) ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି।

(ଗ) ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିକୁ ପ୍ରମାଣ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ।

୮ । **ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ଉତ୍କର୍ଷ।**

ଉ : (କ) ଏହି ପଦ୍ଧତିରେ ଦୁଇଟି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି।

(ଖ) ଏହି ପଦ୍ଧତିକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ରୀତିରେ ପରୀକ୍ଷାଗାରରେ ଉପଯୁକ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଭିତରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ।

(ଗ) ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ଲବ୍ଧ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ସତ୍ୟତା ଅଧିକ ନିର୍ଭରଯୋଗ୍ୟ।

୯ । **ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ଅପକର୍ଷ।**

ଉ : (କ) ଏହି ପଦ୍ଧତି ବହୁକାରଣବାଦ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ।

(ଖ) ଏହି ପଦ୍ଧତି କାରଣ ଓ ଉପକାରଣ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଇବାରେ ଅସମର୍ଥ ହୁଏ।

(ଗ) ଏଥିରେ କାକତାଳୀୟ ଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ।

୧୦ । **ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିର ବୈଶିଷ୍ୟ।**

ଉ : (କ) ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ ଦ୍ୱିଧାନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି କୁହାଯାଏ।

(ଖ) ଏହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି।

(ଗ) ଏହା ଏକ ପ୍ରମାଣ ପଦ୍ଧତି।

ଉତ୍କର୍ଷ : (କ) ସଂଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତିକୁ ପରୀକ୍ଷଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ।

(ଖ) ଏହି ପଦ୍ଧତି ବହୁକାରଣଜନିତ ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ।

(ଗ) ଏହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ।

୧୧ । **ସହଚାରୀ ପଦ୍ଧତିର ମୂର୍ତ୍ତ ଉଦାହରଣ।**

ଉ : ସମାଜରେ ଶିକ୍ଷାର ପରିସର ବ୍ୟାପକ ହେଲେ ଶିକ୍ଷିତ ସଂଖ୍ୟା ବୃଦ୍ଧି ପାଏ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାର ପରିସର ସଙ୍କୁଚିତ ହେଲେ ଶିକ୍ଷିତ ସଂଖ୍ୟା କମିଯାଏ। ସୁତରାଂ ଶିକ୍ଷା ଓ ସାକ୍ଷରତା କାର୍ଯ୍ୟ କାରଣ ସମ୍ପର୍କର ଆବଦ୍ଧ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ।

୧୨ । **ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିରେ ମିଲ୍‌ଙ୍କ ଉକ୍ତି ।**

ଉ : କୌଣସି ପ୍ରଦତ୍ତ ଘଟଣାର ଯେଉଁ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ପୂର୍ବଗାମୀ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ଆରୋହାନୁମାନ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ବରୁ ଜଣାଯାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବାଦ୍ ଦେଲେ ଯାହା ଅବଶିଷ୍ଟ ରହେ ତାହା ଅବଶିଷ୍ଟ ପୂର୍ବଗାମୀ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ।

ଉଦାହରଣ– ଗୀତା ୩ଟି ଜିନିଷ ପାଇଁ ଟ.୧୫.୦୦ ଦେଲା। ଦୁଇଟି ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ ଟ.୫. ଓ ଟ.୬। ତେବେ ୩ୟ ଜିନିଷର ମୂଲ୍ୟ ଟ.୪।

୧୩। ବିଜ୍ଞାନ କ'ଣ ?

ଉ : ଇଂରାଜୀ ଶବ୍ଦ ସାଇନ୍ସ ଲାଟିନ୍ ଶବ୍ଦ ସାଇନ୍‌ଟିଆରୁ ଆନୀତ। ଏହାର ଆକ୍ଷରିକ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଜାଣିବା। ଅର୍ଥାତ୍ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ମାଧ୍ୟମରେ ବାସ୍ତବ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବା। ପ୍ରକୃତିର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଭାଗ ସମ୍ପର୍କରେ ସୁସଂହତ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣକୁ ବିଜ୍ଞାନ କୁହାଯାଏ।

୧୪। ବିଜ୍ଞାନର ପଦ୍ଧତି।

ଉ : ବିଜ୍ଞାନର ପଦ୍ଧତି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

୧। ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଓ ସମସ୍ୟାର ସ୍ଥିତି ଉପଲବ୍ଧି

୨। ପ୍ରକଳ୍ପ ପ୍ରଣୟନ

୩। ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ଓ ପ୍ରକଳ୍ପର ଯଥାଯଥ ପରିବର୍ତ୍ତନ

୪। ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିଃସରଣ

୫। ସମର୍ଥନ ଓ ଦୃଢ଼ୀକରଣ

୧୫। ବିଜ୍ଞାନର ପ୍ରକାରଭେଦ।

ଉ : ଏହା ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

୧। ଆଦର୍ଶଭିତ୍ତିକ ବିଜ୍ଞାନ

୨। ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ

୩। ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ

୪। ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ ବିଜ୍ଞାନ

୧୬। ତନ୍ତ୍ର

ଉ : କ୍ରମାନୁବଦ୍ଧ ତଥ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ। ବସ୍ତୁକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ରଖିବା ବା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରିବାର ରୀତି ହେଉଛି କ୍ରମ ଏବଂ ଏହାର ଫଳ ହେଉଛି ତନ୍ତ୍ର। ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗ ବା ଅଂଶ ମଧ୍ୟରେ ସଂହତି ରକ୍ଷା କରିବା ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

(B) ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ :

୧। ତନ୍ତ୍ର ଓ କ୍ରମ :

ଉ : କ୍ରମାନୁବଦ୍ଧ ତଥ୍ୟାବଳୀକୁ ତନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ। ବସ୍ତୁକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ରଖିବା ରୀତି ହେଉଛି କ୍ରମ ଏବଂ ତାହାର ଫଳ ହେଉଛି ତନ୍ତ୍ର। ବୈଜ୍ଞାନିକ ତନ୍ତ୍ର ଏକ ଅବରୋହତନ୍ତ୍ର। ଏହା ଏକ ନିୟମ ସମଷ୍ଟିକୁ ଆବିଷ୍କାର କରେ, ଯାହା ସମଜାତୀୟ ଅଗଣିତ ତଥ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହୋଇଥାଏ। ଅବରୋହତନ୍ତ୍ର ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅଶୁଦ୍ଧ।

ବସ୍ତୁକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଭାବେ ରଖିବା ନୀତି ହେଉଛି କ୍ରମ। ଏହି କ୍ରମଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରର ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ଅବକାଶ ଦେଇଥାଏ। ସାଧାରଣତଃ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଚାରୋଟି କ୍ରମକୁ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଏ। ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା–

୧। ଶ୍ରେଣୀକରଣଭିତ୍ତିକ କ୍ରମ

୨। କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ କ୍ରମ

୩। ଗାଣିତିକ କ୍ରମ

୪। ତାତ୍ତ୍ୱିକ କ୍ରମ

୨। ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ ଓ ଆଦର୍ଶ ବିଜ୍ଞାନ।

ଉ : ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ ଯୁକ୍ତିର ଆକାର ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ, ତାହାକୁ ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ କୁହାଯାଏ। ଆଦର୍ଶଭିତ୍ତିକ ବିଜ୍ଞାନ ଆକାରନିଷ୍ଠ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ। ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ର ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନ। ଜ୍ୟାମିତିରେ କୌଣସି ଅଙ୍କନକୁ ତ୍ରିଭୁଜ ଆଖ୍ୟା ଦେବାର ଅର୍ଥ ହେଲା ତାହାର ତିନୋଟି କୋଣ ସହିତ ରହିବା ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ। ଏହାର ଆକାରରୁ ତ୍ରିଭୁଜର ଜ୍ଞାନ ଆସିଥାଏ।

ଆକାରନିଷ୍ଠ ବିଜ୍ଞାନଗୁଡ଼ିକ ଅବରୋହାତ୍ମକ। ଏଗୁଡ଼ିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ଆରମ୍ଭ ନ କରି ଏକ ସ୍ୱାଭାବିକ ସତ୍ୟ ବା ମୌଳିକ ରୂପେ ଗୃହୀତ ଏକ ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଏହାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ।

ଯେଉଁ ବିଜ୍ଞାନ ଏକ ଆଦର୍ଶ, ନୀତି ବା ମାନକୁ ଦୃଷ୍ଟିରେ ରଖି ନିଜ ପରିସରଭୁକ୍ତ ତଥ୍ୟାବଳୀର ଯଥାଯଥ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରେ, ତାହାକୁ ଆଦର୍ଶଭିତ୍ତିକ ବିଜ୍ଞାନ କୁହାଯାଏ। କ'ଣ କରିବା ଉଚିତ, କ'ଣ ନ କରିବା ଉଚିତ ଏସବୁ କଥା ବିଜ୍ଞାନର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ଆଲୋଚନା ହୋଇଥାଏ। ନୀତିଶାସ୍ତ୍ର ମଣିଷର ଚରିତ୍ର ଓ ବ୍ୟବହାରର ମୂଲ୍ୟାଙ୍କନ କରି ତାହା ଭଲ କି ମନ୍ଦ ବ୍ୟକ୍ତ କରେ।

ପ୍ର୩। ବିଶ୍ଳେଷଣ ଓ ସଂଯୁକ୍ତକରଣ।

ଉ : ବିଶ୍ଳେଷଣର ଅର୍ଥ ହେଲା ଏକ ଜଟିଳ ବିଷୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରି ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ଦର୍ଶାଇବା। କୌଣସି ଘଟଣାକୁ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କୁହାଯାଏ। କୌଣସି ଘଟଣାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣରେ ଆମେ ଘଟଣା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ଉପକାରଣଗୁଡ଼ିକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ପରୀକ୍ଷା କରିଥାଉ। ଘଟଣାର ସ୍ୱରୂପକୁ ଜାଣିବାରେ ଏହା ଏକ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପାୟ। ଗଛଗଛର ବୃଦ୍ଧି ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ମୃତ୍ତିକା, ଜଳ, ପରିବେଶ, ଆଲୋକ ଆଦିର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି।

କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ଘଟଣାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ସର୍ବଦା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାଏ। ଅର୍ଥାତ୍ ଆମର ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ୍ ବା ତାହାର ସ୍ୱରୂପ ଜାଣିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ। ତେଣୁ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଆମେ ତାହା ହାସଲ କରିଥାଉ। କାର୍ଯ୍ୟ ଓ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସଂଯୋଗକାରୀ ବସ୍ତୁ ରହିଥାଆନ୍ତି। ସେହି ସଂଯୋଗକାରୀ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱରୂପ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଜାଣିବା ହିଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

୪। ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି ଓ ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି।

ଉ : "ତଦନ୍ତ କରାଯାଉଥିବା ଘଟଣାର ଦୁଇ ବା ତତୋଽଧିକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଅବସ୍ଥା ସାଧାରଣ ରହେ, ତେବେ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା ଯୋଗୁଁ ସବୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଐକ୍ୟ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ ତାହା ଉକ୍ତ ଘଟଣାର କାରଣ ବା କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଥାଏ; ଯଥା–

ପୂର୍ବଗାମୀ	ପରଗାମୀ
କ ଖ ଘ	ଖ ପ ଫ
କ ଚ ଛ	ଖ ବ ଭ
କ ଜ ଝ	ଖ ଟ ପ

∴ କ ଖ ର କାରଣ।

ଯଦି କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ତଦନ୍ତାଧୀନ ଘଟଣାଟି ଘଟୁଥାଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଏହା ଘଟୁ ନ ଥାଏ ଓ ସେହି ଉଦାହରଣଦ୍ୱୟରେ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଘଟଣା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ସର୍ବତୋଭାବେ ସମାନ ରହେ ଏବଂ ସେହି ଘଟଣାଟି କେବଳ ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଯେଉଁ ଘଟଣା ଯୋଗୁଁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ୱୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ତଦନ୍ତାଧୀନ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ବା କାରଣର ଏକ ଅଂଶ; ଯଥା–

ପୂର୍ବଗାମୀ	ଅନୁଗାମୀ
କ ଖ ଗ	ପ ଫ ବ
ଖ ଗ	ଫ ବ

∴ କ ପ ର କାରଣ।

୫ । ଅବରୋହମୂଳକ ଓ ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ।

ଉ : ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତିର ଅଂଶବିଶେଷ। ଏହା ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତିକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାଏ। ଉଚ୍ଚତର ସତ୍ୟ ଏବଂ ନିୟମରୁ ଆହୁରି ଅନେକ ନିମ୍ନସ୍ତରର ନିୟମ ମଧ୍ୟ ନିଃସୃତ ହୋଇଥାଏ। ଏହିପରିଭାବରେ ଏକ ନିୟମ ତନ୍ତ୍ର ଗଠିତ ହୋଇଥାଏ। ତେଣୁ ଘଟଣା ସହିତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଆମେ ଯେପରି ଏକ ଉଚ୍ଚତର ନିୟମରେ ଉପନୀତ ହେଉ, ସେହିପରି ଉଚ୍ଚତର ନିୟମରୁ ଅନ୍ୟ ନିୟମଗୁଡ଼ିକୁ ନିଃସୃତ କରି ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ କରାଯାଇପାରେ।

ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନରେ ଆମେ ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ ନ କରି ଘଟଣାଟିକୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଘଟଣା ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କରିଥାଉ। ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଟି ସର୍ବଦା ସମ୍ଭାବନାମୂଳକ ହୋଇଥାଏ। ପୁଅଟି ଦୀର୍ଘ ହେବାର କାରଣ ଦର୍ଶାଇବାକୁ ଯାଇ ଆମେ ତାହାର ବାପା ଦୀର୍ଘକାୟ ବୋଲି କହିଥାଉ। ଏହା ଏକ ବଂଶ ପରମ୍ପରାର ଗୁଣ ହେଲେ ବି ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଠିକ୍ ହୋଇ ନ ଥାଏ, ତେଣୁ ବାପା, ମାଆ ଦୀର୍ଘକାୟ ହୋଇଥିଲେ ପୁତ୍ର କନ୍ୟା ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ଦୀର୍ଘକାୟ ହେବାର ସମ୍ଭାବନା ସର୍ବଦା ଫଳବତୀ ହୁଏ ନାହିଁ।

୬ । ପକ୍ଷଧର୍ମତା ଓ ଲିଙ୍ଗ ପରାମର୍ଶ।

ଉ : ଯୁକ୍ତି ପାଇଁ ବ୍ୟାପ୍ତି ବ୍ୟତୀତ ପକ୍ଷଧର୍ମତା ଆବଶ୍ୟକ। ପ୍ରଥମେ ଆମେ ପର୍ବତରେ ଧୂମ ଥିବାର ଦେଖୁ। ଏହି ଧୂମକୁ ହେତୁ ବା ଲିଙ୍ଗ କୁହାଯାଏ। ଯେଉଁଠାରେ ଧୂମ ଥିବାର ଜଣାଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ପର୍ବତକୁ ପକ୍ଷ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ପକ୍ଷରେ ହେତୁ ଥିବାର ଜ୍ଞାନକୁ ପକ୍ଷଧର୍ମତା କୁହାଯାଏ। ବ୍ୟାପ୍ତିବିଶିଷ୍ଟ ପକ୍ଷଧର୍ମତା ଜ୍ଞାନକୁ ପରାମର୍ଶ କୁହାଯାଏ। ପରାମର୍ଶଜନିତ ଜ୍ଞାନ ହିଁ ଅନୁମାନ ବା ଯୁକ୍ତି।

ପକ୍ଷଧର୍ମତା ବା ବ୍ୟାପ୍ତି ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଆମେ ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରୁ। ନିଆଁକୁ ସାଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ। ଏହାକୁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନପଦ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇଛି। ହେତୁ ଓ ସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଆଁ ଓ ଧୂଆଁ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ନିୟତ, ନିରୁପାଧିକ ସମ୍ପର୍କକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଆମେ ପକ୍ଷ ବା ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରୁ । ଲିଙ୍ଗ ପରାମର୍ଶଦ୍ୱାରା ପକ୍ଷ, ହେତୁ ଓ ସାଧ୍ୟକୁ ସୂତ୍ରବଦ୍ଧ କରି ଶେଷରେ ପକ୍ଷ ଓ ସାଧ୍ୟର ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଏ। ଲିଙ୍ଗ ପରାମର୍ଶଦ୍ୱାରା ହିଁ ଆମେ ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ବିଦ୍ୟମାନ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରିଥାଉ।

୭ । ସ୍ୱାର୍ଥ ଓ ପରାର୍ଥ ଅନୁମାନ ।

ଉ : ନିଜର ଜ୍ଞାନ ପ୍ରସାରଣ ନିମିତ୍ତ ଅନୁମାନକୁ ସ୍ୱାର୍ଥ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ। ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଅନୁମାନ ମାଧ୍ୟମରେ ଜ୍ଞାନ ହାସଲ କରିଥାଏ।

ପର୍ବତରେ ଧୂଆଁ ଅଛି।

ସମସ୍ତ ଧୂଆଁଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ବହ୍ନିମାନ।

∴ ପର୍ବତର ମଧ ନିଆଁ ଅଛି।

eSikhya.in

ଏଠାରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଚିନ୍ତନ ଗୋଟିଏ ଦିଗରୁ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦିଗକୁ ଗତି କରିଥାଏ। ଏ ପ୍ରକାର ଅନୁମାନ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱୀୟ ଅଟେ। ନ୍ୟାୟୟିକମାନେ ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି। ସେମାନେ ଅନୁମାନକୁ ଯୁକ୍ତି ଆକାରରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିଅଛନ୍ତି। ଅନୁମାନ ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ ତାକୁ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।

ପରାର୍ଥ ଅନୁମାନ : ଆମର ଅନୁଭୂତିରୁ ହିଁ ଅନୁମାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ। ଏହି ଅନୁମାନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନ ହୋଇ ବ୍ୟାପକ ହେବା ଉଚିତ। ତେଣୁ ଅନୁମାନକୁ ଯୁକ୍ତି ଆକାରରେ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନା କରିବା ଉଚିତ। ନିଜର ଲବ୍ଧଜ୍ଞାନକୁ ଯୁକ୍ତି ଆକାରରେ ଅନ୍ୟ ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପନ ନିମିତ୍ତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅନୁମାନକୁ ପରାର୍ଥ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ। ଏହାଦ୍ୱାରା ହେତୁବାକ୍ୟରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତଟି ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଭାବେ ନିଃସୃତ ହୋଇଛି ବୋଲି ଆମେ ଅନ୍ୟ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରିପାରିବା। ପରାର୍ଥ ଅନୁମାନକୁ ପଞ୍ଚବ୍ୟୟବୀ ନ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ।

୧ । ପର୍ବତ ବହ୍ନିଯୁକ୍ତ – ପ୍ରତିଜ୍ଞା

୨ । କାରଣ ପର୍ବତରେ ଧୂଆଁ ଅଛି – ହେତୁ

୩ । ଯେଉଁଠି ଧୂଆଁ ସେଇଠି ନିଆଁ – ଉଦାହରଣ

୪ । ଏହି ପର୍ବତରେ ଧୂଆଁ ଅଛି – ଉପନୟ

୫ । ଏହି ପର୍ବତରେ ନିଆଁ ଅଛି – ନିଗମନ

୮ । ପୂର୍ବବତ୍ ଓ ଶେଷବତ୍ ଅନୁମାନ :

ଉ : ପୂର୍ବବତ୍ ଅନୁମାନରେ ବ୍ୟାପ୍ତି କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ। କାରଣକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି କାର୍ଯ୍ୟର ଭବିଷ୍ୟତ ସଂଘଟନ ଅନୁମାନ କରିବାକୁ ପୂର୍ବବତ୍ ଅନୁମାନ କୁହାଯାଏ; ଯଥା– ଜୟୀକୁ ଦେଖି ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଆଜିର ନାଟକ ବଢ଼ିଆ ହେବ।

ଶେଷବତ୍ ଅନୁମାନରେ ବ୍ୟାପ୍ତି ମଧ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ। କାର୍ଯ୍ୟକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି କାରଣର ଅତୀତ ସଂଘଟନ ଅନୁମାନ କରାଯାଏ; ଯଥା– ସକାଳେ ରାସ୍ତା ଓଦା ହୋଇଥିବାର ଦେଖି ଗତ ରାତିରେ ବର୍ଷା ହୋଇଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ।

୯ । କେବଳ ବ୍ୟତିରେକୀ ଓ ଅନ୍ୱୟ ବ୍ୟତିରେକୀ :

ଉ : କେବଳ ବ୍ୟତିରେକୀ କ୍ଷେତ୍ରରେ ହେତୁ ଓ ସାଧ୍ୟର କେବଳ ବ୍ୟତିରେକ ବା ଅଭାବାତ୍ମକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ। ସାଧ୍ୟପଦ ଓ ହେତୁପଦ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ନଞର୍ଥକ ସମ୍ବନ୍ଧ ବିଦ୍ୟମାନ; ଯଥା–

କୌଣସି ଲୋକ ମଦୁଆ ନୁହନ୍ତି।

ରାମ ଜଣେ ମଣିଷ।

∴ ରାମ ମଦୁଆ ନୁହେଁ।

ଅନ୍ୱୟ ବ୍ୟତିରେକ ଅନୁମାନରେ ବ୍ୟାପ୍ତି ଉଭୟ ଅନ୍ୱୟ ଓ ବ୍ୟତିରେକ ଅର୍ଥାତ ଭାବ ଓ ଅଭାବ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ; ଯଥା–

୧ । ସବୁ ଲୋକ ମରଣଶୀଳ।

ରାମ ଜଣେ ଲୋକ।

∴ ରାମ ମରଣଶୀଳ।

୨ । କୌଣସି ଲୋକ ଭଲ ନୁହନ୍ତି।

ରାମ ଜଣେ ଲୋକ।

∴ ରାମ ମଧ୍ୟ ଭଲ ନୁହେଁ।

୧୦। ସମବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ବିଷମ ବ୍ୟାପ୍ତି ।

ଉ : ଯେଉଁ ବ୍ୟାପ୍ତିରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକର ସମ୍ପର୍କ ନିରୁପାଧିକ, ତାକୁ ସମବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ। ଏଠାରେ ବ୍ୟାପ୍ତିର ସମ୍ପର୍କ ଉପାଧିଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ। କୌଣସି ସର୍ତ୍ତ ଅନୁସାରେ ନିଆଁ ଓ ଧୂଆଁ ସମ୍ପର୍କିତ ହୋଇ ନ ଥାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଯାହା ନିଆଁଯୁକ୍ତ ତାହା ଧୂଆଁଯୁକ୍ତ କହିବାରେ ନିଆଁ ଓ ଧୂଆଁ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟମାନ ସମ୍ପର୍କ ଉପାଧିଯୁକ୍ତ। ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଉଭୟ ଧୂଆଁ ଓ ନିଆଁ ସମବ୍ୟାପକ ହୋଇଥାଆନ୍ତି। ବ୍ୟାପ୍ତିର ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ସମବିସ୍ତୃତିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାହାକୁ ସମବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ।

ବ୍ୟାପ୍ତିର ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ସମବିସ୍ତୃତିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ ତାହାକୁ ବିଷମ ବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ। ଏଠାରେ ବ୍ୟାପ୍ୟର ସ୍ଥିତିରୁ ବ୍ୟାପକ ଅନୁମେୟ। ବିଷମ ବ୍ୟାପ୍ତି କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଆଁ ଓ ଧୂଆଁର ସମ୍ପର୍କ ସ୍ୱାଭାବିକ ସମ୍ପର୍କ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ। ଏଠାରେ ନିଆଁର ବ୍ୟାପ୍ତି ଧୂଆଁ ଅପେକ୍ଷା ବ୍ୟାପକ। ତେଣୁ ଧୂଆଁଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ବହ୍ନିମାନ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ; କିନ୍ତୁ ନିଆଁଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଧୂଆଁଯୁକ୍ତ ହୋଇ ନ ପାରେ।

UNIT – I

୧

ଅନୁମାନ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- ଅନୁମାନଦ୍ୱାରା ଆମକୁ ଜ୍ଞାନ ମିଳିଥାଏ ।
- ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ଅନୁମାନଜନିତ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିଥାଉ ।

'ଗ-ବିଭାଗ' : ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

୧ । ସମବର୍ତ୍ତନ କାହାକୁ କହନ୍ତି, ଏହାର ନିୟମାବଳୀକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କର । A, E, I ଏବଂ O କୁ ସମବର୍ତ୍ତନ କର ।

ଉ : ଯେଉଁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ହେତୁବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟପଦକୁ ଯଥାକ୍ରମେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବିଧେୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଦ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ହେତୁବାକ୍ୟର ନିହିତାର୍ଥକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ସମବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ ।

ସମବର୍ତ୍ତନରେ ହେତୁବାକ୍ୟକୁ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ଓ ତାହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ସମବର୍ତ୍ତିତ କୁହାଯାଏ ।

ନିୟମାବଳୀ :

୧ । ସମବର୍ତ୍ତନୀୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସମବର୍ତ୍ତିତରେ ବିଧେୟ ହେବ ଏବଂ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟର ବିଧେୟ ସମବର୍ତ୍ତିତରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବ ।

୨ । ଗୁଣ ସମାନ ରହିବ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦି ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ସଦର୍ଥକ ହେବ, ସମବର୍ତ୍ତିତ ସଦର୍ଥକ ହେବ ଏବଂ ଯଦି ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ନଞର୍ଥକ ହୁଏ ସମବର୍ତ୍ତିତ ନଞର୍ଥକ ହେବ)

୩ । ଯଦି ଗୋଟିଏ ପଦ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ, ସେ ସମବର୍ତ୍ତିତରେ ବ୍ୟାପ୍ୟ ହେବ ନାହିଁ ।

'ଆ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ :

ଆ– ସବୁ କ ଖ ଅଟେ – ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

ଇ – ∴ କେତେକ ଖ କ ଅଟେ – ସମବର୍ତ୍ତିତ ।

'ଆ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନରେ 'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରୂପେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେବା ଫଳରେ କୌଣସି ନିୟମ ଲଂଘନ କରାଯାଇ ନାହିଁ । ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଗୁଣ ଅପରିବର୍ତ୍ତନୀୟ ଅଛି ।

ତେଣୁ 'ଆ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି 'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟ ।

ଏଠାରେ ପରିମାଣ ଭିନ୍ନ ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ଅସରଳ ତର୍କବାକ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

'ଏ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ :

ଏ - କୌଣସି କ ଖ ନୁହେଁ – ତର୍କବାକ୍ୟ ।

ଏ - କୌଣସି ଖ କ ନୁହେଁ – ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ଏଠାରେ 'ଏ' ତର୍କବାକ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ନଞର୍ଥକ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି, ତେଣୁ ଏହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଭାବେ 'ଏ' ତର୍କବାକ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ କୌଣସି ନିୟମ ଲଂଘନ ହେବ ନାହିଁ । ଏଠାରେ ତର୍କବାକ୍ୟ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ପରିମାଣଗତ ସାମ୍ୟତା ଥିବାରୁ ଏହାକୁ ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ ।

ତେଣୁ 'ଏ' ତର୍କବଚନର ସମବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି ଏ ତର୍କବଚନ ।

'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ :

ଇ– କେତେକ କ ଖ ଅଟନ୍ତି – ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ।

ଇ– କେତେକ ଖ କ ଅଟନ୍ତି– ସମବର୍ତ୍ତିତ ।

'ଇ' ତର୍କବାକ୍ୟର ଉଭୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ବିଧେୟ ପଦ ଅବ୍ୟାପ୍ୟ। ତେଣୁ ଇ ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତିତ ଇ ହେବ। ଏଥିରେ ଉଭୟ ସମବର୍ତ୍ତନୀୟ ଓ ସମବର୍ତ୍ତିତର ପରିମାଣଗତ ସାମ୍ୟତା ଥିବାରୁ ଏ ପ୍ରକାର ସମବର୍ତ୍ତନକୁ ସରଳ ସମବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ।

'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟ : 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟର ବିଧେୟପଦ ବ୍ୟାପ୍ତ ଅଟେ ଏବଂ ଏହାର ସମବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।

ଓ – କେତେକ ଖ ନୁହେଁ।

ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିୟମତଃ ଏକ ନଞର୍ଥକ ତର୍କବାକ୍ୟ ହେବ। ତଦ୍ୱାରା ସମବର୍ତ୍ତନୀୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟପଦ, ଯାହା ସମବର୍ତ୍ତନୀୟରେ ଅବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଛି, ତାହା ସମବର୍ତ୍ତିତରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେବ। କାରଣ ନଞର୍ଥକ ତର୍କବାକ୍ୟର ବିଧେୟପଦ ବ୍ୟାପ୍ତ ଅଟେ। ଏହାଦ୍ୱାରା ସମବର୍ତ୍ତନର ୪ର୍ଥ ନିୟମ ଲଂଘନ ହେବ ଏବଂ ତର୍କଦୋଷ ମିଳିବ। ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟଟି 'ଓ' ବା 'ଏ' ତର୍କବାକ୍ୟରେ ସମବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ। ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରମାଣିତ ହେଲା ଯେ 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟର ସମବର୍ତ୍ତନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।

୨ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଏହାର ନିୟମାବଳୀକୁ ଆଲୋଚନା କରି A, E, I, O ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କର ?

ଉ : ଯେଉଁ ଅବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନରେ ହେତୁବାକ୍ୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭାବରେ ଏବଂ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ପଦକୁ ବିରୁଦ୍ଧ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ କରାଯାଏ, ତାହାକୁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କୁହାଯାଏ। ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନରେ ହେତୁବାକ୍ୟକୁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତକୁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ କୁହାଯାଏ।

ସବୁ କ ଖ ଅଟେ- ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ। କୌଣସି କ ଖ- ନୁହେଁ- ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ।

ନିୟମାବଳୀ :

୧ । ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରେ ସମାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ।

୨ । ସମବର୍ତ୍ତନୀୟର ବିଧେୟର ବିରୁଦ୍ଧ ପଦ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରେ ବିଧେୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ।

୩ । ଗୁଣ ସମାନ ରହେ ନାହିଁ (ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ ସଦର୍ଥକ ହେଲେ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ ନଞର୍ଥକ ହୁଏ ଏବଂ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ ନଞର୍ଥକ ହେଲେ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ ସଦର୍ଥକ ହେବ।

୪ । ପରିମାଣ ସମାନ ରହେ (ଅର୍ଥାତ୍ ଯଦି ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ ସାମାନ୍ୟ ହୁଏ, ବ୍ୟବର୍ତ୍ତିତ ସାମାନ୍ୟ ହୁଏ ଏବଂ ଯଦି ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ ବିଶେଷ ହୁଏ, ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ ବିଶେଷ ହୁଏ।

'A' ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ :

A = ସମସ୍ତ 'କ' 'ଖ' ଅଟେ– ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ।

E = କୌଣସି 'କ' ଅ-ଖ– ନୁହେଁ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ।

ଏଠାରେ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର କୌଣସି ନିୟମ ଲଂଘନ କରାଯାଇ ନାହିଁ। ପ୍ରଥମତଃ, ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପଦ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରେ ସମାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ବିଧେୟର ବିରୁଦ୍ଧ ପଦ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରେ ବିଧେୟ ହୋଇଛି।

ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଗୁଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଲଗା ଅଟେ।

ତୃତୀୟତଃ, ଉଭୟ (ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ ଓ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ)ର ପରିମାଣ ସମାନ ଅଛି। ତେଣୁ A ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି E ତର୍କବାକ୍ୟ।

'E' ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ :

E = କୌଣସି 'କ' 'ଖ' ନୁହେଁ- ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ।

∴ A = ସବୁ 'କ' ଅ-ଖ ଅଟେ – ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ।

ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର କୌଣସି ନିୟମ ଲଂଘନ କରାଯାଇ ନାହିଁ।

ତେଣୁ E ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ A।

I ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ :

I = କେତେକ କ ଖ ଅଟେ– ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ

∴ O = କେତେକ କ ଅ-ଖ ନୁହେଁ- ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ।

ଏଠାରେ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନର ସମସ୍ତ ନିୟମ ଯଥାରୀତି ଭାବରେ ପାଳନ କରାଯାଇଛି। ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଏକ ନିର୍ଭୁଲ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ଅଟେ। ଏଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତରେ ବିଧେୟ ପଦ ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟରେ ତାହା ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଦୋଷଯୁକ୍ତ ନୁହେଁ। କାରଣ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତର ବିଧେୟପଦ ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟରେ ବିଧେୟ ପଦର ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ। ଏଣୁ I ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ O ତର୍କବାକ୍ୟ।

O ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ :

O = କେତେକ କ ଖ ନୁହେଁ – ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନୀୟ

∴ I = କେତେକ କ ଅ-ଖ ଅଟେ – ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତିତ।

ଏହି ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନରେ ସମସ୍ତ ନିୟମ ପାଳନ କରାଯାଇଛି। ଏଣୁ 'ଓ' ତର୍କବାକ୍ୟର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ହେଉଛି I ତର୍କବାକ୍ୟ। ଏଣୁ ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଲୁ ଯେ–

A ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ E

E ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ A

I ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ O

O ର ବ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ I

୩ । **ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଏହାର ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ ବର୍ଣ୍ଣନା କର।**

ଉ : ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଏକ ବ୍ୟବହିତ ଅନୁମାନ, ଯାହାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏ।

ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ମତରେ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଏକ ପ୍ରକାର ଅନୁମାନ, ଯେଉଁଠି ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟର ନିହିତାର୍ଥରୁ ତୃତୀୟଟି ନିଃସୃତ ହୋଇଥାଏ। ଉଦାହରଣ–

ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ।

ସମସ୍ତ କବି ମନୁଷ୍ୟ।

∴ ସମସ୍ତ କବି ମରଣଶୀଳ।

ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଲକ୍ଷଣ :

(କ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ପଦଦ୍ୱାରା ଗଠିତ ତିନୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ।

(ଖ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୁଇଟି ହେତୁବାକ୍ୟର ସମନ୍ୱିତ ଅର୍ଥରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ।

(ଗ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେତୁବାକ୍ୟଦୁଇଟି ଉପରେ ନିର୍ଭରେ କରେ; ଯଥା–

ସବୁ ମଣିଷ ଭଲ ଅଟନ୍ତି।

ରାମ ଜଣେ ମଣିଷ।

∴ ରାମ ଭଲ ଅଟେ।

(ଘ) ଯଦି ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ ହୁଏ, ତେବେ ସେଥିରୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହେବା ଅସମ୍ଭବ; ଯଥା–

ସବୁ କାଉ କଳା।

ସବୁ କୁକୁର ବିଶ୍ୱାସୀ।

(ଙ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ବୈଧତା ତର୍କବାକ୍ୟଦ୍ୱୟର ସମର୍ଥନରୁ ମିଳିଥାଏ।

(ଚ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ଆକାରଗତ ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ।

(ଛ) ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେତୁବାକ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ବ୍ୟାପକତର ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ।

ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଗଠନ :

୧ । ପ୍ରତି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟି ମାତ୍ର ପଦ ଥାଏ।

୨ । ପ୍ରତି ପଦ ଦୁଇଥର ଲେଖାଏଁ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ।

୩ । ସେହି ପଦ ତିନୋଟି ହେଲା ମଧ୍ୟପଦ, ସାଧ୍ୟପଦ, ପକ୍ଷପଦ।

୪ । ପ୍ରତି ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିରେ ତିନୋଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଥାଏ।

ସେଥିରୁ ପ୍ରଥମ ଦୁଇଟିକୁ ତର୍କବାକ୍ୟ ଓ ଶେଷଟିକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୁହାଯାଏ।

ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ– ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ।

ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ କବି ଅଟନ୍ତି।

∴ ସମସ୍ତ କବି ମରଣଶୀଳ।

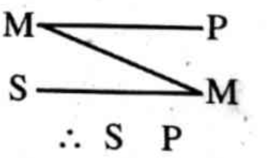

୫ । ତର୍କବାକ୍ୟ ଦୁଇଟିରୁ ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ବା ସାଧ୍ୟାବୟବ ଏବଂ ଅନ୍ୟଟି ହେଉଛି ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ବା ପକ୍ଷାବୟବ ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟର ସମର୍ଥନର ଉତ୍ପନ୍ନ ଫଳାଫଳକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୁହାଯାଏ। ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ–

ସବୁ ମଣିଷ ମରଣଶୀଳ।

ହରି ଜଣେ ମଣିଷ।

∴ ହରି ମରଣଶୀଳ।

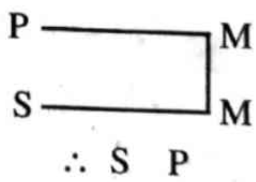

୬ । ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ପ୍ରଧାନପଦ ଓ ମଧ୍ୟପଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ। ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ଅପ୍ରଧାନ ପଦ ଓ ମଧ୍ୟପଦକୁ ନେଇ ଗଠିତ। ସିଦ୍ଧାନ୍ତର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ପକ୍ଷପଦ ଓ ବିଧେୟକୁ ସାଧ୍ୟପଦ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ସବୁ କ ଖ ଅଟନ୍ତି।

ସବୁ ଗ କ ଅଟନ୍ତି।

∴ ସବୁ ଗ ଖ ଅଟନ୍ତି।

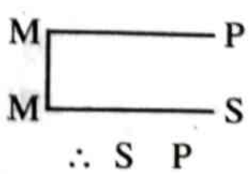

୪ । ସଂସ୍ଥାନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ? ସଂସ୍ଥାନର ଶ୍ରେଣୀକରଣକୁ ଆଲୋଚନା କର ।

ଉ : ସଂସ୍ଥାନ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ଏକ ଅଂଶବିଶେଷ; ଯାହାକି ହେତୁବାକ୍ୟଦ୍ୱୟରେ ହେତୁପଦର ଅବସ୍ଥିତିରୁ ଜଣାପଡ଼େ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ବିଚାର କଲେ ସଂସ୍ଥାନ ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ ।

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନ : ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦର ସ୍ଥାନ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୁଏ; ଯଥା–

ସବୁ ମନୁଷ୍ୟ ମରଣଶୀଳ ।
ରାମ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ।
∴ ରାମ ମରଣଶୀଳ ।

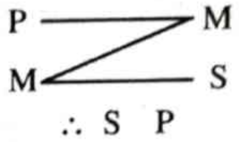

ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍ଥାନ : ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଉଦାହରଣ– ସମସ୍ତ ପକ୍ଷୀ ଦ୍ୱିପଦ ।
କୌଣସି ପଶୁ ଦ୍ୱିପଦ ନୁହେଁ ।
∴ କୌଣସି ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ନୁହେଁ ।

ତୃତୀୟ ସଂସ୍ଥାନ : ତୃତୀୟ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ ।
କେତେକ ଶିକ୍ଷକ ଖେଳାଳି ।
∴ କେତେକ ଖେଳାଳି ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ ।

ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନ : ଚତୁର୍ଥ ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ବିଧେୟ ଓ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

କୌଣସି ବିଲେଇ କୁକୁର ନୁହେଁ ।
କେତେକ କୁକୁର ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ।
∴ କେତେକ ଗୃହପାଳିତ ପଶୁ ବିଲେଇ ନୁହେଁ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଚାରିଗୋଟି ସଂସ୍ଥାନରେ ମଧ୍ୟପଦ ଏକ ତର୍କସମ୍ମତ କ୍ରମ ଅନୁସାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇଅଛି ।

୫ । ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କ ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନିୟମଟି ଆଲୋଚନା କର ।

ଉ : ବିବିଧ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧତା ପରୀକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ଆରିଷ୍ଟଟଲ ଗୋଟିଏ ମୌଳିକ ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରିଥିଲେ । ଏହି ମୌଳିକ ନିୟମଟି ସର୍ବାସ୍ତିନାସ୍ତି ନାମରେ ପରିଚିତ । ଏହି ସୂତ୍ରଟି ହେଲା "ଯାହା ଗୋଟିଏ ଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୁଏ, ତାହା ସେହି ଜାତି ଅନ୍ତର୍ଗତ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଉପଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇପାରେ ।" ଉଦାହରଣ–

ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷକ ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି ।
ଗୋପାଳ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ।
∴ ଗୋପାଳ ପଣ୍ଡିତ ଅଟନ୍ତି ।

ଅଥବା– କୌଣସି ସାଧୁ ନିଷ୍ଠୁର ନୁହନ୍ତି।

ବଳରାମ ଜଣେ ସାଧୁ ଅଟନ୍ତି।

∴ ବଳରାମ ଦାସ ନିଷ୍ଠୁର ନୁହନ୍ତି।

ଏହାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଯେଉଁ ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଉପସ୍ଥାପିତ ହେବ ତାହା ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷଭାବେ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ହେଉଥିବାରୁ ପ୍ରଥମ ସଂସ୍ଥାନକୁ ଆରିଷ୍ଟଟଲ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ସଂସ୍ଥାନ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି।

ଉପରୋକ୍ତ ମୌଳିକ ସୂତ୍ରକୁ ତିନିଗୋଟି ବାକ୍ୟରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇପାରେ।

୧। ଯେଉଁ ଧର୍ମ ଗୋଟିଏ ଜାତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ସମସ୍ତଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେଉଥିବ।

୨। କୌଣସି ଏକ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଉପଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେବ।

୩। ସେହି ଧର୍ମ ଉକ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଉପଜାତି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସ୍ୱୀକୃତ ବା ଅସ୍ୱୀକୃତ ହେବ।

ଉଦାହରଣସ୍ୱରୂପ– ସବୁ ଗାଈ ଚତୁଷ୍ପଦୀ।

କଜଳା ଗୋଟିଏ ଗାଈ।

∴ କଜଳା ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଅଟେ।

ଏଠାରେ ସବୁ ଗାଈ ପାଇଁ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଧର୍ମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି। କଜଳା ଯେହେତୁ ଏକ ଗାଈ, ତା'ପାଇଁ ଚତୁଷ୍ପଦୀ ଧର୍ମକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି।

କୌଣସି ରାଜନୀତିଜ୍ଞ ସଚ୍ଚୋଟ ନୁହନ୍ତି।

ରାଜୁ ଜଣେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ।

∴ ରାଜୁ ସଚ୍ଚୋଟ ନୁହେଁ।

ଏଠାରେ 'ସଚ୍ଚୋଟ' ଧର୍ମକୁ ସମସ୍ତ ରାଜନୀତିଜ୍ଞମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି। ଯେହେତୁ ରାଜୁ ଜଣେ ରାଜନୀତିଜ୍ଞ, ତା' ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସଚ୍ଚୋଟ ଧର୍ମକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି। ଉପରୋକ୍ତ ବିଶ୍ଳେଷଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦର୍ଶାଯିବ ଯେ–

୧। ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ହେବ, ଯେହେତୁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ଜାତିଠାରେ କୌଣସି ଧର୍ମର ସ୍ୱୀକୃତି ବା ଅସ୍ୱୀକୃତି ଘଟୁଛି।

୨। ଯୁକ୍ତିର ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସଦର୍ଥକ ତର୍କବାକ୍ୟ ହେବ, ଯେହେତୁ ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଜାତିର ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି।

❑❖❑

UNIT – II

୨

ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି, ତର୍କଦୋଷ, ଅବରୋହ ଓ ଆରୋହ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- **ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକାଧିକ ପ୍ରକାରର ତାକୁ ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।
- ମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–
  (କ) ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି ବା ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି।
  (ଖ) ମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି ବା ବୈକଳ୍ପିକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି।
  (ଗ) ମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ ଯୁକ୍ତି ବା ବିଯୋଜକ ନିରପେକ୍ଷ ଯୁକ୍ତି।
  (ଘ) କୂଟନ୍ୟାୟ ବା ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ।
- **ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ତିନୋଟିଯାକ ତର୍କବାକ୍ୟ ଏକ ପ୍ରକାରର ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ।
- ଅମିଶ୍ର ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି ୪ ପ୍ରକାରର; ଯଥା–
  (କ) ଅମିଶ୍ର ନିରପେକ୍ଷ
  (ଖ) ଅମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ
  (ଗ) ଅମିଶ୍ର ବୈକଳ୍ପିକ
  (ଘ) ଅମିଶ୍ର ବିଯୋଜକ
- **ମିଶ୍ର-ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି :** ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ସାଧ୍ୟାବୟବ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ, ପକ୍ଷାବୟବ ନିରପେକ୍ଷ ଏବଂ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ, ତାକୁ ମିଶ୍ର ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

  ବର୍ଷା ହେଲେ ମଞ୍ଜୁ କଲେଜ ଯିବନି।
  ବର୍ଷା ହେଉଛି।
  ∴ ମୁଁ କଲେଜ ଯିବିନି।

- **ନିୟମ–** ୧। ପକ୍ଷାବୟବରେ ପୂର୍ବଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନୁଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

  ୨। ପକ୍ଷାବୟବରେ ଅନୁଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୂର୍ବଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଠିକ୍ ନୁହେଁ।

'ଗ-ବିଭାଗ' : ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

୧ । ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ? ଏହାର ନିୟମାବଳୀକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କର ।

ଉ : ଯେଉଁ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ନିରପେକ୍ଷ ଓ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ ଅଟେ, ତାକୁ ମିଶ୍ରିତ ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି କୁହାଯାଏ; ଯଥା-

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ ତେବେ ଗ ଘ ହେବ ।
କ ଖ ଅଟେ ।
∴ ଗ ଘ ଅଟେ ।

ନିୟମାବଳୀ :

୧ । ଯଦି ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟର ପୂର୍ବଗକୁ ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତେବେ ତାହାର ଅନୁଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

୨ । ଯଦି ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟର ଅନୁଗକୁ ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ, ତେବେ ତାହାର ପୂର୍ବଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ବିଧାନ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

ନିୟମ :

୧ । ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ, ତେବେ ଆଲୋକ ଅଛି ।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।
∴ଆଲୋକ ଅଛି ।

ଏଠାରେ ୧ମ ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରାଯାଇଛି ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଆଲୋକ ମଧ୍ୟରେ ଅତିନିଧାନ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । ପୂର୍ବଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ଅନୁଗକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଅନୁଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ ପୂର୍ବଗକୁ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ । ଉପରୋକ୍ତ ଯୁକ୍ତିରେ ସ୍ୱୀକରଣେ ସ୍ୱୀକରଣ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି ଏବଂ ଆଲୋକକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ଏହାର ବିପରୀତ ନୀତି ଅବଲମ୍ବନରେ କିନ୍ତୁ ଅନୁଗସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ ମିଳେ; ଯଥା–

ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ ତେବେ ଆଲୋକ ଅଛି ।
ଆଲୋକ ଅଛି ।
∴ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଅଛି ।

ଏହି ଯୁକ୍ତିଟି ନ୍ୟାୟସଙ୍ଗତ ନୁହେଁ । ଯେଉଁଠାରେ ଆଲୁଅ ଅଛି ସେଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଥିବାର କିଛି ଗ୍ୟାରେଣ୍ଟି ନାହିଁ । ଚନ୍ଦ୍ର କିମ୍ବା ବିଜୁଳି ଆଲୁଅଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନଟି ଆଲୋକିତ ହୋଇପାରେ । ଏଠାରେ ଅନୁଗକୁ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପୂର୍ବଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ଫଳରେ ଅନୁଗ ସ୍ୱୀକୃତି ଦୋଷ ମିଳୁଛି ।

୨ । ଯଦି କ ଖ ହୁଏ ତେବେ ଗ ଘ ହେବ ।
ଗ ଘ ନୁହେଁ ।
∴ କ ଖ ନୁହେଁ ।

ଏହି ଯୁକ୍ତିରେ ୨ୟ ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରାଯାଇଛି ।

ଏଠାରେ ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟର ଅନୁଗକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ପୂର୍ବଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି। ଅର୍ଥାତ୍ ଯେଉଁଠି ଆଲୋକ ନ ଥାଏ ବା ଅନ୍ଧକାର ଥାଏ, ସେଇଠି ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାଏ, ଏପରିକି ସୂର୍ଯ୍ୟ ବିନା ଚନ୍ଦ୍ର, ବିଜୁଳି ଆଲୁଅର ଉପସ୍ଥିତିକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିବା ଯୁକ୍ତିସଂଗତ; କିନ୍ତୁ ଏହାର ବିପରୀତ ନିୟମଟି ସତ୍ୟ ନୁହେଁ। ଏହାଦ୍ୱାରା ୨ୟ ନିୟମଟି ଲଂଘନ ହେବା ଫଳରେ ତର୍କଦୋଷ ଜାତ ହୁଏ; ଯଥା–

ଯଦି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ, ଆଲୋକ ଅଛି।
ସୂର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ।
∴ ଆଲୋକ ନାହିଁ।

ଏହି ଯୁକ୍ତିଟି ଯଥାର୍ଥ ନୁହେଁ। କାରଣ ଯେଉଁଠାରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଥାନ୍ତି, ସେଠାରେ ଆଲୋକ ନ ଥାଏ ବୋଲି କହିବା ସତ୍ୟ ନୁହେଁ। ସୂର୍ଯ୍ୟ ନ ଥିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଆଲୁଅ ଦିଏ। ଏଠାରେ ପୂର୍ବଗକୁ ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଅନୁଗକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିବାରୁ 'ପୂର୍ବଗ ନିଷେଧାଭିତ୍ତିକ ଦୋଷ' ଜାତ ହେଲା। ତେଣୁ ଯୁକ୍ତିଟି ଅବୈଧ ଅଟେ।

୨। କୂଟନ୍ୟାୟ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ? ଏହାର ପ୍ରକାରଭେଦ ଆଲୋଚନା କର।

ଉ : କୂଟନ୍ୟାୟ ବା ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗ ଏକ ମିଶ୍ରିତ ତ୍ରିପଦୀଯୁକ୍ତି, ଯାହାର ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ଦୁଇଟି ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ତର୍କବାକ୍ୟର ସମଷ୍ଟି, ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ଗୋଟିଏ ବୈକଳ୍ପିକ, ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଏକ ବା ବୈକଳ୍ପିକ ତର୍କବାକ୍ୟ; ଯଥା–

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ, ତେବେ ଗ ଘ ହୁଏ ଏବଂ ଯଦି ଚ ଛ ହୁଏ, ତେବେ ଜ ଝ ହେବ। ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ
କ ଖ ଅଟେ କିମ୍ବା ଗ ଛ ଅଟେ– ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ
∴ ଗ ଘ ଅଟେ। – ସିଦ୍ଧାନ୍ତ।

ଗଠନ : (କ) ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟଟି ଦୁଇଟି ପ୍ରାକଳ୍ପିକ ତର୍କବାକ୍ୟ।

(ଖ) ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ ବୈକଳ୍ପିକ। ଏଥିରେ ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ କିମ୍ବା ଅନୁଗଦ୍ୱୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ।

(ଗ) ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିରପେକ୍ଷ ଅଥବା ବୈକଳ୍ପିକ ଅଟେ।

ଶ୍ରେଣୀକରଣ : ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ ସାଧାରଣତଃ ଚାରି ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

୧। ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ
୨। ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ
୩। ସରଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ
୪। ଜଟିଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ

୧। ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ : ଯେଉଁ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟକୁ ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଅଭିନ୍ନ ଅନୁଗଦ୍ୱୟକୁ ନିରପେକ୍ଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉପନୀତ ହୋଇଥାଏ, ତାକୁ ସରଳ ଭାବାତ୍ମକ ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ କହନ୍ତି; ଯଥା-

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ, ଗ ଘ ହେବ ଏବଂ ଯଦି ଚ ଛ ହୁଏ ଜ ଝ ହେବ। ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟ
କ ଖ ହୁଏ କିମ୍ବା ଚ ଛ ହୁଏ।
∴ ଗ ଘ ହୁଏ – ସିଦ୍ଧାନ୍ତ।

୨। ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ : ଯେଉଁ ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗୀ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଥିବା ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟକୁ ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅନୁଗଦ୍ୱୟକୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁଗଦ୍ୱୟରୁ ବୈକଳ୍ପିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଉପନୀତ ହୁଏ, ତାହାକୁ ଜଟିଳ ଭାବାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ ଗ ଘ ହେବ ଏବଂ ଯଦି ଚ ଛ ହୁଏ, ତେବେ ଜ ଝ ହେବ– ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ

କ ଖ ହୁଏ କିମ୍ବା ଚ ଛ ହୁଏ– ଅପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ

∴ ଗ ଘ ହୁଏ କିମ୍ବା ଜ ଝ ହୁଏ– ସିଦ୍ଧାନ୍ତ।

୩। ସରଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ : ଯେଉଁ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଥିବା ଅନୁଗଦ୍ୱୟକୁ ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଅଭିନ୍ନ ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟରୁ ନିରପେକ୍ଷ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ, ତାହାକୁ ସରଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ ଦ୍ୱିଶୃଙ୍ଗକ କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ ଗ ଘ ହେବ ଏବଂ ଯଦି ଚ ଛ ହୁଏ ଜ ଝ ହେବ– ପ୍ରଧାନ ତର୍କବାକ୍ୟ

ହୁଏତ ଗ ଘ ନୁହେଁ କି ଜ ଝ ନୁହେଁ।

∴ କ ଖ ନୁହେଁ– ସିଦ୍ଧାନ୍ତ।

୪। ଜଟିଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ : ଯେଉଁ କୂଟନ୍ୟାୟର ପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଥିବା ଅନୁଗଦ୍ୱୟକୁ ଅପ୍ରଧାନ ହେତୁବାକ୍ୟରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟକୁ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ଏବଂ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପୂର୍ବଗଦ୍ୱୟରୁ ବୈକଳ୍ପିକ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମିଳେ, ତାକୁ ଜଟିଳ ନିଷେଧାତ୍ମକ କୂଟନ୍ୟାୟ କୁହାଯାଏ। ଉଦାହରଣ-

ଯଦି କ ଖ ହୁଏ, ଗ ଘ ହେବ ଏବଂ ଯଦି ଚ ଛ ହୁଏ, ତେବେ ଜ ଝ ହେବ।

ହୁଏତ ଗ ଘ ନୁହେଁ କି ଜ ଝ ନୁହଁ।

∴ ହୁଏତ କ ଖ ନୁହେଁ କି ଚ ଛ ନୁହେଁ।

❑❖❑

UNIT – III

୩

ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କବାକ୍ୟ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କୁ ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଜନକ କୁହାଯାଏ।
- ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଭିତ୍ତିଭୂମି ଉପରେ ଆଧୁନିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଦଣ୍ଡାୟମାନ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ସଂଶୋଧିତ ଓ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ସଂସ୍କରଣ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅନେକାଂଶରେ ପ୍ରଭାବିତ।
- ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ଯୁକ୍ତିର ଆକାରଗତ ବୈଧତା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇଥାଏ। ଯୁକ୍ତିର ଆକାର ବୁଝିବା ପାଇଁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉପାଦେୟ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରତ୍ୟୟଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇଥାଏ।
- ଚିହ୍ନ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର, ଯଥା– ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୟଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ।
- ଧ୍ୱନିଭିତ୍ତିକ ଚିହ୍ନ ଶବ୍ଦର ଉଚ୍ଚାରଣକୁ ବୁଝାଏ।
- ସମସ୍ତ ଅକ୍ଷର ଧ୍ୱନିସୂଚକ ଚିହ୍ନ।
- ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଅଧ୍ୟୟନ ତର୍କବଚନୀୟ ନ୍ୟାୟ ମାଧ୍ୟମରେ ପ୍ରାରମ୍ଭ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ।

ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ :

- ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର।
- ଏଥିରେ ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ ବଦଳରେ ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ।
- କଥିତ ଭାଷା ବଦଳରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ।
- ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ।
- ଏହି ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ହେତୁବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତଥ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ।
- ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର।
- ଗୋଟିଏ ଚଳର ବିନିମୟରେ ଯେକୌଣସି ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ।
- P, Q, R, S, X, Y, Z ଏମାନଙ୍କୁ ଚଳ କୁହାଯାଏ।

'ଗ-ବିଭାଗ' : ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

୧ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କବାକ୍ୟ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କର ।

ଉ : ଆରିଷ୍ଟଟଲଙ୍କୁ ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଜନକ କୁହାଯାଏ । ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର ହିଁ ଆଧୁନିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର, ଯାହା ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ଏକ ସଂଶୋଧିତ ଓ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ସଂସ୍କରଣ । ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯୁକ୍ତିର ପ୍ରାମାଣିକତା ତଥା ବୈଧତା ପ୍ରମାଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବହୁ ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରାଯାଇଛି । ଗାଣିତିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରକୁ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏହା ଗାଣିତିକ ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରେ ଏବଂ ଗଣିତର ପ୍ରକୃତିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରେ ।

ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ସ୍ୱରୂପ : ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶ୍ଳେଷଣରୁ ଆମେ ମୁଖ୍ୟତଃ ତିନୋଟି ବିଶେଷ ସ୍ୱରୂପ ବା ଲକ୍ଷଣ ପାଇଥାଉ । ଏହି ତିନୋଟି ଲକ୍ଷଣ ବିଷୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି ।

୧। ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର : ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରର ବିଶେଷ ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି ଯେ ଏହା ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ ବଦଳରେ ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରିଥାଏ। ଏଠାରେ ବ୍ୟବହୃତ କଥିତ ଭାଷା ବଦଳରେ ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଏ। ବର୍ଣ୍ଣମାଳାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅକ୍ଷର ଧ୍ୱନିସୂଚକ। ତେଣୁ ଅକ୍ଷରଗୁଡ଼ିକ ସାହାଯ୍ୟରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ଚିହ୍ନ ହେଉଛି ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ; କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦ ବଦଳରେ ଅବାଚନିକ ସଂକେତର ବ୍ୟବହାର ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନ।

୨। ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତିର ପ୍ରୟୋଗ : ବିଶେଷତଃ ଜ୍ୟାମିତିରେ ଓ ବୀଜଗଣିତରେ ଏହି ପଦ୍ଧତି ଅନୁସରଣ କରାଯାଏ। ଏଠାରେ ମୂଳ ସତ୍ୟ ବା ଉକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ଅନ୍ୟ କେତେକ ସତ୍ୟ ବା ଉକ୍ତିକୁ ପ୍ରମାଣ କରାଯାଏ। ଅବରୋହ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରାଯାଏ। ଏହି ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ହେତୁବାକ୍ୟମାନଙ୍କରେ ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ତଥ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହୁଏ।

୩। ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ବ୍ୟବହାର : ପାରମ୍ପରିକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କର ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କରେ ଏହାର ବହୁଳ ବ୍ୟବହାର ଦେଖାଯାଏ। ଏହି ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କର ବ୍ୟବହାରଦ୍ୱାରା ଯୁକ୍ତିର ବୈଧତା ପରୀକ୍ଷା କରିବାରେ ସହଜ ହୋଇଥାଏ। ଏକ ପ୍ରକାରର ଅନେକ ଯୁକ୍ତିକୁ ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ କରାଯାଇଥାଏ। + − × = ≡ ≠ ∪ ⊃ A ∨ ଆଦି ଚିହ୍ନଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ଓ କ, ଖ, ଗ (X, Y, Z) ଆଦି ବର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ିକ ଚଳ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ଗୋଟିଏ ଚଳର ବିନିମୟରେ ଯେ କୌଣସି ଧ୍ୱନ୍ୟାତ୍ମକ ଚିହ୍ନର ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ। ପ୍ରତୀକାତ୍ମକ ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ସ୍ଥିରାଙ୍କମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଚଳମାନଙ୍କର ସମ୍ବନ୍ଧ ନିରୂପିତ ହୋଇଥାଏ।

ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଚଳ : ଚଳ କହିଲେ ତାହାକୁ ହିଁ ବୁଝାଇଥାଏ, ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ। P, Q, R, ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଚଳ କୁହାଯାଏ। କାରଣ 'P' ବଦଳରେ ରାମ ଜଣେ ଛାତ୍ର, କୈଳାସ ଗୋଟିଏ ପର୍ବତ ଅଥବା ସୀତା ଜଣେ ଝିଅ ବୋଲି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ। ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତ୍ୟେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ଚଳର ବିନିମୟରେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ତର୍କବାକ୍ୟକୁ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇପାରେ।

ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସ୍ଥିରାଙ୍କ : ସ୍ଥିରାଙ୍କ କହିଲେ ଯାହା ପରିବର୍ତ୍ତନଶୀଳ ନୁହେଁ, ତାହାକୁ ହିଁ ବୁଝାଯାଏ। ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ତଥା ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଥିବା ସ୍ଥିରାଙ୍କଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥ ଯେକୌଣସି ତାର୍କିକ ତଥା ଗାଣିତିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିରେ ସ୍ଥିର ଅଥବା ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହେ; ଯଥା–

୧। କ ଏବଂ ଖ $p \cdot q$

୨। ଯଦି କ ତେବେ ଖ If p then q

$p \supset q$

୩। କ ଖ ସହିତ ସମାନ

$p \equiv q$

ଯେଉଁ ସ୍ଥିରାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ଦୁଇଟି ତାର୍କିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ମଧ୍ୟରେ ନ ରହିଲେ ଅର୍ଥଶୂନ୍ୟ ହୁଏ, ସେମାନଙ୍କୁ ଦ୍ୱି-ସାମାନ୍ତ (Binary Constant) ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ଉପରୋକ୍ତ ସ୍ଥିରାଙ୍କଗୁଡ଼ିକ ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସଂଯୋଜକ ଭାବେ କାମ କରୁଥିବାରୁ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ତର୍କୀୟ ସଂଯୋଜକ (Logical Connectives) ବୋଲି କୁହାଯାଏ; ଯଥା–

ବର୍ଷା ହେଉଅଛି ଏବଂ କନ୍ୟା ଆସିଅଛି।

$(p \cdot q) \equiv (q \cdot p)$

ଯଦି କ ତେବେ ଖ

$p \supset q$

'କ'ର ମୂଲ୍ୟ 'ଖ'ର ମୂଲ୍ୟ ସଙ୍ଗେ ସମାନ।

$p \equiv q$

ବର୍ଷା ହେଉଅଛି, ତେଣୁ ଆକାଶ ମେଘମୁକ୍ତ ନୁହେଁ।

$p \supset \sim q$

୨। ସତ୍ୟଫଳନ ଓ ସତ୍ୟସାରଣୀ ମଧ୍ୟରେ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦର୍ଶାଅ।

ଉ : ଫଳନ ଶବ୍ଦଟି ଗଣିତଶାସ୍ତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ। ଗଣିତରେ ଗୋଟିଏ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଅନ୍ୟର ଫଳନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ଯେତେବେଳେ ସେହି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟିର ମୂଲ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ ହୁଏ। ଅର୍ଥାତ୍ $X = Y+1$। ଏଠାରେ 'X' ର ମୂଲ୍ୟ Y ର ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। Y ଯଦି 5 ହୁଏ ତେବେ X ର ମୂଲ୍ୟ ହେବ 6।

ତର୍କଶାସ୍ତ୍ରରେ ଯେକୌଣସି ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ଅଥବା ମିଥ୍ୟା ହେବ, ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ତର୍କବାକ୍ୟର ସତ୍ୟମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ରହିବ; ମାତ୍ର ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟର ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରଥମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟିକୁ ଦ୍ୱିତୀୟର ସତ୍ୟଫଳନ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ସେହିପରି ଗୋଟିଏ ଯୌଗିକ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ସତ୍ୟଫଳନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କଲାବେଳେ ତତ୍ ଅନ୍ତର୍ଗତ ତର୍କବାକ୍ୟମାନଙ୍କର ସତ୍ୟମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ଏବଂ ସେହି ବାକ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। ତର୍କବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକ 'ଚଳ' ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ହୋଇଥିବାରୁ ଏପରି ଗୋଟିଏ ତାର୍କିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସତ୍ୟଫଳନ ତଦନ୍ତର୍ଗତ ଚଳ ଓ ସ୍ଥିରାଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ; ଯଥା–

ଗଙ୍ଗା ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। ଏହି ବାକ୍ୟଟି ସତ୍ୟ ହୁଏ ଯଦି ଏହାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଦୁଇଟି ବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ହୁଏ। ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଯୌଗିକ ତର୍କବାକ୍ୟର ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ଓ ବାକ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସମ୍ପର୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। ଏହି ତର୍କବାକ୍ୟଟି ସଂଯୋଜକ ଫଳନ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହା ସେତେବେଳେ ସତ୍ୟ ହେବ ଯେତେବେଳେ ଉଭୟ ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ ହେବ। ସଂଯୋଜକ ଫଳନ ପରି, ସମତୁଲ୍ୟ, ଆପାଦକ, ବୈକଳ୍ପିକ ଫଳନ ଇତ୍ୟାଦିର ମୂଲ୍ୟ ପୃଥକ୍ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୁଏ।

ସତ୍ୟସାରଣୀ : ଗୋଟିଏ ତାର୍କିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିର ସତ୍ୟଫଳନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ତର୍କବିତ୍‌ମାନେ କେତେକ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି। ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ସରଳ ଉପାୟ ହେଲା ସତ୍ୟସାରଣୀ ଗଠନ। ଗୋଟିଏ ତର୍କବାକ୍ୟ ହୁଏତ ସତ୍ୟ କିମ୍ବା ମିଥ୍ୟା ହୋଇପାରେ। ଏହାକୁ ତର୍କବାକ୍ୟର ସତ୍ୟଫଳନ ମୂଲ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ଦୁଇଟି ତର୍କବାକ୍ୟ ଯେ କୌଣସି ସ୍ଥିରାଙ୍କଦ୍ୱାରା ସମ୍ବନ୍ଧିତ ହେଲେ ସେହି ସମ୍ବନ୍ଧର ସତ୍ୟଫଳନ ତଦନ୍ତର୍ଗତ ଚଳମାନଙ୍କର ସତ୍ୟ-ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ।

ଅର୍ଥାତ୍ $p \supset q$ ର ସତ୍ୟଫଳନ p ଏବଂ q ର ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭରଶୀଳ। ଏହି ମୂଲ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ପାଇଁ ସାରଣୀ ଗଠନ ଆବଶ୍ୟକ।

ସତ୍ୟସାରଣୀ ଗଠନ ପ୍ରଣାଳୀ : ପ୍ରତ୍ୟେକ ତର୍କବାକ୍ୟ ସତ୍ୟ କିମ୍ବା ମିଥ୍ୟା ହୋଇପାରେ। ସତ୍ୟର ମୂଲ୍ୟକୁ 'T' ଏବଂ ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟକୁ 'F' ବୋଲି ଧରାଯାଏ। 'T' ଅର୍ଥାତ୍ 'I' ଏବଂ F ଅର୍ଥାତ 'O' ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଏ।

ତେଣୁ p କିମ୍ବା q ର ମୂଲ୍ୟ 1 କିମ୍ବା 0 ହୋଇପାରେ। ଯଦି ଦୁଇଟି ଚଳ ଥାଏ, ତେବେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟି ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ହୋଇଥିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୁଇଟି ଚଳର ମୂଲ୍ୟ ୨ର ବର୍ଗ ହେବ। ସେହିପରି ତିନୋଟି ଚଳ ଥିଲେ ଦୁଇଟି ଚଳର ମୂଲ୍ୟ ୨×୨×୨ = ୮ଟି ସତ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ମୂଲ୍ୟ ହେବ; ଯଥା–

୧ । $p - p \supset q, p \cdot q, p \equiv q$

୨ । $p \cdot q \cdot R \quad p \supset q \cdot R, \quad p \cdot q \supset R$

ଯଥା– ୧ ।

p	⊂ q
1	1
0	1
0	0

୨ ।

p.	q.	r.
1	1	1
1	1	0
1	0	1
1	0	0
0	1	1
0	1	0
0	0	1
0	0	0

❑❖❑

UNIT – IV & V

୪

ପରୀକ୍ଷଣ ପଦ୍ଧତି, କ୍ରମ, ତନ୍ତ୍ର, ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ, ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ନ୍ୟାୟ ଅନୁମାନ, ନିଷ୍କାମ କର୍ମ

ବିଷୟଭିତ୍ତିକ ସୂଚନା ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ

- କେତେକ ଅନୁରୂପ ଘଟଣାବଳୀକୁ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଗୋଟିଏ ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହେବା ଆରୋହାନୁମାନର ଲକ୍ଷ୍ୟ।
- ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ସଂଶ୍ଳେଷାତ୍ମକ ତର୍କବାକ୍ୟ।
- ବୈଜ୍ଞାନିକ ଜ୍ଞାନ ସାମାନ୍ୟ ସତ୍ୟ ଉପରେ ଆଧାରିତ।
- ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସମ୍ପର୍କକୁ ଆଧାର କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ସବୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଅନୁସନ୍ଧାନର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ।

'ଗ-ବିଭାଗ' : ଦୀର୍ଘ ଉତ୍ତରମୂଳକ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର

୧ । ବ୍ୟାପ୍ତି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ? ବ୍ୟାପ୍ତିର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲୋଚନା କର ?

ଉ : ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ନିରୁପାଧିକ ସମ୍ପର୍କକୁ ବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ। ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ହିଁ ଦୁଇଟି ଘଟଣା, ଯାହା ବ୍ୟାପେ ତାହା ବ୍ୟାପକ ଏବଂ ବ୍ୟାପକ ଯହିଁରେ ବ୍ୟାପେ ତାହା ବ୍ୟାପ୍ୟ।

ଯଥା– ସମସ୍ତ ଧୂଆଁଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ନିଆଁଯୁକ୍ତ। ଏହି ସାର୍ବିକ ସତ୍ୟ ବଚନଟି ଅଭିଜ୍ଞତାଲବ୍ଧ। ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସଂଗ୍ରହ କରି ଆମେ ଯେଉଁଠି ଧୂଆଁ, ସେଇଠି ନିଆଁ ଅଛି ବୋଲି କହିଥାଉ। ବ୍ୟାପ୍ତି ଜ୍ଞାନ ନ ଥିଲେ ଅନୁମାନ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ।

ନ୍ୟାୟାୟିକମାନେ ବ୍ୟାପ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ନିମିତ୍ତ ଛଅଗୋଟି ସୋପାନ ଥିବା କଥା ନିମ୍ନଲିଖିତ ଭାବେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି।

୧ । **ଅନ୍ୱୟ :** ଅନୁଭୂତିକୁ ଆଧାର କରି ଆମେ ଦେଖୁ ଯେ ଯେଉଁଠି ଧୂଆଁ ଅଛି, ସେଇଠି ନିଆଁ ଅଛି। ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ଥିବାର ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ। ଏହାକୁ ଅନ୍ୱୟ ବୋଲି କୁହାଯାଏ। ଏହା ମିଲ୍‌ଙ୍କର ଅନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତି ସହ ତୁଳନୀୟ ଅଟେ।

୨ । **ବ୍ୟତିରେକ :** କୌଣସି ଘଟଣାର ଅନୁପସ୍ଥିତିର ସହମତି। ନିଆଁ ନ ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଧୂଆଁର ଅନୁପସ୍ଥିତିକୁ ବାରମ୍ବାର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ଏହି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବାକୁ ପଡ଼େ ଯେ ନିଆଁ ଧୂଆଁ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି। ଏହି ସମ୍ପର୍କକୁ ବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ। ଅନ୍ୱୟରେ ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ ଉପସ୍ଥିତିରେ ସହମତି ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହୁଏ; ମାତ୍ର ବ୍ୟତିରେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସହମତି ଅନୁକୂଳ ହୁଏ। ମିଲ୍‌ଙ୍କର ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତି ଏହାର ତୁଳନୀୟ।

୩ । **ବ୍ୟଭିଚାର ଗ୍ରହ :** ବ୍ୟାପ୍ୟ ଓ ବ୍ୟାପକ ମଧ୍ୟରେ ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ ଏବଂ ନିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଅନ୍ୱୟ ଓ ବ୍ୟତିରେକ ଯଥେଷ୍ଟ ନୁହେଁ। ଏଥି ସହିତ କୌଣସି ବିରୁଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣର ସମ୍ଭାବନା ନ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ। ବ୍ୟାପକ ଅନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ଶିଙ୍ଗ ଥିବା ପ୍ରାଣୀର ଖୁରା ନ ଥିବ ଏପରି ବିରୁଦ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆଦୌ ଦେଖା ନ ଗଲେ ଅନ୍ୱୟ ଓ ବ୍ୟତିରେକଲବ୍ଧ ଅନୁଭୂତି ଆହୁରି ଦୃଢ଼ ହୋଇଯାଏ।

୪ । **ଉପାଧି ନିରାସ :** ଉପାଧି କହିଲେ କୌଣସି ସର୍ତ୍ତକୁ ବୁଝାଇଥାଏ। ନିତ୍ୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ଯେକୌଣସି ଉପାଧିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରେ। ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ସର୍ତ୍ତକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଏହି ସମ୍ବନ୍ଧ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୁଏ ନାହିଁ। ନିଃସର୍ତ୍ତ ଭାବରେ ନିତ୍ୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିପାଦିତ ହେଲେ ତାକୁ ବ୍ୟାପ୍ତି କୁହାଯାଏ।

ନିଆଁ ଯେଉଁଠି ଅଛି, ଧୂଆଁ ସେଇଠି ଅଛି, କାରଣ ନିଆଁ ଧୂଆଁର କାରଣ। ନିଆଁ ଓ ଧୂଆଁ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି। ବାରମ୍ବାର ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ଏହି ସମ୍ପର୍କ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ। ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ନିଆଁ ଥିଲେ ଧୂଆଁ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର ନିଶ୍ଚିତତା ନ ଥାଏ, କାରଣ ଏହା ସର୍ତ୍ତର ଅପେକ୍ଷା ରଖେ। ତେଣୁ ନିଆଁ ଓ ଧୂଆଁ ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ନ ଥାଏ।

୫ । **ତର୍କ :** ତର୍କ ହେଉଛି ଏକ ସାମାନ୍ୟ ବିରୁଦ୍ଧ ଯୁକ୍ତି, ଯାହାର ଖଣ୍ଡନ କରିବାଦ୍ୱାରା ନିତ୍ୟ ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିପାଦନ ବଳିଷ୍ଠ ହୁଏ। ଏହାକୁ ଏକ ପରୋକ୍ଷ ପ୍ରମାଣ ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ। ଅର୍ଥାତ୍

ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେବ ଯେ "କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଧୂଆଁ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଆଁ ନ ଥାଏ। ଏହି ଯୁକ୍ତି ଅସିଦ୍ଧ ଅଟେ। ବାରମ୍ବାର ଅନୁଭୂତିକୁ ଆଧାର କରି ଏହି ବିରୁଦ୍ଧ ଯୁକ୍ତିକୁ ଖଣ୍ଡନ କରାଯାଇପାରେ। ବିରୁଦ୍ଧ ଯୁକ୍ତି ଖଣ୍ଡନ ଦ୍ୱାରା ସବୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ଧୂଆଁ ଥିଲେ ନିଆଁ ଥାଏ– ଏହି ସାମାନ୍ୟ ତର୍କବାକ୍ୟଟି ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଥାଏ।

୬। **ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ :** ସାମାନ୍ୟ କହିଲେ ସାଧାରଣ ଲକ୍ଷଣକୁ ବୁଝାଇଥାଏ। ଜାତି ଲକ୍ଷଣ ହେଉଛି ସାମାନ୍ୟ ଲକ୍ଷଣ। ଧୂଆଁ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ଜାତି, ଯାହାର ଲକ୍ଷଣ ଏପରି ଯେ ତାହା ନିଆଁରୁ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ। ଅର୍ଥାତ୍ ନିଆଁ ନ ଥିବା ଜାତିରୁ ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ। ଗୋ-ଜାତିର ଲକ୍ଷଣ ଏପରି ଯେ ତହିଁରୁ କ୍ଷୀର ବାହାରିବା ସମ୍ଭବ। ଏହି ଜାତି ଲକ୍ଷଣକୁ ଭିତ୍ତିକରି ଯୁକ୍ତି କରାଯାଏ ଯେ ଯେଉଁଠି ଧୂଆଁ ଅଛି, ସେଇଠି ନିଆଁ ଅଛି।

୨ । ବ୍ୟାପ୍ତିର ହେତ୍ୱାଭାସଗୁଡ଼ିକୁ ଆଲୋଚନା କର।

ଉ : ହେତ୍ୱାଭାସ ହେଉଛି ଅନୁମାନର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ। ଯେହେତୁ ଏହା ଉଭୟପକ୍ଷ ଓ ସାଧ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କିତ। କୌଣସି ଘଟଣା ଯଦି ବାସ୍ତବରେ ହେତୁ ନ ହୋଇ କେବଳ ହେତୁର ଆଭାସକୁ ସୂଚାଏ, ତେବେ ଏହାକୁ ହେତ୍ୱାଭାସ କୁହାଯାଏ। ଏହା ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର; ଯଥା–

୧ । **ସବ୍ୟଭିଚାର :** ହେତୁ ଓ ସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ପର୍କର ବ୍ୟଭିଚାର ଘଟିଲେ ବ୍ୟାପ୍ତି ଅଛି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ। ଏଣୁ ଯୁକ୍ତିଟି ଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେବ;

ଯଥା– ସମସ୍ତ ଦ୍ୱିପଦ ପ୍ରାଣୀ ଜ୍ଞାନୀ ଅଟନ୍ତି।

ହଂସ ଦ୍ୱିପଦ ଅଟେ।

∴ ହଂସ ଜ୍ଞାନୀ ଅଟେ।

ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରେ ଦ୍ୱିପଦ ଏବଂ ଜ୍ଞାନୀ ମଧ୍ୟରେ ଅବ୍ୟଭିଚାରୀ ସମ୍ବନ୍ଧ ନାହିଁ। କାରଣ କେତେକ ଦ୍ୱିପଦ ଜ୍ଞାନୀ ନୁହନ୍ତି।

୨ । **ବିରୁଦ୍ଧ :** ହେତୁ ଓ ସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ବିରୁଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କ ଥିଲେ ତର୍କଦୋଷ ଘଟେ। ଶରୀର ଚିନ୍ତନ କାରଣ ଏହା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ।

୩। **ସତ୍ ପ୍ରତିପକ୍ଷ :** ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ହେତୁ ଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡିତ ହେଉଥିଲେ ହେଁ ପୂର୍ବ ଯୁକ୍ତିର ହେତୁ ଅସିଦ୍ଧ ଅଟେ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ। ଶବ୍ଦ ନିତ୍ୟ କାରଣ ଏହା ଶ୍ରବଣଯୋଗ୍ୟ। ଏହି ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ଯୁକ୍ତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଥାଏ।

୪ । **ଅସିଦ୍ଧ :** ହେତୁର ସାଧ୍ୟ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ଅସିଦ୍ଧ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହେଲେ ଏହି ତର୍କଦୋଷ ସମ୍ଭବ ହୁଏ। ତୈଳବୀଜ ଉତ୍ତାପର ଯୋଗୁଁ ହୋଇ ନ ପାରେ।

ଆକାଶପଦ୍ମ ସୁଗନ୍ଧଯୁକ୍ତ କାରଣ ତାହା ପଦ୍ମ। ଏଠାରେ ଆକାଶପଦ୍ମ ଏକ କଳ୍ପନାମାତ୍ର, ଯାହାର କୌଣସି ବାସ୍ତବତା ନାହିଁ। ତେଣୁ ତହିଁରେ ଅନ୍ୟ ପଦ୍ମପରି ପଦ୍ମତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇ ନ ପାରେ।

୫ । **ବାଧିତ :** ଦିଆଯାଇଥିବା ହେତୁଠାରୁ ନିଷ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିବା ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ଅପ୍ରମାଣିତ ହେଉଥିଲେ ଏହି ତର୍କଦୋଷ ଜାତ ହୋଇଥାଏ; ଯଥା– ନିଆଁ ଥଣ୍ଡା, କାରଣ ଏହା ଗୋଟିଏ ପଦାର୍ଥ । ଏହି ଯୁକ୍ତି ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ପ୍ରମାଣିତ ହୁଏ, ଯେହେତୁ ଏହା ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ହୋଇ ନ ପାରେ ।

୩ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି କାହାକୁ କହନ୍ତି ? ଏହି ପଦ୍ଧତିର ବିଶଦ ଆଲୋଚନା କର ।

ଉ : ମିଲ୍‌ଙ୍କ ସୂତ୍ର : କୌଣସି ଏକ ଦତ୍ତ ଘଟଣାକୁ ତାହାର "ଯେଉଁ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକ କେତେକ ପୂର୍ବଗାମୀ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ପୂର୍ବ ଆରୋହାନୁମାନଦ୍ୱାରା ଜ୍ଞାତ ହୋଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ବିଯୋଗ କଲେ ଦତ୍ତ ଘଟଣାର ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଅବଶିଷ୍ଟ ପୂର୍ବଗାମୀ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏ ।"

ସାଙ୍କେତିକ ଉଦାହରଣ :

ପୂର୍ବଗାମୀ	ଅନୁଗାମୀ
କ ଖ ଗ	ପ ଫ ବ
ଖ ଗ	ଫ ବ ର କାରଣ

∴ ପ ର କାରଣ କ ଅଟେ ।

ମୂର୍ତ୍ତ ଉଦାହରଣ :

୧ । ଜଣେ ଦୋକାନୀ ତୈଳପାତ୍ରରେ ଥିବା ତୈଳର ଓଜନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁକ । ସେ ତେଲଭରା ପାତ୍ରର ଓଜନ ନେବା ପରେ ଖାଲି ପାତ୍ରର ଓଜନକୁ ବିୟୋଗ କରେ ଏବଂ ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ତେଲର ଓଜନ ଜାଣିପାରେ ।

ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ :

୧ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ଆବିଷ୍କାର ପଦ୍ଧତି ।

୨ । ଏହି ପଦ୍ଧତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେଲେ ଘଟଣାର କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପୂର୍ବାର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନ ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

୩ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ ବ୍ୟତିରେକ ପଦ୍ଧତିର ଏକ ବିଶେଷ ପ୍ରକାରଭେଦ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଏ ।

୪ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ଏକ ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତି । ଏଠାରେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣଲବ୍ଧ ସାମଗ୍ରିକ ଜ୍ଞାନରୁ ଆମେ ପୂର୍ବଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ବିୟୋଗ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେଉ । ତେଣୁ ଏଠାରେ ଏକ ଅବରୋହ ପଦ୍ଧତିର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଏ ।

ଉତ୍କର୍ଷ :

୧ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ବିଜ୍ଞାନର କେତେକ ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଯେତେବେଳେ ପରୀକ୍ଷଣ ସାହାଯ୍ୟରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ ନିମନ୍ତେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଏ, ଏହି ପଦ୍ଧତିଦ୍ୱାରା ଦୁଇଟି ଘଟଣା ମଧ୍ୟରେ କାରଣ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ ।

୨ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ପରୀକ୍ଷଣଭିତ୍ତିକ ହେଲେ ତଦ୍ୱାରା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କାରଣ ସମ୍ପର୍କ ଅଧିକ ଗ୍ରହଣଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

୩ । ଏହି ପଦ୍ଧତି ଜଟିଳ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରେ । ଏହା ଏକମାତ୍ର ପଦ୍ଧତି, ଯାହାକୁ ଆମେ ସ୍ୱଜାତୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ମିଶ୍ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିପାରୁ ।

ଅପକର୍ଷ :

୧ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବହୁକାରଣତା ଦୋଷରୁ ମୁକ୍ତ ନୁହେଁ ।

୨ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିକୁ ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ ପୂର୍ବାର୍ଜିତ ଜ୍ଞାନ ରହିଛି, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ସମ୍ଭବପର; କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମର କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ, ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ ନାହିଁ, ତେଣୁ ଏହାର ପ୍ରୟୋଗ କ୍ଷେତ୍ର ସୀମିତ ।

୩ । **ବିବାଦୀୟ କାର୍ଯ୍ୟ :** ସମ୍ମିଶ୍ରଣ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଜଟିଳ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରାଯାଇପାରୁ ନ ଥିଲେ ଏହି ପଦ୍ଧତିଟିର ପ୍ରୟୋଗ ସହଜ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୪ । ପରିଶେଷ ପଦ୍ଧତିରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବିଷୟଟିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାର ସମ୍ଭାବନା ଥାଏ । ବେଳେବେଳେ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ବିଷୟଟିକୁ ଉପେକ୍ଷା କରିବାଦ୍ୱାରା ଯଥାର୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣ ସମ୍ପର୍କ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଉପକାରଣ ଓ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ପାର୍ଥକ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ ।

୪ । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ନିଷ୍କାମ କର୍ମକୁ ଆଲୋଚନା କର ।

ଉ : କର୍ମ ଭଲ ହେଉ ବା ମନ୍ଦ ହେଉ– ତା' ପାଇଁ ଫଳ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଛି । ବଞ୍ଚିବା ଅର୍ଥ କାମ କରିବା ଏବଂ କାମ କରିବା ଅର୍ଥ କର୍ମବନ୍ଧନରେ ଲିପ୍ତ ହେବା । ସଂସାରରେ ବଞ୍ଚି ରହିବା ଅର୍ଥ ଜଣେ ଲୋକ ସାଂସାରିକ ନିୟମ; ଯଥା– ଜନ୍ମମରଣ ଚକ୍ରରେ ନିଶ୍ଚିତଭାବେ ବନ୍ଧା ହେବା, ମୋକ୍ଷକୁ ଆଶା ନ କରିବା । ନିଷ୍କାମ କର୍ମର ମୂଳମନ୍ତ୍ର ହେଲା "ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ମୋକ୍ଷ ପାଇବାର ମାଧ୍ୟମ ହେଉଛି କର୍ମ ।" କର୍ମ କରିବାର ଗୁହ୍ୟ ହେଉଛି ଫଳ ବନ୍ଧନରେ ନ ପଡ଼ିବା । କର୍ମ ମୋକ୍ଷ ପ୍ରଦାନ କରେ, ଯେତେବେଳେ ଆତ୍ମାର କାମ ସତ୍‌ମାର୍ଗରେ ସମାପନ କରାଯାଏ । କର୍ମବନ୍ଧନ ହେଉଛି ଆମର ନିର୍ମାଣକାରୀ, ଆତ୍ମଚେଷ୍ଟା ମାଧ୍ୟମରେ ମୁକ୍ତି କାମନା କରାଯାଏ । ମାୟାମୋହ ଓ ମମତା ବନ୍ଧନର କାରଣ ଓ ସ୍ୱରୂପ ବୁଝିସାରିଲା ପରେ ମୋକ୍ଷ ପାଇବାର ଗୁହ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥାଏ । କର୍ମ ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ତିନି ପ୍ରକାରର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଜିନିଷ ଦେଖିବାକୁ ମିଳିଥାଏ; ଯଥା–

କର୍ତ୍ତା, କର୍ମ ଓ କର୍ମଫଳ । କର୍ମ ଓ କର୍ମଫଳ ପରସ୍ପରସାପେକ୍ଷ ଓ ସଂଲଗ୍ନ । କର୍ତ୍ତା କାର୍ମିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ବନ୍ଧା । କର୍ମଫଳ କର୍ତ୍ତା ପାଇଁ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ, କାରଣ କର୍ତ୍ତା ଓ କର୍ମ ଏକ ସଂହତି ଗଠନ କରେ । ମଣିଷ କର୍ମଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧା, କର୍ମ ବିହୀନ ମଣିଷ ମୃତ୍ୟୁସଦୃଶ । କର୍ମ କହିଲେ ମଣିଷର ଚିନ୍ତାଧାରା, ଉଚ୍ଚାରିତ ଶବ୍ଦ, ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ଇତ୍ୟାଦି । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତାରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି "ମଣିଷ ନିଜ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଥିବା କର୍ମକୁ ସମାପନ କରିବା ଉଚିତ । ଏହି କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ ବିନା ଦ୍ୱିଧା, ବିନା ଆଶା, ଉଦ୍ଦୀପନା ଓ ବିନା ଲାଳସାରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ହେବା ଉଚିତ ।"

ତେଣୁ ଭଗବାନ୍ କୃଷ୍ଣ ଗୀତାରେ ଅର୍ଜୁନଙ୍କୁ କହିଛନ୍ତି– ଗୁଣ ଓ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ମଣିଷ ସମାଜ ଚାରି ଜାତିରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି; ଯଥା– ବ୍ରାହ୍ମଣ, କ୍ଷତ୍ରିୟ, ବୈଶ୍ୟ ଓ ଶୂଦ୍ର । ନିଜ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ କର୍ମକୁ ସାକାର କରିବା ନୀତିକୁ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଏ । ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ସ୍ୱଭାବ ଏବଂ ସ୍ୱଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦିଏ । ଅତୀତର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଏବଂ ଚରିତ୍ରଦ୍ୱାରା ନିଜର ସ୍ୱଭାବ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇଥାଏ ।

ନିଷ୍କାମ କର୍ମ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କାମନାରହିତ କର୍ମ। ନିଷ୍କାମ କର୍ମ ସୁଖବାଦକୁ ବିରୋଧ କରେ। ମଣିଷ ଅହଂ ଭାବ ସହ ସଂଶ୍ଳିଷ୍ଟ ହେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ। ନିଷ୍କାମ କର୍ମ ଏବଂ ଯୁକ୍ତିବାଦର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଏକ ଏବଂ ଅଭିନ୍ନ। ପ୍ରତି ମଣିଷର କର୍ମ କାମନାରହିତ ଏବଂ କାରଣସଂଗତ ପ୍ରଣିଧାନଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ, ଯାହା ଫଳରେ କର୍ମର ମୌଳିକତା ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିବ।

ଗୀତାରେ ଦୁଇ ପ୍ରକାର ପ୍ରତ୍ୟୟ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ; ଯଥା– ପ୍ରବୃତ୍ତି ଓ ନିବୃତ୍ତି। ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ଜଡ଼ିତଭାବ। ନିବୃତ୍ତିର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସ୍ୱାର୍ଥ ତ୍ୟାଗ ଭାବ। ପ୍ରବୃତ୍ତି କର୍ମ ଏବଂ ନିବୃତ୍ତି କର୍ମର କେନ୍ଦ୍ରବିନ୍ଦୁ ହେଉଛି ନିଷ୍କାମ କର୍ମ।

ନିଷ୍କାମ କର୍ମ ଆମକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ଯେ ବିନା ଫଳ ଆଶାରେ କର୍ମ କରିଚାଲିବା। ତେଣୁ ଏହା କାମନାରହିତ କର୍ମ ଅଟେ। ଏହା ତିନୋଟି ମୁଖ୍ୟ ବିଷୟ ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱାରୋପ କରେ। ପ୍ରଥମତଃ, କର୍ତ୍ତା ନିଜ ସ୍ୱଧର୍ମ ଅନୁସାରେ କାମ କରିବା ଦରକାର। ଦ୍ୱିତୀୟତଃ, ଏହା କର୍ମହୀନ ଜୀବନକୁ ଅଗ୍ରାହ୍ୟ କରେ। ତୃତୀୟତଃ, କର୍ତ୍ତାର କାମ କରିବାର ଅଧିକାର ଅଛି, ଫଳରେ ଆଶା ରଖି କାମ କଲେ ଏହା ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ କରେ ନାହିଁ। ତ୍ୟାଗପୂତ ଜୀବନଯାପନ ମୋକ୍ଷ ପାଇଁ ସହାୟ ହୋଇଥାଏ। ନିଷ୍କାମ କର୍ମର ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ ହେଉଛି ସବୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିବା। ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ସତ୍ତା ନିକଟରେ ନିଜର ସତ୍ତାକୁ ମିଶେଇଦେବା। ଜଣେ ପ୍ରକୃତ କର୍ମଯୋଗୀ ସଂସାରର ମୋହ ମାୟା ମମତା ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜକୁ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କରିଦିଏ, ଯାହା ଫଳରେ ସେ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କର ସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାଏ।

୫ । ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ? ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ଲକ୍ଷଣ ଓ ପ୍ରକାରଭେଦ ଆଲୋଚନା କର।

ଉ : କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ଘଟଣାକୁ ସରଳ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରୟାସକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କୁହାଯାଏ। ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଏକ ଏକୀକରଣ ଓ ପୃଥକୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା। ଏହା ଘଟଣାର କାରଣ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରେ। ଘଟଣାର ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ସ୍ୱଚ୍ଛ ବା ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବା ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ।

ସାଧାରଣତଃ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଦୁଇ ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ଲୌକିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ନିୟମ ଅନୁସାରେ କୌଣସି ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କୁହାଯାଏ। ଏହା କୌଣସି ବଦ୍ଧମୂଳ ଧାରଣା, ପ୍ରଥା, ମତ, କୁସଂସ୍କାର ବା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ନୁହେଁ। ଆମର ଜ୍ଞାନବିଷୟ ସହିତ ଘଟଣାଟିକୁ ସମ୍ବନ୍ଧିତ କରି ବିଷୟବସ୍ତୁକୁ ସରଳ, ଯଥାଯଥ ଓ ବୋଧଗମ୍ୟ କରିବାର ପ୍ରୟାସକୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ କୁହାଯାଏ।

ଲକ୍ଷଣ :

୧ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଘଟଣାଟିର ଏକ ସ୍ୱଚ୍ଛ ଧାରଣା ପ୍ରଦାନ କରେ।

୨ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନରେ ଘଟଣାର କାରଣଟି ପ୍ରମାଣଯୋଗ୍ୟ ହୋଇଥାଏ।

୩ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନରେ ଲୌକିକ ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଭୌତିକ ବସ୍ତୁ ବା ସତ୍ତା ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରାଯାଇଥାଏ।

୪ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ସାଦୃଶ୍ୟ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ।

୫ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ହିଁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଗବେଷଣାର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ।

୬ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ପ୍ରକଳ୍ପ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧିତ ।

୭ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ପଦ୍ଧତି ନିଗମନ ପଦ୍ଧତିକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ ।

୮ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ମୁଖ୍ୟତଃ ଜ୍ଞାନନିଷ୍ଠ ଓ ବ୍ୟାପକ ।

୯ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ସର୍ବଦା ସୁବ୍ୟବସ୍ଥିତ ଏବଂ ସମନ୍ୱିତ ।

ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ଶ୍ରେଣୀକରଣ : ମିଲ୍ ଏବଂ କାର୍ଭେଥ୍ ରିଡ୍‌ଙ୍କର ମତ ଅନୁସାରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନ ତିନି ପ୍ରକାରର; ଯଥା– ବିଶ୍ଳେଷଣ, ସଂଯୁକ୍ତକରଣ, ଅନ୍ତର୍ଗତକରଣ ।

(୧) ବିଶ୍ଳେଷଣ : ବିଶ୍ଳେଷଣର ଅର୍ଥ ହେଲା ଜଟିଳ ବିଷୟର ବିଭିନ୍ନ ଅଂଶଗୁଡ଼ିକୁ ପୃଥକ୍ କରି ପରସ୍ପର ସମ୍ପର୍କ ଦର୍ଶାଇବା । କୌଣସି ଘଟଣାକୁ ପୁଙ୍ଖାନୁପୁଙ୍ଖ ଭାବେ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ଳେଷଣ କୁହାଯାଏ । ଘଟଣାର ସ୍ୱରୂପକୁ ଜାଣିବାରେ ଏହା ଏକ ଆବଶ୍ୟକୀୟ ଉପାୟ ।

(୨) ସଂଯୁକ୍ତକରଣ : କୌଣସି ବସ୍ତୁ ବା ଘଟଣାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବା ସର୍ବଦା ସମ୍ଭବପର ହୋଇ ନ ଥାଏ । ଅର୍ଥାତ୍ ଆମର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଅନୁଭୂତିଦ୍ୱାରା ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ ବା ତାହାର ସ୍ୱରୂପ ଜାଣିବା ସମ୍ଭବପର ନୁହେଁ । ତେଣୁ ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଆମେ ତାହା ହାସଲ କରିଥାଉ । କାର୍ଯ୍ୟକାରଣ ମଧ୍ୟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସଂଯୋଗକାରୀ ବସ୍ତୁ ରହିଥାଆନ୍ତି । ସେହି ସଂଯୋଗକାରୀ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ସ୍ୱରୂପ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଜାଣିବା ହିଁ ବ୍ୟାଖ୍ୟାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ସଂଯୋଗୀକରଣଦ୍ୱାରା ଆମେ ଘଟଣାର ଯଥାଯଥ ଅନୁଶୀଳନ କରି ଆବିଷ୍କାର କରିଥାଉ ।

(୩) ଅନ୍ତର୍ଗତକରଣ : ପ୍ରକୃତିର ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ ନିୟମାନୁବନ୍ଧ । ବିଭିନ୍ନ ବିଭାଗରେ ବିଭିନ୍ନ ନିୟମମାନ ଅଛି । ନିମ୍ନସ୍ତରର ନିୟମଗୁଡ଼ିକ ଉଚ୍ଚସ୍ତରର ନିୟମଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଏପରି ଭାବରେ ପ୍ରକୃତିରେ ଏକ ସଂହତି ରକ୍ଷା ହୋଇଥାଏ ଏବଂ ପ୍ରକୃତି ତା'ର ଏକରୂପତା ବଜାୟ ରଖେ । ଆମେ କୌଣସି ଘଟଣାର ବ୍ୟାଖ୍ୟାକରଣ କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରକୃତିର ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାଉ । କୌଣସି ଏକ ନିୟମକୁ ତାହାର ଉଚ୍ଚତର ନିୟମର ଅନ୍ତର୍ଗତ କରିବା ହିଁ ଅନ୍ତର୍ଗତକରଣ । ତଥ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ସତ୍ୟତା ପ୍ରତିପାଦନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମେ ପ୍ରଥମେ ବ୍ୟାବହାରିକ କିମ୍ବା କେତେକ ସାଧାରଣ ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କରିଥାଉ ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେହି ନିୟମଗୁଡ଼ିକୁ ଉଚ୍ଚତର ନିୟମାନ୍ତର୍ଗତ କରି ମୌଳିକ ନିୟମରେ ଉପନୀତ ହୋଇଥାଉ; ଯଥା– ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ନିୟମଦ୍ୱାରା ଆମେ ଜୁଆର ଭଟ୍ଟା ନିୟମ ଓ ଗ୍ରହମାନଙ୍କର ଗତିବିଧିକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାରେ ସଫଳ ହୋଇଥାଉ । ଆପେକ୍ଷିକ ତତ୍ତ୍ୱଦ୍ୱାରା ଆମେ ମାଧ୍ୟାକର୍ଷଣ ନିୟମକୁ ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରିବାରେ ସମର୍ଥ ହେଉ ।

❑❖❑